

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૯૬)

સૂરએ અલક

સૂરએ અલક મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ૧૯ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ અલક : આયત નં. ૧ થી ૧૯)

آياتها ١٩ ﴿٩٦ سُورَةُ الْعَلَقِ مَكِّيَّةٌ ١﴾ ركوعها ١

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِیْ خَلَقَ ۚ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۚ ﴿٢﴾ اِقْرَاْ وَ رَبُّكَ
الْاَكْرَمُ ۙ ﴿٣﴾ الَّذِیْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ ؕ ﴿٥﴾ كَلَّاۤ اِنَّ الْاِنْسَانَ
لَیَطْغٰۤی ۙ ﴿٦﴾ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰی ؕ ﴿٧﴾ اِنَّ اِلٰی رَبِّكَ الرُّجْعٰی ؕ ﴿٨﴾ اَرَءَیْتَ الَّذِیْ یَنْهٰی ۙ ﴿٩﴾
عَبْدًا اِذَا صَلّٰی ؕ ﴿١٠﴾ اَرَءَیْتَ اِنْ كَانَ عَلَی الْهُدٰۤی ۙ ﴿١١﴾ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰی ؕ ﴿١٢﴾ اَرَءَیْتَ
اِنْ كَذَّبَ وَ تَوَلّٰی ؕ ﴿١٣﴾ اَلَمْ یَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ یَرٰی ؕ ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِنْ لَّمْ یَنْتَهِ ۙ۬ لَنَسْفَعًۢا
بِالنَّاصِیَةِ ۙ ﴿١٥﴾ نَاصِیَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۚ ﴿١٦﴾ فَلْیَدْعُ نَادِیَهٗ ۙ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِیَةَ ۙ ﴿١٨﴾
كَلَّا ؕ لَا تُطِعْهُ وَ اسْجُدْ وَ اقْتَرِبْ ۩ ﴿١٩﴾

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

(હે નબી ﷺ !) જે કુર્આન આપના પર ઉતર્યા કરશે તેને) પોતાના પરવરદિગારનું નામ લઈ પઢયા કરો, જેણે (સર્વ કંઈ) બનાવ્યું. (૧) જેણે મનુષ્યને જામી ગયેલા લોહીથી બનાવ્યો. (૨) આપ (કુર્આન) પઢો અને આપનો પરવરદિગાર અતિશય રહમવાળો છે. (૩) જેણે કલમ વડે ઈલ્મ

શીખવ્યું (૪) અને મનુષ્યને એવી વાતો શીખવી કે જેને તે જાણતો ન હતો. (૫) ખરેખર, (કાફિર) માણસ (મનુષ્યતાની) હદથી નીકળી જાય છે. (૬) એ કારણથી કે તે પોતાને બેપરવા જુએ છે. (૭) બેશક, આપના પરવરદિગારની જ તરફ સૌને પાછા જવાનું છે. (૮) વારુ, આપે તે માણસને જોયો જે (નમાઝથી) રોકે છે ? (૯) (અમારા) એક બંદાને જ્યારે કે તે નમાઝ પઢે છે. (૧૦) વારુ, જુઓ તો ખરા, અગર તે (રોકનાર) હિદાયત પર હોત (૧૧) અથવા તે (બીજાઓને પણ) પરહેઝગારીની શિખામણ આપત (તો કેવું સારું થાત !) (૧૨) વારુ, જુઓ તો ખરા અગર તેણે (ઈસ્લામને) જૂઠાડયો અને તેનાથી મોઢું ફેરવ્યું. (૧૩) શું તે આ જાણતો નથી કે અલ્લાહ જોઈ રહ્યો છે ? (૧૪) કંઈ નહિ, અગર તે અટકયો નહિ તો જરૂર અમે (તેને) ચોટલી પકડી (દોઝખ તરફ) ઘસડીશું (૧૫) કે જે ચોટલી જૂઠી (ને) પાપી છે. (૧૬) હવે તેને જોઈએ કે પોતાની મંડળીને બોલાવી લે. (૧૭) અમે પણ (શિક્ષા માટે) દોઝખના ફરિશ્તાઓને બોલાવીશું. (૧૮) કંઈ નહિ, આપ તેનું કહેવું માનશો નહિ અને સિજદો કરો તથા (અલ્લાહની) નજદીકી પ્રાપ્ત કરો. (૧૯)

વિસ્તૃત વિવરણ :

નુબુવ્વતની વહીની શરૂઆત અને સૌ પ્રથમ વહી :

સહીહેન અને બીજી આધારભૂત રિવાયતોથી સાબિત છે અને જમહૂર પુરોગામી અને વર્તમાન ઉમ્મત આ બાબતે સહમત છે કે વહીની શરૂઆત સૂરએ અલક એટલે કે "ઈકરા"થી થઈ છે અને આ સૂરતની શરૂઆતની પાંચ આયતો مَا لَمْ يَعْلَمْ સુધી સૌ પ્રથમ નાઝિલ થઈ. અમુક લોકોએ સૂરએ મુદસ્સીરને સૌ પ્રથમ સૂરત ઠરાવી છે અને અમુકે સૂરએ ફાતિહાને. ઈમામ બગવી (રહ.)એ કહ્યું કે જમહૂર પુરોગામી અને વર્તમાન લોકો નજીક સાચું એ જ છે કે સૌ પ્રથમ સૂરએ ઈકરાની આ પાંચ આયતો નાઝિલ થઈ. (દૂર્રે મન્થૂર) અને જે લોકોએ સૂરએ મુદસ્સિરને પ્રથમ સૂરત કહી છે તેનું કારણ એ છે કે ઈકરાની પાંચ આયતો નાઝિલ થયા પછી કુર્આન નાઝિલ થવાનું એક સમય સુધી થોભેલું રહ્યું જેને ફતરતનો સમય કહેવામાં આવે છે અને વહીનું મોડું થવાથી અને અટકવાથી

રસૂલે કરીમ ﷺને ખૂબ રંજ ગમ થયો, ત્યાર પછી અચાનક ફરીવાર હઝરત જિબ્રઈલ (અલૈ.) સામે આવ્યા અને સૂરએ મુદસ્સિરની આયતો નાઝિલ થઈ, તે સમયે પણ રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર વહીના નાઝિલ થવાથી અને હઝરત જિબ્રઈલ (અલૈ.)ની મુલાકાત થવાથી તે જ પરિસ્થિતિ છવાઈ જે સૂરએ ઈકરાના નાઝિલ થવાના સમયે બન્યું હતું જેનું વર્ણન આગળ આવી રહ્યું છે. આ રીતે ફતરત પછી સૌ પ્રથમ સૂરએ મુદસ્સિરની શરૂઆતની આયતો નાઝિલ થઈ. આ આધારે તેને પણ પ્રથમ સૂરત કહી શકાય છે અને સૂરએ ફાતિહાને જે લોકોએ પ્રથમ સૂરત કહી છે તેનું પણ એક કારણ એ છે કે સંપૂર્ણ સૂરત તરીકે સૂરએ ફાતિહા જ નાઝિલ થઈ, ત્યાર પછી અમુક સૂરતોની વિવિધ આયતો જ નાઝિલ થઈ હતી.

(મઝહરી)

સહીહૈનની એક લાંબી હદીષમાં નુબુવ્વત અને વહીની શરૂઆતની ઘટના આ રીતે વર્ણન થઈ છે કે ઉમ્મુલ મુઅ્મિનીન હઝરત આયશા (રદિ.)એ ફરમાવ્યું કે સૌ પ્રથમ રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર વહીનો ક્રમ રૂઅ્યાએ સાલિહા એટલે કે સાચા સપનાઓથી શરૂ થયો જેનું સ્વરૂપ એ હતું કે આપ ﷺ જે કંઈ પણ સ્વપ્નમાં જોતા બિલકુલ એ જ પ્રમાણે ઘટના બનતી અને તેમાં કોઈ તા'બીરની પણ આવશ્યકતા ન હતી. સવારના પ્રકાશ જેમ સ્પષ્ટ રીતે સ્વપ્નમાં જોયેલ ઘટના સામે આવી જતી હતી.

ત્યારબાદ રસૂલે કરીમ ﷺને મખ્લૂકથી એકાંતમાં અને એકાગ્રતાથી ઈબાદત કરવાની ટેવ બની જેના લીધે આપ ﷺએ ગારે હિરાને નક્કી કરી (આ ગુફા મક્કા મુકર્રમહના કબ્રસ્તાન "જન્નતુલ મઅ્લા"થી થોડે દૂર આગળ એક પહાડ ઉપર છે જેને "જબલન્નૂર" કહેવામાં આવે છે, તેનું શિખર દૂરથી નજરે પડે છે). હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.) કહે છે કે આપ ﷺ આ ગુફામાં જઈને રાતો પસાર કરતા અને ઈબાદત કરતા હતા જ્યાં સુધી બાળબચ્ચાંની સારસંભાળની જરૂરત ન પડતી ત્યાં જ થોભતા હતા અને તે સમય માટે આપ ﷺ જરૂરી ભાથું પણ લઈ જતા હતા અને પછી ભાથું ખતમ થઈ ગયા પછી હઝરત ખદીજા ઉમ્મુલ મુઅ્મિનીન (રદિ.) પાસે આવી જતા અને વધારે અમુક દિવસોનું ભાથું લઈ જતા એટલે સુધી કે આપ ﷺ આ જ ગારે હિરામાં હતા કે આપ ﷺની પાસે હક્ક એટલે કે વહી આવી. ગારે હિરામાં એકાંત પસાર

કરવાના સમયમાં ઉલમાનો મતભેદ છે. સહીહૈનની રિવાયતમાં છે કે આપ ﷺએ એક મહિનો એટલે કે રમઝાનનો એક આખો મહિનો તેમાં પસાર કર્યો. ઈબ્ને ઈસ્હાકે સીરતમાં અને ઝરકાનીએ સરહે મવાહિબમાં કહ્યું છે કે તેનાથી વધારે મુદત કોઈ સહીહ રિવાયતથી સાબિત નથી અને આ ઈબાદત ગારે હિરામાં વહી નાઝિલ થતાં પહેલાં આપ ﷺ કરતા હતા, તે વખતે નમાઝ વગેરેની તા'લીમ તો હની નહીં. અમુક લોકોએ કહ્યું કે નૂહ અને ઈબ્રાહીમ (અલૈ.) તથા ઈસા (અલૈ.)ની શરીઅત પ્રમાણે ઈબાદત કરતા હતા પરંતુ ન તો કોઈ રિવાયતથી તેની સાબિતી મળે છે અને ન જ આપ ﷺ ઉમ્મી હોવાથી આ વાતની સંભાવના સાચી ઠરે છે, બલકે દેખીતું છે કે આપ ﷺની તે સમયની ઈબાદત માત્ર મખ્લૂકથી અળગા થઈ અલ્લાહ તઆલા તરફ ખાસ ધ્યાન અને ચિંતન મનન કરવું છે.

(મઝહરી)

હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.) કહે છે કે વહી આવવાનું સ્વરૂપ એ થયું કે ફરિશ્તો એટલે કે હઝરત જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) આપ ﷺની પાસે આવ્યા અને આપ ﷺને કહ્યું, اِقْرَاْ (ઈકરા) પઢો. આપ ﷺએ કહ્યું, مَا اَنَا بِقَارِئٍ એટલે કે હું પઢવાનું જાણતો નથી. (આપ ﷺ ઉમ્મી એટલે કે નિરક્ષર હતા અને જિબ્રઈલ અલૈ.ના ઈકરા એટલે કે પઢો નિવેદનનો ભાવાર્થ આપ ﷺ ઉપર તે સમયે સ્પષ્ટ ન હતો કે શું અને કઈ રીતે પઢાવવા ઇચ્છે છે ? શું કોઈ લખેલ લખાણ આપશે જેને પઢવાનું કહેશે તેથી આપ ﷺએ પોતે ઉમ્મી હોવાનું જાહેર કર્યું.) હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.)ની રિવાયતમાં છે કે આપ ﷺએ કહ્યું કે મારા આ જવાબથી જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.)એ મને બાથમાં ભરી એટલો દબાવ્યો કે મને તેનાથી તકલીફ અનુભવાવા લાગી, ત્યાર પછી મને છોડી દીધો અને ફરી એ જ વાત કહી, ઈકરા; મેં ફરી તે જ જવાબ આપ્યો કે હું પઢવાનું જાણતો નથી, પછી હઝરત જિબ્રઈલ (અલૈ.)એ બીજીવાર બાથમાં લઈ એટલા જોરથી દબાવ્યો કે મને તેની તકલીફ અનુભવાવા લાગી, ફરી છોડી દીધો અને ત્રીજી વખતે ફરી કહ્યું, ઈકરા; મેં ફરી તે જ જવાબ આપ્યો તો ત્રીજી વખતે બાથમાં ફરી દબાવ્યો પછી છોડીને કહ્યું,

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِیْ خَلَقَ ، خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ، اِقْرَاْ وَرَبُّکَ الْاَکْرَمُ ، الَّذِیْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ، عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ ،

કુર્આનની આ (સૌ પ્રથમ પાંચ) આયતો લઈને આપ ﷺ ઘેર પાછા આવ્યા, આપનું દિલ કાંપી રહ્યું હતું. હઝરત ખદીજા (રદિ.) પાસે આવીને કહ્યું, ઝમ્મિલૂની ઝમ્મિલૂની "મને ઓઢાડો મને ઓઢાડો" (હઝરત ખદીજા રદિ.એ આપ ﷺ ઉપર કપડાં નાંખ્યા) અંતે આ પરિસ્થિતિની અસર દૂર થઈ. (આ પરિસ્થિતિ અને કાંપવું હઝરત જિબ્રઈલ અલૈ.ના ડરથી ન હતું, આપ ﷺની શા'ન તો એનાથી ઘણી ઊંચી અને ઉપરવટ છે બલકે આ વહી દ્વારા જે નુબુવ્વત અને રિસાલતની જવાબદારી આપ ﷺને સોંપવામાં આવી તેનો ભાર અનુભવવો અને એક ફરિશ્તાને તેના મૂળ સ્વરૂપમાં જોવાથી સ્વાભાવિક રીતે જે અસર પેદા થાય છે તે અસર થઈ હતી.)

હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.) કહે છે કે અસર દૂર થયા પછી રસૂલે કરીમ ﷺએ હઝરત ખદીજા (રદિ.)ને ગારે હિરાની સંપૂર્ણ ઘટના સંભળાવી અને કહ્યું કે તેનાથી મારા ઉપર એક એવી અસર છવાઈ કે મને મારા પ્રાણનો ભય થઈ ગયો છે. હઝરત ખદીજા ઉમ્મુલ મુઅ્મિનીન (રદિ.)એ કહ્યું કે એવું કદાપિ નથી થઈ શકતું, અલ્લાહ તઆલા તમને કદાપિ નિષ્ફળ થવા દેશે નહીં કારણ કે તમે સીલારહમી કરો છો, ભારમાં દબાયેલા વ્યક્તિઓનો ભાર ઉઠાવી લો છો, બેરોજગાર વ્યક્તિને કામ ઉપર લગાવી દો છો, મહેમાનોની મહેમાનનવાઝી કરો છો અને મુસીબતમાં સપડાયેલા લોકોની મદદ કરો છો. (હઝરત ખદીજા રદિ. ભણેલા ગણેલા સ્ત્રી હતા, તેમને કદાચ પાછલી કિતાબો તવરાત અને ઈન્જીલથી અથવા અમુક ઉલમાથી એ વાત જાણ થઈ હશે કે જે વ્યક્તિના અખ્લાક અને આદતો આવી માયાળુ હોય તે વંચિત અને નિષ્ફળ નથી થયા કરતો તેથી આ રીતે રસૂલે કરીમ ﷺને સાંત્વના આપી.)

ત્યાર પછી હઝરત ખદીજા (રદિ.) આપ ﷺને પોતાના પિત્રાઈ ભાઈ વરકા બિન નવફલ પાસે લઈ ગયા, તે અજ્ઞાનતાકાળમાં જ મૂર્તિપૂજાથી તવબહ કરી ઈસાઈ બની ગયા હતા (કારણ કે તે સમયનો દીને હક્ક એ જ હતો). વરકા

બિન નવફલ (ભણેલા ગણેલા વ્યક્તિ હતા, હિબ્રુ ભાષા પણ જાણતા હતા અને હિબ્રુ તો તેમની માતૃભાષા હતી) હિબ્રુ ભાષામાં પણ લખતા હતા અને તે સમયે તેઓ ખૂબ વૃદ્ધ હતા, ઘડપણના કારણે આંખોની રોશની જતી રહી હતી. હઝરત ખદીજા (રદિ.)એ તેમને કહ્યું કે હે મારા પિત્રાઈ ભાઈ ! જરા પોતાના ભત્રીજાની વાત તો સાંભળો ! વરકા બિન નવફલે રસૂલે કરીમ ﷺને પરિસ્થિતિ પૂછી તો આપ ﷺએ ગારે હિરામાં જે કંઈ જોયું હતું તે વર્ણન કર્યું. વરકા બિન નવફલે સાંભળતાની સાથે જ કહ્યું કે આ તે જ પવિત્ર રૂહ એટલે કે ફરિશ્તો છે કે જેને અલ્લાહ તઆલાએ હઝરત મૂસા (અલૈ.) ઉપર ઉતાર્યો હતો, કાશ ! હું તમારી નુબુવ્વતના સમયકાળમાં મજબૂત હોત અને કાશ કે હું તે સમયમાં જીવીત હોત જ્યારે કે તમારી કોમ તમને (વતનમાંથી) કાઢી મૂકશે. રસૂલે કરીમ ﷺએ (આશ્ચર્યથી) કહ્યું, શું મારી કોમ મને કાઢી મૂકશે ? વરકાએ કહ્યું, બેશક ! કાઢી મૂકશે કારણ કે જ્યારે પણ કોઈ વ્યક્તિ આ સત્યનો સંદેશ અને સાચો દીન લઈને આવ્યો છે જે તમે લાવ્યા છો તો તેની કોમે તેને સતાવ્યા છે અને જો હું તે સમયકાળને જોઈશ તો હું તમારી ભરપૂર મદદ કરીશ પરંતુ વરકા ત્યાર પછી થોડાક જ દિવસમાં મૃત્યુ પામ્યા અને આ ઘટના પછી કુર્આનની વહીનો ક્રમ (થોડા સમય માટે) અટકી ગયો. (બુખારી અને મુસ્લિમ) ફતરતે વહીના સમય વિશે સુહૈલીની રિવાયત એ છે કે અઢી વર્ષ સુધી આ સમયગાળો રહ્યો અને અમુક રિવાયતોમાં ત્રણ વર્ષનો સમયગાળો વર્ણન કરવામાં આવ્યો છે.

(મઝહરી)

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ માં શબ્દ بِاسْمِ رَبِّكَ માં اسم (ઈસ્મ) વધારવાથી એ તરફ ઈશારો છે કે કુર્આન જ્યારે પણ પઢો અલ્લાહ તઆલાનું નામ લઈને એટલે કે બિસ્મિલ્લાહિર્રહમાનિર્રહીમ પઢીને શરૂ કરો. તેમાં બીજો ઈશારો એ છે કે જેનું કારણ આપ ﷺએ રજુ કર્યું હતું કે હું પઢવાનું જાણતો નથી. بسم ربك શબ્દથી એ તરફ ઈશારો કરવામાં આવ્યો કે જો કે તમે પોતાની વર્તમાન પરિસ્થિતિના આધારે ઉમ્મી છો ભણેલા નથી પરંતુ તમારા પરવરદિગારને બધી જ શક્તિ છે, તે નિરક્ષર વ્યક્તિને ઉચ્ચ જ્ઞાન અને વક્તૃત્વની રીતભાત તથા ઉચ્ચ અને રસપ્રદ વર્ણનશૈલીનો તે દરજ્જો આપી શકે છે કે જેની સામે મોટા મોટા ભણેલા ગણેલા લાચાર થઈ જાય, જેમકે પાછળથી

એ જાહેર થયું. (મઝહરી) અને આ સ્થળે અલ્લાહ તઆલાના અસ્માએ હુસ્નામાંથી رَبّ (રબ્બ) શબ્દને વિશિષ્ટરૂપે અપનાવવામાં એ વિષયનું વધારે સમર્થન થયું અને તાકીદ થઈ કે અલ્લાહ તઆલા તમારો પરવરદિગાર છે, દરેક રીતે કેળવણી કરે છે અને ઉમ્મી હોવા છતાં તમને પઢાવી પણ શકે છે. اَلَّذِىْ خَلَقَ અલ્લાહ તઆલાની સિફતોમાંથી આ સ્થળે તેની સર્જન કરવાની સિફતને ખાસ રીતે વર્ણન કરવામાં કદાચ એ હિકમત હોય કે મખ્લૂક ઉપર જે ઈનામો અને અહેસાનો અલ્લાહ તઆલાના છે તેમાં સૌથી પ્રથમ ઈનામ તેને અસ્તિત્વ આપવું છે જે રબ્બાની સર્જન દ્વારા જ અર્પણ થયેલ છે અને આ સ્થળે "ખલક"નું કર્મ એટલે કે જે વસ્તુને પેદા કરવામાં આવી તેનું વર્ણન નથી કરવામાં આવ્યું, તેમાં ઈશારો સામાન્યપણા તરફ હોય કે સમગ્ર સૃષ્ટિ તેની મખ્લૂક (સર્જન) છે.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ માં શબ્દ اَلَّذِىْ خَلَقَ માં સમગ્ર સૃષ્ટિના સર્જનનું વર્ણન થયું હતું. خَلَقَ الْاِنْسَانَ માં સર્જનમાં શ્રેષ્ઠ માનવીના સર્જનનું વર્ણન કર્યું કે ધ્યાનથી જુઓ તો સમગ્ર સૃષ્ટિ અને સર્જનનો ખુલાસો માનવી છે તેમાં જે કંઈ પણ છે તેનો નજારો માનવીના અસ્તિત્વમાં ઉપસ્થિત છે, તેથી માનવીને નાનું વિશ્વ પણ કહેવામાં આવે છે અને માનવીનું ખાસ વર્ણન કરવાનું એક કારણ એ પણ છે કે નુબુવ્વત અને રિસાલત તથા કુર્આન નાઝિલ કરવાનો હેતુ અલ્લાહ તઆલાના હુકમોને લાગુ કરવા અને તેના ઉપર અમલ કરવો છે અને તે માનવી સાથે જ ખાસ છે. عَلَق (અલક)નો અર્થ બાઝેલા લોહીનો થાય છે. માનવીના સર્જનમાં વિવિધ તબક્કાઓ પસાર થાય છે, તેની શરૂઆત માટી અને બીજા તત્ત્વો છે, પછી નુત્ફહથી, ત્યાર પછી علقه (અલકહ) એટલે કે બાઝેલું લોહી બને છે, પછી مضغه (મુદ્ગહ) એટલે કે માંસનો લોથડો, પછી હાડકાં વગેરે પેદા કરવામાં આવે છે. અલકહ તે સર્જનના બધા જ તબક્કાઓમાંની મધ્યમ પરિસ્થિતિ છે, તેને અપનાવીને તેની શરૂઆત અને અંત તરફ ઈશારો થઈ ગયો.

اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ અત્રે શબ્દ اِقْرَاْ ને પુનરાવર્તિત સ્વરૂપે લાવવામાં આવ્યો છે જેનું એક કારણ એ પણ કહી શકાય છે કે પ્રથમ ઈકરા તો પોતે આપ ﷺના પઢવા માટે કહ્યું હતું, આ બીજું તબ્લીગ અને દા'વત માટે તથા લોકોને પઢાવવા માટે કહેવામાં આવ્યું અને જો માત્ર તાકીદ માટે પુનરાવર્તન થયું હોત તો

એ પણ સંભવ નથી અને اکـــــرم (અકરમ)ની સિફતમાં એ રીતે ઈશારો છે કે વિશ્વના સર્જન અને માનવીના સર્જનમાં અલ્લાહ તઆલાનો પોતાનો કોઈ સ્વાર્થ કે લાભ નથી બલકે આ બધું અલ્લાહ તઆલાની મહેરબાની અને તેની કૃપાના તકાદાથી છે કે વિના માંગ્યે સૃષ્ટિને અસ્તિત્વની મહાનતમ નેઅ્મત અદા કરી.

الَّذِیْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ માનવીના સર્જન પછી તેના શિક્ષણનું વર્ણન છે, કારણ કે શિક્ષણ જ તે વસ્તુ છે જે માનવીને બીજા બધા જ પ્રાણીઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ અને બધી જ મખ્લૂકોથી ઉચ્ચતમ્ બનાવે છે. પછી આ શિક્ષણ અને તા'લીમના બે સામાન્ય સ્વરૂપો છે. એક, મૌખિક તા'લીમ અને બીજું પેન અથવા લખાણ દ્વારા કે પત્ર દ્વારા. સૂરતની શરૂઆતમાં શબ્દ ઈકરામાં જો કે મૌખિક તા'લીમની જ શરૂઆત છે પરંતુ આ આયતમાં જ્યાં તા'લીમ કે શિક્ષણનું વર્ણન આવ્યું છે તેમાં કલમ (પેન)ની તા'લીમને અગ્રસ્થાને વર્ણન કરી છે.

તા'લીમનું સૌથી પ્રથમ અને મહત્ત્વનું માધ્યમ પેન અને પુસ્તક છે :

એક સહીહ હદીષમાં હઝરત અબૂ હુરયરહ (રદિ.)થી રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું, لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِیْ كِتَابِهٖ فَهُوَ عِنْدَهٗ فَوْقَ الْعَرْشِ اِنَّ رَحْمَتِیْ غَلَبَتْ غَضَبِیْ એટલે કે અલ્લાહ તઆલાએ અઝલમાં જ્યારે મખ્લૂકને પેદા કરી તો પોતાની કિતાબમાં જે અર્શ ઉપર અલ્લાહ તઆલાની પાસે છે આ વાક્ય લખ્યું કે મારી દયા મારા ક્રોધ ઉપર ગાલિબ રહેશે.

અને હદીષમાં એ પણ સામેલ છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ ફરમાવ્યું, اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ الْقَلَمُ فَقَالَ لَهَا اُكْتُبْ فَكَتَبَ مَا يَكُوْنُ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَهُوَ عِنْدَهٗ فِی الذِّكْرِ فَوْقَ عَرْشِهٖ એટલે કે સૌ પ્રથમ અલ્લાહ તઆલાએ કલમને પેદા કરી અને તેને હુકમ આપ્યો કે લખે. તેણે બધી જ વસ્તુઓ જે કયામત સુધી થવાની હતી લખી નાંખી. આ કિતાબ અલ્લાહ તઆલા પાસે અર્શ ઉપર છે.

(કુર્તુબી)

કલમ (પેન)ના ત્રણ પ્રકારો :

ઉલમાએ કહ્યું છે કે વિશ્વમાં ત્રણ પ્રકારની કલમો છે. એક સૌ પ્રથમ કલમ જેને અલ્લાહ તઆલાએ પોતાના હાથે પેદા કરી અને સૃષ્ટિની તકદીર લખવાનો તેને હુકમ આપ્યો. બીજી ફરિશ્તાઓની કલમ જેનાથી તે તમામ

બનનારી ઘટનાઓ અને તેમની તકદીરોને વળી માનવીઓના અમલોને લખવામાં આવે છે, ત્રીજી સામાન્ય માનવીની કલમ જેનાથી તે પોતાની વાત લખે છે અને પોતાના હેતુ અને મકસદમાં કામ લે છે અને લખાણ વાસ્તવમાં વર્ણનનો એક પ્રકાર છે અને મોંઢેથી વર્ણન કરવું માનવીનું ખાસ લક્ષણ છે.

(કુર્તુબી)

તફસીરના ઈમામ મુજાહિદ (રહ.) અબૂઅમ્રથી નકલ કરે છે કે અલ્લાહ તઆલાએ સમગ્ર સૃષ્ટિમાં ચાર વસ્તુઓ પોતાની કુદરતના હાથથી પોતે બનાવી અને તેના સિવાય બાકી મખ્લૂકો માટે હુકમ આપ્યો, كـــن (કુન) એટલે કે "થઈ જા" અને તે ઉપસ્થિત થઈ ગઈ. તે ચાર વસ્તુઓ આ છે; કલમ, અર્શ, જન્નતે અદન અને આદમ (અલૈ.).

લખવાનું જ્ઞાન સૌ પ્રથમ દુનિયામાં કોને આપવામાં આવ્યું ? :

અમુક લોકોએ કહ્યું કે સૌ પ્રથમ આ લખવાની કળા માનવપિતા હઝરત આદમ (અલૈ.)ને શિખવાડવામાં આવી હતી. સૌ પ્રથમ તેમણે લખવાની શરૂઆત કરી. (કઅ્બ બિન અહબાર) અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે સૌ પ્રથમ આ કળા હઝરત ઈદ્રીસ (અલૈ.)ને મળી છે અને સૌ પ્રથમ લખનાર દુનિયામાં તે જ છે. (ઝહ્હાક) અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે દરેક વ્યક્તિ જે લખે છે તે તા'લીમ અલ્લાહ તઆલા તરફથી જ છે.

લખવાની કળા અલ્લાહ તઆલાની ઘણી મોટી નેઅ્મત છે :

હઝરત કતાદહ (રહ.)એ કહ્યું કે કલમ અલ્લાહ તઆલાની ઘણી મોટી નેઅ્મત છે જો તે ન હોત તો ન તો કોઈ દીન કાયમ રહ્યો હોત અને ન જ દુનિયાનો કોઈ કારોબાર ઠીકઠાક રહ્યો હોત. હઝરત અલી કર્રમલ્લાહુ વજ્હહુએ ફરમાવ્યું કે અલ્લાહ તઆલાનો ઘણો મોટો કરમ અને દયા છે કે તેણે પોતાના બંદાઓને તે વસ્તુઓનું જ્ઞાન આપ્યું જેને તે જાણતો ન હતો અને તેમને જહાલત (અજ્ઞાનતા)ના અંધકારથી જ્ઞાનના પ્રકાશ તરફ કાઢયા અને લખવાના જ્ઞાનનું પ્રોત્સાહન આપ્યું, કારણ કે તેમાં અસંખ્ય અને ઘણા લાભો છે જેનો તાગ અલ્લાહ તઆલા સિવાય કોઈ મેળવી શકતું નથી. બધા જ પ્રકારના જ્ઞાન અને કળાને ઓપ આપવો તથા આગલા અને પાછલા લોકોના ઈતિહાસ, તેમની

પરિસ્થિતિઓ, તેમની વાતચીત અને અલ્લાહ તઆલાની નાઝિલ કરેલી કિતાબો બધી જ કલમ દ્વારા લખવામાં આવી અને દુનિયા બાકી રહેશે ત્યાં સુધી તે બાકી રહેશે. જો કલમ ન હોત તો દુનિયા અને દીનના બધા જ કાર્યો અટકી પડે.

પુરોગામી બુઝુર્ગો અને વર્તમાન સમયના જ્ઞાનીઓએ કાયમ લખવાની કાળજી લીધી છે :

પુરોગામી બુઝુર્ગો અને વર્તમાન સમયના જ્ઞાનીઓએ હંમેશા લખવાની તા'લીમ અને કળાની ખૂબ કાળજી લીધી છે જેના ઉપર તેમના લખાણોના મહાન સંગ્રહો આજ સુધી ગવાહ છે. અફસોસ છે કે આપણા આ યુગમાં જ્ઞાનીઓ અને વિદ્યાર્થીઓ આ મહત્ત્વની આવશ્યકતાને એવી રીતે ઉપેક્ષિત કરે છે કે સેંકડોમાં બે ચાર વ્યક્તિઓ ભાગ્યે જ લેખક તરીકે ઉભરે છે.

રસૂલે કરીમ ﷺને લખવાનું શિક્ષણ ન આપવાનું રહસ્ય :

અલ્લાહ તઆલા જલ્લ શા'નુહૂએ ખાતમુલ અંબિયા (અલૈ.)ની શા'નને લોકોની વિચારસરણી અને અનુમાનોથી ઉચ્ચતર બનાવવા માટે આપ ﷺના જન્મસ્થળથી લઈને આપ ﷺની વ્યક્તિગત પરિસ્થિતિઓ સુધી બધું એવું બનાવ્યું હતું કે જેમાં કોઈ માનવી પોતાની વ્યક્તિગત કોશીશ કે મહેનતથી કોઈ વિશિષ્ટતા પ્રાપ્ત નથી કરી શકતો, જન્મસ્થળ માટે અરબનું રણ નક્કી થયું જે વિકસિત દુનિયા તથા જ્ઞાન અને હિકમતના સ્થાનકોથી બિલકુલ કપાયેલું હતું તથા માર્ગો અને પુરવઠો પ્રાપ્ત કરવો એટલું મુશ્કેલ હતું કે સિરીયા અને ઈરાક તથા મિસ્ર વગેરેના વિકસિત શહેરો સાથે અહીંયાંના લોકોનો કોઈ મુકાબલો ન હતો, તેથી બધા જ અરબો ઉમ્મિય્યીન (નિરક્ષર) કહેવાતા હતા. આવા પ્રદેશ અને આવા કબીલામાં રસૂલે કરીમ ﷺ પેદા થયા અને પછી અલ્લાહ તઆલાએ એવી પરિસ્થિતિઓ પેદા કરી કે અરબના લોકોમાં જે અમુક લોકો જ્ઞાન અને હિકમત તથા લખવાની કળા શીખી લેતા હતા રસૂલે કરીમ ﷺને તે શીખવાની તક પણ આપવામાં ન આવી અને આવી પરિસ્થિતિઓમાં પેદા થયેલ માનવી પાસે જ્ઞાન, હિકમત અને ઉચ્ચ કક્ષાના અખ્લાકની કોઈ કલ્પના થઈ શકે છે ? અચાનક અલ્લાહ તઆલાએ તેમને નુબુવ્વતના સન્માનથી નવાજ્યા અને જ્ઞાન તથા હિકમતનો સમાપ્ત ન થનાર સિલસિલો આપ ﷺની જીભ મુબારક ઉપર

ચાલુ કર્યો. વર્ણનની શૈલીની ઉચ્ચતા અને ગૂઢાર્થમાં અરબના મોટા મોટા શાયરો અને સાહિત્યકારો આપ ﷺ સામે લાચાર થઈ ગયા. આ એક એવો ઉઘાડો મોઅ્જિઝો હતો કે દરેક દૃષ્ટિ ધરાવનાર તેને જોઈને એવો વિશ્વાસ કર્યા વિના નથી રહી શકતો કે આપ ﷺની માનવીય ઉચ્ચતાઓ પ્રયત્નો કે અમલનું પરિણામ નથી બલકે અલ્લાહ તઆલાની ગુપ્ત ભેટ છે. લખાણ લખવાનું શિક્ષણ ન આપવામાં પણ આ જ હિકમત હતી.

(કુર્તુબી)

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَالَمْ يَعْلَمْ આનાથી પહેલી આયતમાં તા'લીમના એક ખાસ માધ્યમનું વર્ણન હતું જે સામાન્ય રીતે તા'લીમ માટે ઉપયોગ થાય છે, એટલે કે કલમી તા'લીમ.

જ્ઞાનનું માધ્યમ માત્ર કલમ કે પેન નથી બીજા અસંખ્ય માધ્યમો પણ છે :

આ આયતમાં તે વર્ણન છે કે અસલ તા'લીમ અને શિક્ષણ આપનાર અલ્લાહ સુબ્હાનહુ વ તઆલા છે અને તે શિક્ષણ આપવા માટે અસંખ્ય તા'લીમના માધ્યમો છે, માત્ર આ માધ્યમો કલમ સાથે ખાસ નથી તેથી કહ્યું કે અલ્લાહ તઆલાએ માનવીને તે જ્ઞાન આપ્યું જેનાથી તે પ્રથમ અજાણ હતો, તેમાં કલમ અથવા તા'લીમના બીજા માધ્યમોનું વર્ણન ન કરવામાં એ તરફ ઈશારો છે કે હક્ક તઆલાની આ તા'લીમ માનવની શરૂઆતથી જ ચાલુ છે કે પ્રથમ તેમાં બુદ્ધિ પેદા કરી જે સૌથી મોટું જ્ઞાનનું માધ્યમ છે. માણસ પોતાની બુદ્ધિથી પોતે કોઈ તા'લીમ વિના ઘણી બધી વસ્તુઓ સમજે છે પછી તેના સંદર્ભમાં અલ્લાહ તઆલા દ્વારા પોતાની સંપૂર્ણ શક્તિના એવા નજારાઓ અને કુદરતની દલીલો મૂકવામાં આવી જેનો સાક્ષાત્કાર કરીને તે પોતાની બુદ્ધિથી પોતાના પેદા કરનારને ઓળખી શકે, પછી વહી અને ઈલ્હામ દ્વારા ઘણી બધી વસ્તુઓનું જ્ઞાન માનવીને અર્પણ કર્યું અને ઘણી જરૂરી વસ્તુઓનું જ્ઞાન માનવીના દિમાગમાં આપમેળે પેદા કર્યું જેમાં કોઈ ભાષા અથવા કલમની તા'લીમની દખલગીરી નથી. એક નાસમજ બાળક માંના પેટમાંથી પેદા થવાની સાથે જ પોતાના ખોરાકનું કેન્દ્ર એટલે કે માતાની છાતીને ઓળખી લે છે પછી છાતીએથી દૂધ ઉતારવા માટે મોંઢેથી

દબાવવું તેને કોણે શિખવાડ્યું અને કોણ શિખવાડી શકતું હતું ? પછી તેને રડવાની એક કળા પ્રથમ જન્મની સાથે અલ્લાહ તઆલાએ શિખવાડી દીધી. બાળકનું આ રડવું તેની બધી જ જરૂરિયાતો પૂરી કરવાનું માધ્યમ બને છે, તેને રડતું જોઈને માતા પિતા એવી ચિંતામાં પડી જાય છે કે તેને શું તકલીફ છે, તેની ભૂખ, તરસ, શરદી, ગરમીની બધી જરૂરિયાતો આ જ રડવાથી પૂરી થાય છે. આ રડવાનું શિક્ષણ આ નવજાત શીશુને કોણ આપી શકે છે અને કેવી રીતે ? આ બધું તે જ જ્ઞાન છે જે અલ્લાહ તઆલા દરેક સજીવને ખાસ કરીને માનવીના દિમાગમાં પેદા કરે છે. આ જરૂરી જ્ઞાન પછી મૌખિક તા'લીમ, પછી દિલની તા'લીમ દ્વારા તેના જ્ઞાનમાં વધારો થતો રહે છે અને مَا لَمْ يَعْلَمْ એટલે કે જેને તે જાણતો ન હતો તેના કહેવાની દેખીતી કોઈ આવશ્યકતા ન હતી કારણ કે સ્વાભાવિકપણે તા'લીમ તો તે વસ્તુની હોય છે જેને માનવી જાણતો નથી હોતો. આવું કહેવામાં ઈશારો એ તરફ છે કે આ અલ્લાહબખ્શ જ્ઞાન અને કળાને માનવી પોતાની વ્યક્તિગત વિશિષ્ટતા ન સમજી બેસે ! مَا لَمْ يَعْلَمْ થી ઈશારો કર્યો કે માનવી ઉપર એક એવો સમય પણ આવ્યો છે જ્યારે તે કશું જાણતો ન હતો જેમકે કુર્આને કરીમમાં છે اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا એટલે કે અલ્લાહ તઆલાએ તમને તમારી માતાના પેટમાંથી એવી હાલતમાં કાઢ્યા કે તમે કંઈ જ જાણતા ન હતા. જાણ થઈ કે માનવીને જે પણ જ્ઞાન અને કળા મળી છે તે તેની વ્યક્તિગત નથી બલકે બધું જ સર્જનહાર અને માલિકની ભેટ છે. (મઝહરી) અમુક તફસીરકારોએ આ આયતમાં ઈન્સાનથી હઝરત આદમ (અલૈ.) અથવા નબીએ કરીમ ﷺ ભાવાર્થ ઠરાવ્યા છે, કારણ કે હઝરત આદમ (અલૈ.) સૌ પ્રથમ માનવી છે જેમને તા'લીમ આપવામાં આવી وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ كُلَّهَا અને નબીએ કરીમ ﷺ તે અંતિમ પયગમ્બર છે જેમની તા'લીમમાં બધા જ અગાઉ થઈ ચૂકેલા અંબિયા (અલૈ.)નું જ્ઞાન તથા પુસ્તક અને કલમના જ્ઞાન સામેલ છે, وَمِنْ عُلُوْمِكَ عِلْمُ اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ

અહીંયાં સુધી સૂરએ ઈકરાની પાંચ આયતો સૌ પ્રથમ નાઝિલ થઈ, ત્યાર પછીની આયતો ઘણી મુદત પછી ઊતરી છે, કારણ કે બાકી આયતો અંતિમ આયત સુધી અબૂજહલની એક ઘટના વિશે છે અને વહી તથા નુબુવ્વતની શરૂઆત સમયે તો મક્કામાં કોઈપણ વ્યક્તિ આપ ﷺનો વિરોધી ન હતો, સૌ આપ ﷺને "અમીન"ના ખિતાબથી સંબોધતા હતા તથા મહોબ્બત અને સન્માન

કરતા હતા. અબૂજહલનો વિરોધ અને દુશ્મની ખાસ કરીને નમાઝ પઢવાથી અટકાવવાની ઘટના જે આગળ આવનારી આયતોમાં ઉપસ્થિત છે દેખીતું છે કે તે એ સમયનું છે જ્યારે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ નુબુવ્વત અને દીનના પ્રચારનું એ'લાન કર્યું અને શબે મેઅ્રાજમાં આપ ﷺને નમાઝ પઢવાનો હુકમ આપવામાં આવ્યો.

كَلَّآ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰٓى، اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰى આ આયતની વર્ણનશૈલી જો કે એક ખાસ વ્યક્તિ અબૂજહલ તરફ સંદર્ભિત છે જેણે રસૂલે કરીમ ﷺની શા'નમાં ગુસ્તાખી કરી હતી પરંતુ તેનો વિષય સામાન્ય રાખ્યો છે જેમાં સામાન્ય માનવીની એક કમજોરી વર્ણન કરવામાં આવી છે, તે એ કે માણસ જ્યાં સુધી બીજાનો મોહતાજ રહે છે તો સીધો ચાલે છે અને જ્યારે તેને એવું અનુમાન થઈ જાય કે હું કોઈનો મોહતાજ નથી સૌથી બેપરવા છું તો તેના મનમાં બળવાખોરી એટલે કે શરારત વગેરે અને બીજાઓ ઉપર અન્યાય અને બળજબરીનું વલણ પેદા થઈ જાય છે, જેમકે સામાન્ય રીતે અમીરો, શાસકો તથા વધુ પ્રમાણમાં અવલાદ ધરાવનાર અને વધારે પ્રમાણમાં સેવાચાકરી રાખનારાઓમાં આવું ઘણું જોવા મળે છે કે તેઓ પોતાના માલ અને ટોળાના જથ્થાની શક્તિમાં મસ્ત થઈને કોઈને નજરમાં લાવતા નથી. અબૂજહલની પણ આવી જ હાલત હતી કે મક્કાએ મુકર્રમહના અમીર લોકોમાંથી હતો અને તેનો કબીલો બલકે સંપૂર્ણ શહેરના લોકો તેનું સન્માન અને ઈજ્જત કરતા હતા અને તેની વાત માનતા હતા, તે પણ આ જ બીમારીમાં સપડાયો. એટલે સુધી કે સય્યિદુલ અંબિયા ﷺ અને તમામ મખ્લૂકથી શ્રેષ્ઠ રસૂલે કરીમ ﷺની શા'નમાં ગુસ્તાખી કરી બેઠો. આગલી આયતમાં એવા બદમાશોના બુરા પરિણામ ઉપર તાકીદ છે. اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰى તેમાં શબ્દ رُجْعٰى એ بُشْرٰى ના ઉદાહરણ પ્રમાણે ઈસ્મે મસ્દર છે. તેનો અર્થ એ છે કે સૌને પોતાના પરવરદિગાર તરફ જ પાછા વળવાનું છે, તેનો જાહેર અર્થ તો એ જ છે કે મૃત્યુ પછી સૌને અલ્લાહ તઆલાની પાસે જવાનું છે અને સારા બુરા અમલોનો હિસાબ આપવાનો છે. તે વખતે આ બદમાશી અને બળવાખોરીના ખરાબ પરિણામને પોતાની આંખોથી જોઈ લેશે અને એ પણ અસંભવિત નથી કે આ વાક્યમાં ઘમંડી માનવીના ઘમંડનો ઈલાજ બતાવવામાં આવ્યો હોય કે હે મૂર્ખ! તું પોતાને સૌથી બેપરવા અને સરમુખ્ત્યાર સમજે છે જો વિચાર કરીશ તો

પોતાની દરેક પરિસ્થિતિ બલકે દરેક હલન ચલન અને શાંતિમાં તું પોતાને પરવરદિગારનો મોહતાજ પામીશ. જો તેણે તને જાહેરમાં કોઈ માનવીનો મોહતાજ નથી બનાવ્યો તો ઓછામાં ઓછું એને તો જો ! કે અલ્લાહ તઆલાનો તું દરેક વસ્તુમાં મોહતાજ છે અને માનવોને મોહતાજીથી બેપરવા સમજવું પણ માત્ર જાહેર ભૂલ જ છે, નહિતર અલ્લાહ તઆલાએ માનવીને અન્યો ઉપર નભનારો બનાવ્યો છે, તે એકલો પોતાની જરૂરિયાતમાંથી કોઈ એક જરૂરતને પણ પૂરી કરી નથી શકતો. પોતાના એક કોળિયાને જો ! તો ખબર પડશે કે હજારો માનવીઓ અને પ્રાણીઓની કઠોર મહેનત અને લાંબા સમય સુધી કામમાં લાગ્યા રહેવાનું પરિણામ આ કોળિયો છે જેને તું બેફિકી સાથે ગળાની નીચે ઊતારી રહ્યો છે અને આટલા હજારો માનવીઓને પોતાની સેવામાં લગાવી દેવા કોઈના સામર્થ્યની વાત નથી. આ જ પરિસ્થિતિ તારા પોશાક અને બીજી બધી જરૂરિયાતોની છે કે તેને પ્રાપ્ત કરવામાં હજારો લાખો માનવો અને પ્રાણીઓની મહેનતની દખલગીરી છે જે તારા ગુલામ નથી. જો તું તે સૌને પગાર આપીને પણ ઈચ્છે કે પોતાના આ કામને પૂરું કરે તો તે કદાપિ તારી શક્તિની વાત નથી. આ વાતોમાં વિચાર અને ચિંતન માનવી ઉપર એ રહસ્ય ખોલી નાંખે છે કે તેની બધી જ જરૂરિયાતોને પ્રાપ્ત કરવાની વ્યવસ્થા પોતે તેણે બનાવેલ નથી બલકે સૃષ્ટિના સર્જનહારે પોતાની ઉચ્ચ કક્ષાની હિકમતથી બનાવી અને ચલાવી છે. કોઈના દિલમાં નાંખી દીધું કે જમીનમાં ખેતીનું કામ કર, કોઈના દિલમાં નાંખી દીધું કે તું લાકડાને ઓપ આપવાનું સુથારી કામ કર, કોઈના દિલમાં લોઢાના કામનો રસ પેદા કર્યો, કોઈને મહેનત મજૂરી કરવાથી જ રાજી કરી દીધો, કોઈને વેપાર અને ઉદ્યોગ તરફ ઉત્સાહિત કરીને માનવીની જરૂરિયાતોને બજારમાં લગાવી દીધી, ન તો કોઈ સરકાર આ વ્યવસ્થા માટે કોઈ કાયદો બનાવી શકતી હતી ન જ કોઈ વ્યક્તિ; તેથી આ વિચાર અને ચિંતનનું આવશ્યક પરિણામ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰى એટલે કે પરિણામે બધી જ વસ્તુઓનું હક્ક તઆલા સુબ્હાનહુની હિકમત અને કુદરતના તાબે હોવું સાબિત થઈ જાય છે.

اَرَءَيْتَ الَّذِىْ يَنْهٰى عَبْدًا اِذَا صَلّٰى આ આયતથી અંતિમ સૂરત સુધી એક ઘટના તરફ ઈશારો છે કે જ્યારે અલ્લાહ તઆલાએ નબીએ કરીમ ﷺને નમાઝ પઢવાનો હુકમ આપ્યો અને આપ ﷺએ નમાઝ પઢવાનું શરૂ કર્યું તો અબૂજહલે

આપ ﷺને નમાઝ પઢવાથી અટકાવ્યા અને ધમકી આપી કે હવે પછી નમાઝ પઢશો અને સિજદહ કરશો તો (અલ્લાહની પનાહ) હું તમારી ગરદનને પગ નીચે કચડી નાંખીશ. તેના જવાબમાં તેને ચેતવવા માટે આ આયતો આવી છે, તેમાં કહેવામાં આવ્યું, اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰى એટલે કે શું તે એ નથી જાણતો કે અલ્લાહ જોઈ રહ્યો છે!? અહીંયાં એ વર્ણન નથી કર્યું કે કોને જોઈ રહ્યો છે તેથી એ પણ સામેલ છે કે નમાઝ પઢનાર બુઝુર્ગ હસ્તીને પણ જોઈ રહ્યો છે અને તેને રોકનાર બદબખ્તને પણ જોઈ રહ્યો છે. અત્રે માત્ર આ વાક્ય ઉપર બસ કરવામાં આવ્યું કે અમે આ બધું જોઈ રહ્યા છીએ, આગળ જોયા પછી શું હશ્ર કરીશ તેનું વર્ણન ન કરવામાં એ તરફ ઈશારો છે કે તે અત્યંત ભયંકર અને અકલ્પનીય હશે.

لَنَسْفَعًۢا بِالنَّاصِيَةِ માં શબ્દ سفع નો અર્થ ખૂબ જોરથી ખેંચવાનો થાય છે અને ناصيه માથાના આગળના વાળોને કહેવામાં આવે છે જે કપાળ ઉપર હોય છે. જે વ્યક્તિના કપાળના વાળ કોઈના હાથમાં આવી જાય તે તેની સામે મજબૂર અને અશક્ત બની જાય છે.

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ આ નબીએ કરીમ ﷺને સૂચના છે કે અબૂજહલની વાત ઉપર ધ્યાન ન આપો અને સિજ્દહ તથા નમાઝોમાં મશ્ગૂલ રહો કે એ જ અલ્લાહ તઆલાની નિકટતાનો માર્ગ છે.

સિજ્દહની હાલતમાં દુઆની સ્વીકૃતી :

અબૂદાવુદમાં હઝરત અબૂહુરયરહ (રદિ.)ની રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું, اَقْرَبُ مَا يَكُوْنُ الْعَبْدُ مِنْ رَّبِّهٖ وَهُوَ سَاجِدٌ فَاَكْثِرُوْا الدُّعَاءَ એટલે કે બંદો પોતાના પરવરદિગારથી તે વખતે સૌથી વધારે નિકટ હોય છે જ્યારે તે સિજ્દહમાં હોય છે તેથી સિજ્દહમાં ઘણી દુઆ કર્યા કરો અને એક બીજી સહીહ હદીષમાં આ શબ્દો પણ આવ્યા છે. فَاِنَّهٗ قَمِنٌ اَنْ يُّسْتَجَابَ لَكُمْ એટલે કે સિજ્દહની હાલતમાં દુઆ કબૂલ થવાપાત્ર છે.

મસ્અલો :

નફલ નમાઝોના સિજ્દહમાં દુઆ કરવું સાબિત છે, હદીષની અમુક રિવાયતોમાં આ દુઆના ખાસ શબ્દો પણ આવ્યા છે જે શબ્દો પઢવામાં આવે તો બહેતર છે. ફરજોમાં આ રીતની દુઆઓ સાબિત નથી કારણ કે ફરજોમાં ટૂંકાણ ઈચ્છનીય છે.

મસ્અલો :

આ આયતને પઢનાર અને સાંભળનાર ઉપર સિજ્દએ તિલાવત વાજિબ છે. સહીહ મુસ્લિમમાં હઝરત અબૂ હુરયરહ (રદિ.)ની રિવાયતથી આ આયત ઉપર રસૂલે કરીમ ﷺનું સિજ્દએ તિલાવત કરવું સાબિત છે.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ અલક પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખઃ ૨૫ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૫ મુતાબિક ૦૫ જમા. અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

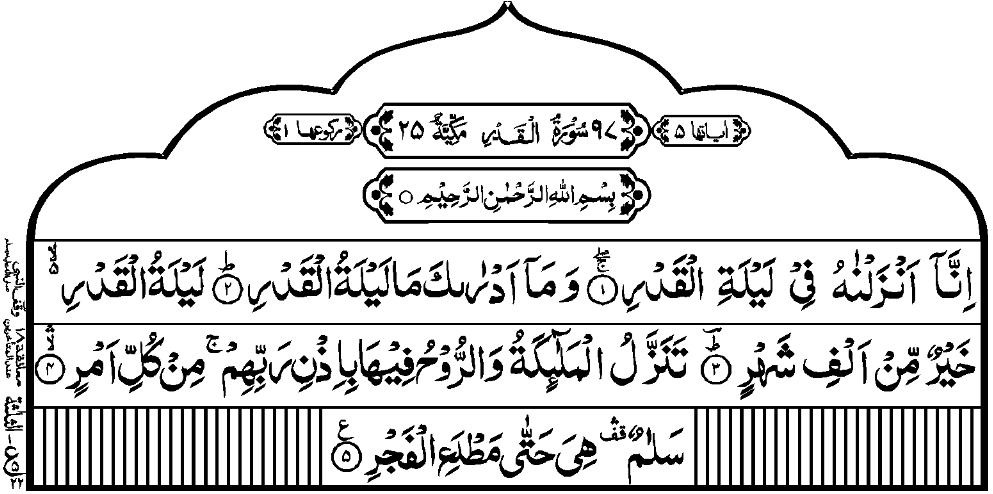
નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૯૭)

સૂરએ કદ્ર

સૂરએ કદ્ર મક્કામાં નાઝિલ થઈ અને તેની પાંચ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ કદ્ર : આયત નં. ૧ થી ૫)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

બેશક, અમે જ આ (કુર્આન)ને શબે કદ્રમાં ઉતાર્યું છે (૧) અને આપને કંઈ ખબર છે કે શબે કદ્ર કેવી છે ? (૨) શબે કદ્ર હજાર માસથી બેહતર છે. (૩) તે રાત્રે ફરિશ્તા અને રૂહ (જિબ્રઈલ અલૈ.) પોતાના પરવરદિગારના હુકમથી દરેક (નિર્માણ થયેલાં) મહાન કામ લઈ (પૃથ્વી પર) ઊતરે છે. (૪) (તેમજ તે રાત્રે) સંપૂર્ણ સલામતી છે. તે (આખી) રાત પ્હો ફાટતાં સુધી (બરકતવાળી) છે. (૫)

વિસ્તૃત વિવરણ :

આયતો ઊતરવાની પૂર્વભૂમિકા :

ઈબ્ને અબી હાતિમ (રહ.)એ મુજાહિદ (રહ.)થી વર્ણન થયેલ રિવાયત

વર્ણન કરી છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ બની ઈસ્રાઈલના એક મુજાહિદ (યોદ્ધા)ની હાલત વર્ણન કરી જે એક હજાર મહિના સુધી સતત જિહાદમાં પ્રવૃત્ત રહ્યો, ક્યારેય હથિયાર ઊતાર્યું નહીં. મુસલમાનોને આ સાંભળીને આશ્ચર્ય થયું તેના ઉપર સૂરએ કદ્ર નાઝિલ થઈ જેમાં આ ઉમ્મત માટે માત્ર એક રાતની ઈબાદતને તે મુજાહિદની આખી જિંદગીની ઈબાદત એટલે કે એક હજાર મહિના કરતાં ઉત્તમ ઠરાવી દીધી છે અને ઈબ્ને જરીર (રહ.)એ મુજાહિદ (રહ.)ની રિવાયતથી એક બીજી ઘટના આ વર્ણન કરી છે કે બની ઈસ્રાઈલમાં એક ઈબાદતગુઝારની એવી હાલત હતી કે આખી રાત ઈબાદતમાં પ્રવૃત્ત રહેતો અને સવાર થતાં જ જિહાદ માટે નીકળી જતો, દિવસભર જિહાદમાં મશ્ગૂલ રહેતો, એક હજાર મહિના તેણે આ સતત ઈબાદતમાં પસાર કરી દીધા. તેના ઉપર અલ્લાહ તઆલાએ સૂરએ કદ્ર નાઝિલ કરીને આ ઉમ્મતની શ્રેષ્ઠતા સૌના ઉપર સાબિત કરી દીધી. તેનાથી એ પણ જાણ થાય છે કે શબે કદ્ર ઉમ્મતે મુહમ્મદિય્યહ ﷺની વિશિષ્ટતાઓમાંથી છે.

(મઝહરી)

ઈબ્ને કષીરે આ જ નિવેદન ઈમામ માલિકનું નકલ કર્યું છે અને અમુક શાફઈ ઈમામોએ તેને જમહૂરનું નિવેદન હોવાનું લખ્યું છે. ખિતાબીએ તેના ઉપર ઈજમાઅ્નો દા'વો કર્યો છે પરંતુ અમુક હદીષવેત્તાઓએ તમાં મતભેદ જાહેર કર્યો છે.

(ઈબ્ને કષીર)

"લય્લતુલ કદ્ર"નો અર્થ :

"કદ્ર"નો એક અર્થ સન્માન અને મોટાઈનો થાય છે. ઝહ્રી વગેરે ઉલમાએ આ સ્થળે આ જ અર્થ લીધો છે અને આ રાતને લય્લતુલ કદ્ર કહેવાને આ રાતની શ્રેષ્ઠતા અને સન્માન બતાવ્યું છે. અબૂબક્ર વર્રાકે કહ્યું કે આ રાતને લય્લતુલ કદ્ર એટલા માટે કહેવામાં આવી કે જે વ્યક્તિની આનાથી આગલી પોતાની બેઅમલીના કારણે કોઈ કદર કિંમત ન હતી તે આ રાતમાં તવબહ, ઈસ્તિગફાર અને ઈબાદત દ્વારા કદર કરવાપાત્ર અને સન્માનનીય બની જાય છે.

કદ્રનો બીજો અર્થ તકદીર અને હુકમનો પણ થાય છે. આ અર્થના આધારે

લયલતુલ કદ્ર કહેવાનું કારણ એ હશે કે આ રાત્રે બધી જ મખ્લૂક માટે જે કંઈ તકદીરે અઝલીમાં લખ્યું છે તેનો જે ભાગ આ સાલમાં રમઝાનથી આગલી રમઝાન સુધી બનવાનો છે તે એ ફરિશ્તાઓના હવાલે કરી દેવામાં આવે છે જેઓ સૃષ્ટિની વ્યવસ્થા અને તેના કાર્યો ઉપર નિમાયેલા છે. તેમાં દરેક માનવીની જિંદગી અને મોત, રોજી અને વરસાદ વગેરેનું પ્રમાણ તેના ઉપર નિમાયેલા ફરિશ્તાઓને લખાવી દેવામાં આવે છે. એટલે સુધી કે જે વ્યક્તિને આ વર્ષે હજ્જ નસીબ થશે તે પણ લખી દેવામાં આવે છે અને આ ફરિશ્તા જેમને આ કાર્યો સોંપવામાં આવે છે ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)ના નિવેદન પ્રમાણે ચાર છે; ઈસ્રાફિલ, મિકાઈલ, ઈઝરાઈલ અને જિબ્રઈલ (અલૈ.).

(કુર્તુબી)

اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِیْ لَیْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِیْنَ ٥ فِیْهَا یُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِیْمٍ ٥ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا٥

સૂરએ દુખાનની આ આયતમાં આ વિષય ખૂબ વિસ્તારથી આવ્યો છે કે આ મુબારક રાત્રે તકદીરના કાર્યોના ફેંસલા લખી દેવામાં આવે છે અને જમહૂર તફસીરકારો નજીક "લયલતિન મુબારકહ"થી ભાવાર્થ પણ લયલતુલ કદ્ર જ છે અને અમુક લોકોએ તેને અડધી શાબાનની રાત એટલે કે શબે બરાઅ્ત ભાવાર્થ તરીકે લીધી છે તો તેઓ એનો સુમેળ એ રીતે સાધે છે કે શરૂઆતના તકદીરી કાર્યોના ફેંસલા સંક્ષિપ્તમાં શબે બરાઅ્તમાં થઈ જાય છે પછી તેની વિગતો શબે કદ્રમાં લખવામાં આવે છે. તેનું સમર્થન હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)ના એક નિવેદનથી થાય છે જેને બગવીએ અબૂદુહાની રિવાયતથી નકલ કરેલ છે. તેમાં કહ્યું છે કે અલ્લાહ તઆલા આખા વર્ષના તકદીરી કાર્યોના ફેંસલા તો શબે બરાઅ્ત એટલે કે શાબાનની ૧૫મી રાત્રે કરી લે છે પછી શબે કદ્રમાં આ ફેંસલાઓ સંબંધિત ફરિશ્તાઓને સોંપવામાં આવે છે.

(મઝહરી)

આ અગાઉ લખી ચૂકવામાં આવ્યું છે કે તકદીરના કાર્યોના ફેંસલા આ રાતમાં થવાનો ભાવાર્થ એ છે કે આ વર્ષમાં જે તકદીરી કાર્યો લાગુ થવાના છે તે "લવ્હે મહફૂઝ"માંથી નકલ કરીને ફરિશ્તાઓના હવાલે કરવામાં આવે છે અને મૂળ તકદીરનું લખાણ અઝલમાં લખી ચૂકવામાં આવ્યું છે.

લયલતુલ કદ્ર ક્યારે છે તે નક્કી કરવું :

આટલી વાત તો કુર્આને કરીમના ખુલાસાઓથી સાબિત છે કે શબે કદ્ર રમઝાન મુબારકના મહિનામાં આવે છે પરંતુ નિશ્ચિત તારીખમાં ઉલમાના વિવિધ મતભેદો છે જે ચાલીસ સુધી પહોંચ્યા છે પરંતુ તફસીરે મઝહરીમાં છે કે આ બધા નિવેદનોમાં સાચું એ છે કે શબે કદ્ર રમઝાન મુબારકના છેલ્લા અશ્રહ (અંતિમ ૧૦ દિવસ)માં હોઈ શકે છે પરંતુ અંતિમ અશ્રહમાં કોઈ ખાસ તારીખ નિશ્ચિત નથી બલકે તેમાંથી કોઈ પણ રાત હોઈ શકે છે. તે દરેક રમઝાનમાં બદલાતી પણ રહે છે અને તે દશમાંથી ખાસ એકી સંખ્યાની રાત્રિઓ જેમકે ૨૧, ૨૩, ૨૫, ૨૭, ૨૯ માં સહીહ હદીષની રૂએ વધારે સંભાવના છે. આ નિવેદનમાં બધી જ હદીષો જે શબે કદ્રને નક્કી કરવા વિશે આવી છે એકઠી થઈ જાય છે જેમાં ૨૧, ૨૩, ૨૫, ૨૭, ૨૯ રાત્રિઓમાં શબે કદ્ર હોવાનું વર્ણન આવ્યું છે. જો શબે કદ્રને આ રાતોના વર્તુળમાં દરેક રમઝાન મુબારકમાં બદલાતા હોવાનું ઠરાવવામાં આવે તો આ બધી હદીષની રિવાયતો પોતપોતાની જગ્યાએ સાચી ઠરે છે, કોઈમાં તા'વીલ કરવાની આવશ્યકતા નથી રહેતી, તેથી ઘણા ફકીહો અને ઈમામોએ તેને અંતિમ અશ્રહમાં બદલાતી રહેતી રાત ઠરાવી છે. અબૂ કુલાબા, ઈમામ માલિક, અહમદ બિન હમ્બલ, સુફિયાન ષૌરી, ઈસ્હાક બિન રાહવિય્યહ, અબૂ ષૌર, મઝની, ઈબ્ને ખુઝયમા (રહ.) વગેરે સૌએ આ જ કહ્યું છે અને એક રિવાયતમાં ઈમામ શાફઈ (રહ.)થી પણ તેના વિશે નકલ થયેલ છે અને બીજી રિવાયત ઈમામ શાફઈ (રહ.)ની એ છે કે આ રાત બદલાતી રહેનારી નથી બલકે નિશ્ચિત છે.

(ઈબ્ને કષીર)

સહીહ બુખારીમાં હઝરત આયશા સિદીકા (રદિ.)ની રિવાયતથી આવ્યું છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِى الْعَشْرِ الْاَوَاخِرِمِنْ رَمَضَانَ એટલે કે શબે કદ્રને રમઝાનના અંતિમ અશ્રહમાં શોધો અને સહીહ મુસ્લિમમાં હઝરત ઈબ્ને ઉમર (રદિ.)ની રિવાયતથી આવ્યું છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું, فَاطْلُبُوْهَافِى الْوِتْرِ مِنْهَا એટલે કે શબે કદ્રને રમઝાનના અંતિમ અશ્રહની એકી સંખ્યાની રાત્રિઓમાં શોધો.

(મઝહરી)

શબે કદ્રની અમુક ફઝીલતો અને આ રાતની ખાસ દુઆ :

આ રાત્રે સૌથી મોટી ફઝીલત તો એ જ છે કે જે આ સૂરતમાં વર્ણન થઈ છે કે આ એક રાતની ઈબાદત એક હજાર મહિના એટલે કે ૮૩ વર્ષથી વધારેની ઈબાદત કરતાં પણ ઉત્તમ છે, પછી ઉત્તમ હોવાની કોઈ હદ પણ નક્કી નથી, કેટલી ઉત્તમ છે; બે ઘણી, ચાર ઘણી, દશ ઘણી, સો ઘણી વગેરે બધી જ સંભાવનાઓ રહેલી છે.

સહીહૈનમાં હઝરત અબૂ હુરયરહ (રદિ.)ની રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે જે કોઈ શબે કદ્રમાં ઈબાદત માટે ઊભો રહ્યો તેના બધા જ પાછલા ગુનાહો મા'ફ થઈ ગયા અને હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી રિવાયત છે કે નબીએ કરીમ ﷺએ કહ્યું કે શબે કદ્રમાં તે બધા જ ફરિશ્તાઓ જેમનું સ્થાન "સિદ્રતુલ મુન્તહા" ઉપર છે હઝરત જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) સાથે દુનિયામાં ઊતરે છે અને કોઈ મો'મિન પુરુષ અને સ્ત્રી એવા નથી જેમને તે સલામ ન કરતા હોય, માત્ર તે વ્યક્તિ સિવાય કે જે દારૂ પીતો હોય અથવા સુવ્વરનું માંસ ખાતો હોય.

એક હદીષમાં રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે જે વ્યક્તિ શબે કદ્રની ભલાઈ અને બરકતથી વંચિત રહ્યો તે બિલકુલ જ વંચિત અને બદનસીબ છે. શબે કદ્રમાં અમુક લોકોને ખાસ પ્રકારના નૂર (પ્રકાશ)નો સાક્ષાત્કાર પણ થાય છે પરંતુ એ ન તો દરેકને પ્રાપ્ત થાય છે અને ન જ આ રાતની બરકતો અને સવાબ પ્રાપ્ત થવામાં આવા સાક્ષાત્કારોની કોઈ દખલગીરી છે તેથી તેની ફિકર ચિંતામાં પડવું ન જોઈએ.

હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.)એ રસૂલે કરીમ ﷺને પૂછ્યું કે જો હું શબે કદ્રને પામું તો કઈ દુઆ કરું ? રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું, આ દુઆ કરો, اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّىْ "હે અલ્લાહ ! તું ઘણો મા'ફ કરનારો છે અને તું મા'ફીને પસંદ કરે છે, મારી ભૂલોને મા'ફ કર."

(કુર્તુબી)

اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِىْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ આ આયતમાં ખુલાસો છે કે કુર્આને કરીમ શબે કદ્રમાં નાઝિલ થયું, તેનો એ ભાવાર્થ પણ હોઈ શકે છે કે સમગ્ર કુર્આન લવ્હે

મહફૂઝથી આ રાત્રે ઉતારવામાં આવ્યું, પછી જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) તેને સતત ૨૩ વર્ષોની મુદ્દતમાં સૂચના પ્રમાણે થોડું થોડું લાવતા રહ્યા અને એ પણ ભાવાર્થ હોઈ શકે છે કે આ રાતમાં કુર્આનનું શરૂઆતનું ઊતરવું અમુક આયતોથી થઈ ગયું, બાકી પાછળથી નાઝિલ થતું રહ્યું.

બધી જ આસમાની કિતાબો રમઝાનમાં જ ઊતરી છે :

હઝરત અબૂઝર ગિફારી (રદિ.)થી રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે ઈબ્રાહીમ (અલૈ.)ના સહીફા રમઝાનની ત્રીજી તારીખે અને તવરાત છઠ્ઠી તારીખે અને ઈન્જીલ ૧૩મી તારીખે અને ઝબૂર ૧૮મી તારીખે રમઝાનમાં જ નાઝિલ થઈ છે તથા કુર્આન નબીએ કરીમ ﷺ ઉપર રમઝાનની ૨૪મી તારીખે ઊતર્યું છે.

(મઝહરી)

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ માં શબ્દ "રૂહ"થી ભાવાર્થ હઝરત જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) છે. હઝરત અનસ (રદિ.)ની રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે જ્યારે શબે કદ્ર થાય છે તો જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) ફરિશ્તાઓની મોટી જમાઅત સાથે જમીન ઉપર ઊતરે છે અને જેટલા અલ્લાહના બંદાઓ પુરુષ અને સ્ત્રી નમાઝ અથવા અલ્લાહના ઝિક્રમાં પ્રવૃત્ત હોય છે સૌના માટે રહમતની દુઆ કરે છે.

(મઝહરી)

مِنْ كُلِّ اَمْرٍ નો અર્થ એ છે કે ફરિશ્તા લયલતુલ કદ્રમાં આખા વર્ષની અંદર બનનાર તકદીરી ઘટનાઓ લઈને જમીન ઉપર ઊતરે છે અને અમુક તફસીરકારો મુજાહિદ (રહ.) વગેરેએ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ ને સલામ સાથે સંદર્ભિત કરી આ અર્થ ઠરાવ્યો છે કે તે દરેક બુરાઈ અને આફત તથા બુરી વસ્તુથી સલામતી છે.

سَلَامٌ નો અર્થ એ છે કે આ રાત સલામ અને સલામતી છે અને ભલાઈ જ ભલાઈ છે અને તેમાં બુરાઈનું નામ નથી. (કુર્તુબી) અને અમુક લોકોએ مِنْ كُلِّ ને હુકમના અર્થમાં દર્શાવી એવો અર્થ લીધો છે કે આ ફરિશ્તાઓ દરેક એવો હુકમ લઈને આવે છે જે ભલાઈ અને સલામ છે. *(મઝહરી)*

هِىَ حَتّٰى مَطۡلَعِ الۡفَجۡرِ એટલે કે શબે કદ્રની આ બરકતો રાતના કોઈ ખાસ ભાગ સાથે જોડાયેલ નથી બલકે રાત્રિની શરૂઆતથી ફજર સુધી એક સરખો હુકમ છે.

ખુલાસો :

આ આયતોમાં શબે કદ્રને એક હજાર મહિનાઓથી વધારે ઉત્તમ ઠરાવવામાં આવી છે અને દેખીતું છે કે આ એક હજાર મહિનાઓની અંદર પણ દરેક વર્ષે એક શબે કદ્ર આવે છે તો હિસાબ કેવો થશે ? તફસીરના ઈમામોએ કહ્યું કે અહીંયાં એક હજાર મહિનાઓથી ભાવાર્થ એ છે કે જેમાં કોઈ શબે કદ્ર ન હોય તેથી શંકાને કોઈ સ્થાન નથી. *(ઈબ્ને કષીર)*

ભૌગોલિક પરિસ્થિતિની વિવિધતાના કારણે વિવિધ દેશો અને શહેરોમાં શબે કદ્ર વિવિધ દિવસોમાં હોય તો તેમાં કોઈ શંકા નથી, કારણ કે દરેક સ્થળના આધારે જે રાત શબે કદ્ર ઠરશે તે સ્થળે તે જ રાતમાં શબે કદ્રની બરકતો પ્રાપ્ત થશે. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

મસ્અલો :

જે વ્યક્તિએ શબે કદ્રમાં ઈશા અને ફજરની નમાઝ જમાઅત સાથે પઢી લીધી તેણે પણ આ રાતનો સવાબ પામી લીધો અને જે વ્યક્તિ જેટલું વધારે કરશે એટલો વધારે સવાબ પામશે. સહીહ મુસ્લિમમાં હઝરત ઉસ્માન ગની (રદિ.)ની રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે જે વ્યક્તિએ ઈશાની નમાઝ જમાઅત સાથે અદા કરી લીધી તો અડધી રાતના કયામનો સવાબ પામી લીધો અને જેણે સવારની નમાઝ પણ જમાઅતથી અદા કરી લીધી તો આખી રાત જાગીને ઈબાદત કરવાનો સવાબ પામી લીધો.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ કદ્ર પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૨૬ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૫ મુતાબિક ૬ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૯૮)

સૂરએ બય્યિનહ

સૂરએ બય્યિનહ મદીનામાં નાઝિલ થઈ, તેની આઠ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ બય્યિનહ : આયત નં. ૧ થી ૮)

ایاتها ۸ ‏ ۹۸ سُوْرَةُ الْبَيِّنَةِ مَدَنِيَّةٌ ۱۰۰ ‏ رکوعها ۱

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَ الْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ
الْبَيِّنَةُ ۝۱ رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝۲ فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝۳ وَمَا تَفَرَّقَ
الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝۴ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ
مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۙ حُنَفَآءَ وَيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَ يُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِيْنُ
الْقَيِّمَةِ ۝۵ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ
فِيْهَا ۭ اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝۶ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ اُولٰٓئِكَ
هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝۷ جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ
خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ۭ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ ۝۸ ع

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

જે લોકો અહલે કિતાબ અને મુશરિકોમાંથી કાફિર થયા છે તેઓ (પોતાના કુફ્રથી કદી) અટકી જનાર ન હતા, જ્યાં સુધી કે તેઓની પાસે ખુલ્લી દલીલ (ન) આવી લાગે. (૧) (એટલે) અલ્લાહના એક રસૂલ (સલ.) જે (તેઓને)

એવા પવિત્ર વરકો પઢી સંભળાવે (૨) જેમાં સીધા (ને ખરા) હુકમો લખાયેલા હોય (૩) અને અહલે કિતાબમાં (ધર્મ વિશે) જે ફુટફાટ પડી તે માત્ર એ પછી જ કે તેઓની પાસે ખુલ્લી દલીલ આવી પહોંચી. (૪) વળી, તેઓને (આ રસૂલ (સલ.)ની મારફતે પણ) એ જ હુકમ કરવામાં આવ્યો કે અલ્લાહના જ માટે પોતાના દીનને ખાસ કરી દઈ ઈબ્રાહીમ (અલૈ.)ની રાહ મુજબ તેઓ અલ્લાહની બંદગી કરે અને નમાઝની પાબંદી રાખે તેમજ ઝકાત આપતા રહે અને એ જ ખરો ધર્મ છે. (૫) બેશક, જે લોકોએ અહલે કિતાબ અને મુશરિકોમાંથી તે (દલીલ એટલે રસૂલ)નો ઈનકાર કર્યો તેઓ જહન્નમની આગમાં જશે (અને) સદા તેમાં જ રહેશે અને આ લોકો જ સર્વ મખ્લૂક કરતાં બદતર છે. (૬) બેશક, જે લોકો ઈમાન લાવ્યા અને નેક કામો કર્યા તે લોકો જ સૌ મખ્લૂકથી બહેતર છે. (૭) તેમનો બદલો તેમના પરવરદિગારની પાસે સદા રહેવાના બગીચા છે, જેની નીચે નહેરો વહેતી હશે. તેમાં જ તેઓ સદા નિરંતર રહેશે. અલ્લાહ તેઓથી રાજી રહેશે અને તેઓ અલ્લાહથી રાજી રહેશે. આ (જન્નત અને અલ્લાહની ખુશી) તે વ્યક્તિ માટે છે કે જે પોતાના પરવરદિગારથી ડરતો રહે છે. (૮)

વિસ્તૃત વિવરણ :

પ્રથમ આયતમાં રસૂલે કરીમ ﷺના આગમનથી પહેલાં દુનિયામાં કુફ્ર, શિર્ક અને અજ્ઞાનતાની અંતિમ કક્ષા તથા સર્વત્ર તેના વર્ચસ્વનું વર્ણન કરીને કહ્યું કે કુફ્ર અને શિર્ક જેવા વૈશ્વિક અંધકારને દૂર કરવા માટે અલ્લાહ રબ્બુલ આલમીનની હિકમત અને દયાનો તકાદો એ થયો કે જે રીતે તેમની આ બીમારી સખત અને આ ચેપી રોગનો વ્યાપ વૈશ્વિક છે એ જ રીતે તેનો ઈલાજ પણ કોઈ સૌથી મોટા નિષ્ણાત હકીમને મોકલીને કરવો જોઈએ, એના વિના આ બીમારીથી તેઓ છુટકારો પામી શકશે નહીં. આગળ આ નિષ્ણાત હકીમના લક્ષણો વર્ણન કર્યા કે તેમનું અસ્તિત્વ એક "બય્યિનહ" એટલે કે ખુલ્લી દલીલ છે શિર્ક અને કુફ્રના રદિયા માટે. આગળ કહેવામાં આવ્યું કે આ હકીમથી ભાવાર્થ અલ્લાહ તઆલાના મહાન રસૂલ છે જેઓ કુર્આનની ખુલ્લી દલીલો લઈને તેમની પાસે આવ્યા. નબવી આગમનની આ પરિસ્થિતિ પહેલાં તે સમયના મહાન ફિત્નાઓ

તથા દરેક તરફ પ્રસરેલા અંધકાર અને અજ્ઞાનતાની જાણ થઈ અને રસૂલે કરીમ ﷺની મહાન શા'નનું પણ વર્ણન થયું. આગળ કુર્આનના અમુક મહત્ત્વના લક્ષણો વર્ણન કર્યા.

يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ، فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ માં શબ્દ يَتْلُوْا તે તિલાવતથી બને છે જેનો અર્થ "પઢવાનો" થાય છે પરંતુ દરેક પઢવાને તિલાવત કહેવામાં આવતી નથી બલકે તે પઢવું જે પઢાવનારની બિલકુલ પ્રેરણા પ્રમાણે હોય તેને તિલાવત કહે છે તેથી જ સામાન્ય બોલચાલમાં તિલાવત માત્ર કુર્આન મજીદ પઢવા માટે બોલવામાં આવે છે. صُحُف પત્રોને કહે છે જેમાં કોઈ વિષય લખવામાં આવ્યો હોય અને તેને "સહીફા" પણ કહે છે. كُتُب એ કિતાબનું બહુવચન છે તેથી તેનો એક અર્થ તો લખેલ વસ્તુનો છે, આ આધારે કિતાબ અને સહીફા લગભગ સમાનાર્થી શબ્દો છે અને ક્યારેક કિતાબ હુકમના અર્થમાં પણ બોલવામાં આવે છે જેમકે કુર્આનની આયત لَوْلَا كِتٰبٌ مِّنَ اللّٰهِ માં શબ્દ "કિતાબ" હુકમના અર્થમાં ઉપયોગ થયો છે. આ સ્થળે પણ આ જ બીજો અર્થ ભાવાર્થ છે કારણ કે જો પ્રખ્યાત અર્થમાં લઈએ તો કિતાબ એ સુહુફ જ છે (એટલે કે બંને શબ્દો પુસ્તકના અર્થમાં જ છે) અને "ફીહા" કહેવાનો કોઈ અર્થ નથી રહેતો.

مُطَهَّرَة આ સુહુફ (પુસ્તક)ની સિફત છે, હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)એ કહ્યું કે તેનો ભાવાર્થ એ છે કે આ સહીફા જૂઠ, શંકા, દોગલાપણા અને માર્ગ ભટકવાથી પવિત્ર છે. قَيِّمَة એ કિતાબનું લક્ષણ છે. અર્થ એ છે કે આ કાયમી હુકમો ન્યાયી અને મધ્યમમાર્ગી છે અને તેનો અર્થ મજબૂત તથા સ્થાયીપણાનો પણ હોઈ શકે છે તો ભાવાર્થ એ થશે કે અલ્લાહ તઆલાના હુકમો જે કુર્આનમાં આવ્યા છે તે કયામત સુધી કાયમ અને સ્થાયી રહેશે.

આયતનો ભાવાર્થ એ થયો કે તે સમયકાળમાં મુશ્રિકો અને અહલે કિતાબની ગુમરાહી એ દરજ્જાએ પહોંચી હતી કે તેમનું પોતાના ખોટા અકીદાઓથી હટવું શક્ય ન હતું જ્યાં સુધી કે તેમની પાસે અલ્લાહ તઆલાની ઉઘાડી નિશાની અને સ્પષ્ટ દલીલ ન આવી જાય તેથી અલ્લાહ તઆલાએ તેમના માટે પોતાના રસૂલે કરીમ ﷺને સ્પષ્ટ દલીલ બનાવીને મોકલ્યા જેમનું કામ એ હતું કે તેઓ તેમને પાક સહીફા પઢીને સંભળાવતા હતા. ભાવાર્થ એ છે કે તેઓ

અલ્લાહ તઆલાની વહીના તે હુકમો સંભળાવતા હતા કે જે પાછળથી સહીફા દ્વારા સુરક્ષિત કરવામાં આવ્યા, કારણ કે શરૂઆતની તિલાવતમાં રસૂલે કરીમ ﷺ કોઈ સહીફામાંથી નહીં બલકે પોતાની યાદશક્તિથી પઢીને સંભળાવતા હતા અને આ પાક સહીફા એવા છે જેમાં અલ્લાહ તઆલાના એવા હુકમો છે જે ન્યાય અને મધ્યમ માર્ગની સાથે આપવામાં આવ્યા છે અને કાયમી ધોરણે રહેવાના છે.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِمَا جَآئَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ માં શબ્દ تَفَرَّقَ થી ભાવાર્થ આ સ્થળે ઈન્કાર અને વિરોધનો છે. કુર્આન અને નબીએ કરીમ ﷺની નુબુવ્વતથી જેના ઉપર બધા જ અહલે કિતાબ રસૂલે કરીમ ﷺના જન્મ અને તેમના આગમન પહેલાં સહમત હતા તેમની આસમાની કિતાબ તવરાત અને ઈન્જીલમાં કારણ કે રસૂલે કરીમ ﷺની રિસાલત અને નુબુવ્વતનો અને આપ ﷺની ખાસ ખાસ સિફતોનો અને આપ ﷺ ઉપર કુર્આન નાઝિલ થવાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ હતો તેથી કોઈ યહૂદી કે ઈસાઈને તેમાં મતભેદ ન હતો કે અંતિમ યુગમાં મુહમ્મદ રસૂલુલ્લાહ ﷺ આવશે અને તેમના ઉપર કુર્આન નાઝિલ થશે અને તેમનું જ અનુસરણ સૌના ઉપર આવશ્યક હશે. જેમકે કુર્આને કરીમમાં પણ તેમની આ સહમતીનું વર્ણન આ રીતે કરવામાં આવ્યું છે وَكَانُوْا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُوْنَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْا એટલે કે આ અહલે કિતાબ રસૂલે કરીમ ﷺના આગમનથી પહેલાં આપ ﷺ આવવાની રાહ જોતા હતા અને જ્યારે કોઈ મુશ્રિકો તેમના મુકાબલામાં હોતા તો આવનાર નબીના વાસ્તાથી પોતાનો વિજય માંગતા હતા એટલે કે અલ્લાહ તઆલાથી દુઆ કરતા હતા કે અંતિમ યુગના નબી જે આવનારા છે તેમની બરકતથી અમને વિજય અર્પણ કર અથવા એ કે મુશ્રિકોને કહ્યા કરતા હતા કે તમે લોકો અમારા વિરુદ્ધ બળ વાપરો છો પરંતુ નિકટમાં એક એવા રસૂલ આવનાર છે જે તમને જેર કરી દેશે અને અમે કારણ કે તેમની સાથે હોઈશું તો વિજય અમારો જ થશે.

ખુલાસો એ છે કે રસૂલે કરીમ ﷺના આગમન પહેલાં તો બધા જ અહલે કિતાબ આપ ﷺની નુબુવ્વત અને રિસાલત ઉપર સહમત હતા પરંતુ જ્યારે આપ ﷺનું આગમન થયું તો તેઓ ઈન્કારી થઈ ગયા. આ જ વિષયને કુર્આને કરીમમાં એક સ્થળે કહ્યું છે فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَّا عَرَفُوْا كَفَرُوْا بِهٖ એટલે કે જ્યારે તે લોકોની પાસે તે રસૂલ અથવા દીને હક્ક અથવા કુર્આન આવી ગયું જેને તેમણે

પણ પોતાની આસમાની કિતાબોની આગાહીઓ પ્રમાણે ઓળખી લીધું તો ઈન્કાર કરવા લાગ્યા અને પ્રસ્તુત આયતમાં આ જ વિષયને આ રીતે વર્ણન કર્યો છે. وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ એટલે કે આ આશ્ચર્યની વાત છે કે આપ ﷺના આવવાથી અને તેમને નિહાળવાથી પહેલાં તો તે લોકોને આપ ﷺનો કોઈ વિરોધ ન હતો, સૌ આપ ﷺની નુબુવ્વતની આસ્થા ઉપર એકઠા હતા પરંતુ જ્યારે અલ્લાહ તઆલાની આ સ્પષ્ટ અને ઉઘાડી નિશાની બય્યિનહ એટલે કે રસૂલે આખિરુઝ્ઝમાં ﷺનું આગમન થયું તો તેમનામાં મતભેદ પેદા થઈ ગયો. અમુક લોકો તો આપ ﷺ ઉપર ઈમાન લાવ્યા અને ઘણા બધા લોકો ઈન્કાર કરવા લાગ્યા.

આ મા'મલો અહલે કિતાબની સાથે ખાસ હોવાના કારણે આયતમાં માત્ર અહલે કિતાબનું જ વર્ણન કર્યું છે, મુશ્રિકોને સામેલ નથી કર્યા બલકે કહ્યું وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ અને પ્રથમ મા'મલો મુશ્રિકો અને અહલે કિતાબ બંનેને સામાન્ય રીતે લાગુ પડતો હતો તેથી ત્યાં કહ્યું, لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ

وَذٰلِكَ دِيْنُ الْقَيِّمَةِ અત્રે શબ્દ قَيِّمَةُ દેખીતી રીતે કિતાબોનું લક્ષણ છે જેનું વર્ણન ઉપર આવી ચૂક્યું છે અને અમુકે તેને મિલ્લતનું લક્ષણ ઠરાવ્યું છે. આયતનો ખુલાસો એ છે કે અહલે કિતાબને તેમની કિતાબોમાં એ જ હુકમ આપવામાં આવ્યો હતો કે પોતાની ઈબાદત અને આજ્ઞાપાલનને માત્ર અલ્લાહ તઆલા માટે રાખો અને નમાઝ કાયમ કરો તથા ઝકાત આપો, પછી કહ્યું કે આ કંઈ એમની જ વિશિષ્ટતા નથી, દરેક મિલ્લતે કય્યિમહ (ઉમ્મત) અથવા બધી જ કુતુબે કય્યિમહ (આકાશી કિતાબો) જે અલ્લાહ તઆલા તરફથી નાઝિલ થઈ તે સૌનો દીન અને તરીકો આ જ છે અને દેખીતું એ છે કે કય્યિમહ જે કુતુબની સિફત છે તેનાથી ભાવાર્થ પાછલા કુર્આની હુકમોના ઈશારાઓ લેવામાં આવે તો આયતનો ભાવાર્થ એ થશે કે આ શરીઅતે મુહમ્મદિય્યહ ﷺને પણ જે હુકમો આપવામાં આવ્યા છે તે પણ બિલકુલ એવા જ છે જે અગાઉની કિતાબોએ તેમને આપ્યા હતા, તેનાથી કંઈ અલગ અથવા જુદા હુકમો હોત તો તેમને વિરોધ કરવાનું બહાનું પણ હોત, હવે તો તે પણ નથી (છતાં પણ તેઓ વિરોધ કરે છે).

رَضِیَ اللّٰہُ عَنۡھُمۡ وَرَضُوۡا عَنۡہُ ؕ ذٰلِکَ لِمَنۡ خَشِیَ رَبَّہٗ આ આયતમાં જન્નતવાળાઓની સૌથી મોટી નેઅ્મતનું વર્ણન છે. અલ્લાહ તઆલા તેમનાથી રાજી છે, હવે નારાજગીનો કોઈ ભય નથી. હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી (રદિ.)થી રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ ફરમાવ્યું કે અલ્લાહ તઆલા જન્નતવાળાઓને સંબોધન કરશે یَا اَھۡلَ الۡجَنَّۃِ તો જન્નતવાળાઓ જવાબ આપશે لَبَّیۡکَ رَبَّنَا وَسَعۡدَیۡکَ وَالۡخَیۡرُ کُلُّہٗ فِیۡ یَدَیۡکَ એટલે કે હે અમારા પરવરદિગાર! અમે હાજર છીએ અને હુકમના પાલન માટે તૈયાર છીએ અને દરેક ભલાઈ તારા જ હાથમાં છે. પછી અલ્લાહ તઆલા કહેશે, ھَلۡ رَضِیۡتُمۡ એટલે કે તમે લોકો રાજી અને ખુશ છો ? તેઓ જવાબ આપશે, હે અમારા પરવરદિગાર ! હવે રાજી ન થવાની શું સંભાવના છે જ્યારે કે તેં અમને તે બધું જ કંઈ અર્પણ કરી દીધું જે કોઈપણ મખ્લૂકને નથી મળ્યું. અલ્લાહ તઆલા કહેશે કે શું હું તમને તેનાથી પણ શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમ નેઅ્મત આપું ? પછી કહેશે કે મેં પોતાની ખુશી અને રાજીપો તમારા ઉપર નાઝિલ કરી દીધો, હવે ક્યારેય તમારાથી નારાજ થઈશ નહીં.

(રવાહુ બુખારી, મુસ્લિમ, મઝહરી)

આ હદીષમાં પણ જન્નતવાળાઓને પૂછવામાં આવ્યું કે તમે રાજી છો કે કેમ અને આ આયતમાં ખબર આપવામાં આવી કે رَضُوۡا عَنۡہُ એટલે કે જન્નતવાળા પણ અલ્લાહ તઆલાથી રાજી હશે. અહીંયાં દેખીતો સવાલ એ છે કે અલ્લાહ તઆલાથી અને તેના દરેક હુકમ અને પ્રવૃત્તિથી રાજી રહેવું બંદગીની ફરજોમાંથી છે અને બંદા તરીકેની આવશ્યકતાઓમાંથી છે. તેથી તેના વિના તો કોઈ જન્નતમાં પહોંચી જ નથી શકતો પછી અહીંયાં જન્નતવાળાઓની રજામંદીનું વર્ણન કરવાનો શું અર્થ છે ? જવાબ એ છે કે રજામંદીના સામાન્ય ભાવાર્થના આધારે તો એ સાચું છે કે અલ્લાહ તઆલાની ખુશી ઉપર રાજી રહેવું વાજિબ અને બંદા હોવાની ફરજોમાંથી છે પરંતુ રાજી રહેવાનો એક દરજ્જો એ પણ છે કે જે તેનાથી આગળનો છે, તે એ કે અલ્લાહ તઆલા કોઈ બંદાની દરેક મનની મુરાદ પૂરી કરે અને તેની કોઈ તમન્ના અને આરઝુ બાકી ન છોડે. આ સ્થળે રાજીપાથી આ જ ભાવાર્થ છે, જેમકે સૂરએ દુહામાં રસૂલે કરીમ ﷺ માટે આવ્યું છે, وَلَسَوۡفَ یُعۡطِیۡکَ رَبُّکَ فَتَرۡضٰی એટલે કે નિકટમાં જ અલ્લાહ તઆલા તમને તે વસ્તુઓ આપશે જેનાથી તમે રાજી થઈ જશો. અહીંયાં પણ ભાવાર્થ મનની મુરાદ

પૂરી કરી દેવાનો છે તેથી આ આયતના ઊતરવા ઉપર રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે પછી તો હું તે સમય સુધી રાજી થઈશ નહીં જ્યાં સુધી એક પણ મો'મિન જહન્નમમાં બાકી રહેશે.

(મઝહરી)

ذٰلِکَ لِمَنْ خَشِیَ رَبَّهٗ સૂરતના અંતે બધી જ દીની વિશિષ્ટતાઓનો અને આખિરતની નેઅ્મતોનો જેના ઉપર આધાર છે તે બતાવવામાં આવ્યું, એટલે કે ખશિયતુલ્લાહ, અહીંયાં "ખશિયહ" એવા ડરને નથી કહેવામાં આવતો જે કોઈ દુશ્મન અથવા હિંસક પ્રાણી કે નુકસાનકર્તા વસ્તુથી સ્વભાવ ઉપર છવાય છે બલકે "ખશિયત" એવા ડરને કહેવામાં આવે છે જે કોઈના અત્યંત સન્માન અને તેના દબદબાના કારણે પેદા થાય, જેનો તકાદો એ હોય છે કે તે દરેક કામ દરેક હાલતમાં તેની ખુશીની ફિકર સાથે કરે છે અને તેની નારાજગીની શંકાથી પણ બચે છે. આ જ તે વસ્તુ છે જે માનવીને સંપૂર્ણ બંદો અને સ્વીકૃત બનાવનારી છે.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ બય્યિનહ પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૨૮ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૫ મુતાબિક ૮ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી.

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,
તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

પ્રકરણ (૯૯)

સૂરએ ઝિલઝાલ

સૂરએ ઝિલઝાલ મદીનામાં નાઝિલ થઈ તેની આઠ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ ઝિલઝાલ : આયત નં. ૧ થી ૮)

آياتها ٨ ۝ ٩٩ سُورَةُ الزِّلْزَالِ مَدَنِيَّةٌ ٩٣ ۝ ركوعها ١

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ الْإِنْسَانُ
مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحٰى لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَّصْدُرُ
النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهُ ﴿٧﴾ وَمَنْ
يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهُ ﴿٨﴾

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

જ્યારે પૃથ્વીને તેના સખત આંચકાથી હલાવી નાખવામાં આવશે (૧) અને પૃથ્વી પોતાના અંદરના બોજા બહાર કાઢી નાખશે (૨) અને (આ સ્થિતિ જોઈ) માનવી કહેશે કે એને શું થઈ ગયું છે ? (૩) તે દિવસે પૃથ્વી પોતાના સર્વે (સારા–નરસા) સમાચાર વર્ણન કરવા લાગશે, (૪) કારણ કે આપના પરવરદિગારનો તેને એ જ હુકમ હશે. (૫) તે દિવસે લોકો જુદાં જુદાં ટોળાં થઈ જશે કે જેથી તેમને તેમની કરણી(નો બદલો) દેખાડવામાં આવે. (૬) તો જે કોઈ (દુનિયામાં) જરા સરખી ભલાઈ કરશે તેને તે (પ્રત્યક્ષ) જોઈ લેશે (૭) અને જે કોઈ જરા સરખી બુરાઈ કરશે તેને પણ તે જોઈ લેશે. (૮)

વિસ્તૃત વિવરણ :

اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا એમાં મતભેદ છે કે આ આયતમાં જે ધરતીકંપનું વર્ણન છે શું તે ધરતીકંપ એ છે જે નફ્ખએ ઊલા એટલે કે પ્રથમ વખતના સૂર ફૂંકવાથી પહેલાં દુનિયામાં થશે જેમકે કયામતની નિશાનીઓમાં આ ધરતીકંપનું વર્ણન આવ્યું છે અથવા આ ધરતીકંપથી ભાવાર્થ નફ્ખએ ષાનિયાહ એટલે કે બીજા વખતના સૂર ફૂંકાયા પછી મુરદા જીવીત થઈને જમીનમાંથી ઊઠશે તે વખતનો ધરતીકંપ છે ? રિવાયતો અને તફસીરકારોના નિવેદનો વિવિધ પ્રકારના છે અને એમાં પણ કોઈ અસંભવિત વાત નથી કે આ ધરતીકંપ પણ અનેક હોય. એક નફ્ખએ ઊલાથી પહેલાં હોય, બીજો નફ્ખએ ષાનિયાહ પછી મુરદાઓના જીવીત થવાના સમયે હોય અને આ સ્થળે એ જ બીજો ધરતીકંપ ભાવાર્થ સ્વરૂપે છે અને આ સૂરતમાં કયામતના જે હિસાબ કિતાબના અહેવાલનું વર્ણન છે તે એ જ વાતની નિશાની છે કે આ ઝલઝલો અથવા ધરતીકંપ નફ્ખએ ષાનિયાહ પછીનો છે. વલ્લાહુ અઅ્લમુ. *(મઝહરી)*

وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا રસૂલે કરીમ ﷺએ આ ધરતીકંપ વિશે કહ્યું કે જમીન પોતાના જિગરના ટૂકડે ટૂકડા સોનાની મોટી શીલાઓના સ્વરૂપમાં ઓકી નાંખશે તે વખતે એક વ્યક્તિ જેણે માલ માટે કોઈની હત્યા કરી હતી તે જોઈને કહેશે કે આ તે વસ્તુ છે જેના માટે મેં આટલો મોટો અપરાધ કર્યો હતો. જે વ્યક્તિએ પોતાના સગાં વહાલાંઓ સાથે માલના કારણે સંબંધ કાપી નાંખ્યો હતો તે કહેશે કે આ તે વસ્તુ છે જેના માટે મેં આવી હરકત કરી હતી, ચોર કે જેનો હાથ ચોરીની સજામાં કાપવામાં આવ્યો હતો તે તેને જોઈને કહેશે કે આના માટે મેં મારો હાથ ગુમાવ્યો હતો, પછી કોઈપણ તે સોના તરફ ધ્યાન આપશે નહીં.

(રવાહુ મુસ્લિમ અબૂ હુરયરહ રદિ. દ્વારા)

فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ આ આયતમાં ભલાઈથી ભાવાર્થ તે ભલાઈ છે જે શરઈ રીતે ભરોસાપાત્ર છે એટલે કે જે ઈમાનની સાથે હોય, ઈમાન વિનાની ભલાઈ અલ્લાહ તઆલા નજીક કોઈ નેક અમલ નથી એટલે કે આખિરતમાં આવા નેક અમલ કે જે કુફ્રની હાલતમાં કર્યા છે કોઈ આધારભૂત બાબત હશે નહીં, જો કે દુનિયામાં તેને તેનો બદલો આપી દેવામાં આવે તે બીજી વાત છે તેથી આ આયતમાં એના ઉપર દલીલ કરવામાં આવી છે કે જે વ્યક્તિના

દિલમાં એક રજકણ બરાબર પણ ઈમાન હશે તો અંતે તે જહન્નમમાંથી કાઢી લેવામાં આવશે, કારણ કે આ આયતના વાયદા પ્રમાણે તેને પોતાની નેકીનું ફળ પણ આખિરતમાં અવશ્ય મળવાનું છે અને કોઈપણ નેકી ન હોય તો પોતે ઈમાન એક ઘણી મોટી નેકી છે તેથી કોઈ મો'મિન ગમે એટલો ગુનેહગાર હોય હંમેશા જહન્નમમાં રહેશે નહીં, અલબત્ત કાફિરે જો દુનિયામાં કોઈ નેક અમલ પણ કર્યા તો અમલની શરત એટલે કે ઈમાન ન હોવાના કારણે તે રદબાતલ છે તેથી આખિરતમાં તેની કોઈ ભલાઈ એ ભલાઈ જ નથી.

وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ આનાથી ભાવાર્થ તે બુરાઈ છે જેનાથી પોતાની જિંદગીમાં તેણે તવબહ ન કરી લીધી હોય, કારણ કે તવબહથી ગુનાહોનું મા'ફ થવું કુર્આન અને સુન્નતમાં નિશ્ચિતપણે સાબિત થયેલ છે. અલબત્ત જે ગુનાહથી તવબહ ન કરી હોય તે નાની હોય અથવા મોટી આખિરતમાં તેનું પરિણામ અવશ્ય સામે આવશે તેથી રસૂલે કરીમ ﷺએ હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.)ને સંબોધન કરીને કહ્યું કે જુઓ એવા ગુનાહોથી બચવાની સંપૂર્ણ કાળજી રાખો જેને નાનું અથવા ઓછું સમજવામાં આવે છે, કારણ કે અલ્લાહ તઆલા તરફથી તેના ઉપર પણ પકડ થવાની છે. *(રવાહુ નસાઈ, ઈબ્ને માજહ)*

હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસઊદ (રદિ.)એ કહ્યું કે આ આયત કુર્આનની સૌથી વધારે મજબૂત અને ઠોસ આયત છે તથા હઝરત અનસ (રદિ.)ની એક લાંબી હદીષમાં છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ આ આયતને اَلْفَاذَّةُ الْجَامِعَةُ કહી છે, એટલે કે આગવી એકમાત્ર અને મજબૂત.

હઝરત અનસ અને ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)ની હદીષ છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ સૂરએ ઈઝા ઝુલ્ઝિલત્‌ને અડધું કુર્આન અને કુલ હુવલ્લાહુ અહદને ત્રીજા ભાગનું કુર્આન અને કુલ યા અય્યહુલ કાફિરૂનને ચોથા ભાગનું કુર્આન કહ્યું છે.

(તિરમિઝી, બગવી, મઝહરી)

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ ઝિલઝાલ પૂર્ણ થઈ.

તારીખ : ૦૧ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૦૯ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

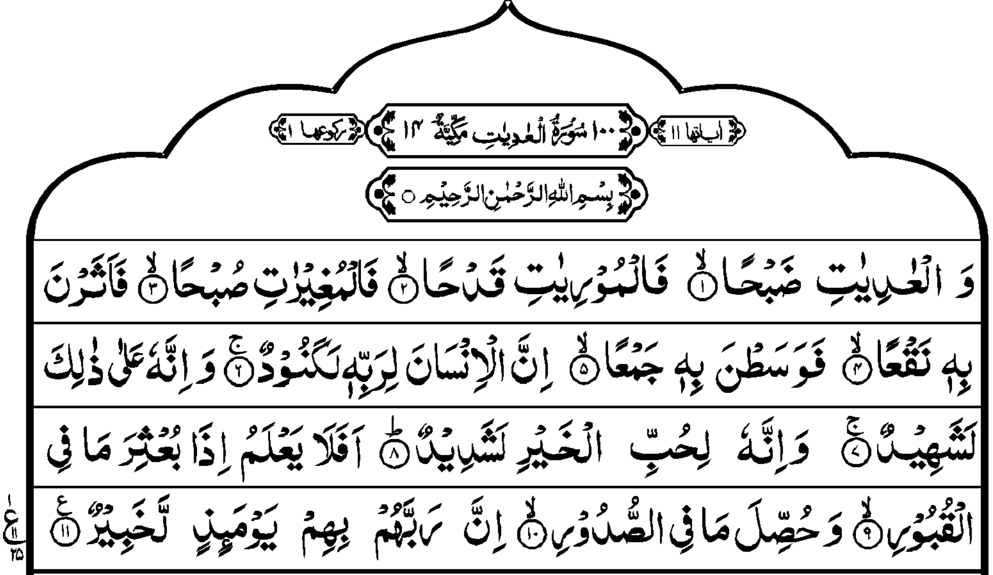

પ્રકરણ (૧૦૦)

સૂરએ આદિયાત

સૂરએ આદિયાત મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ૧૧ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ આદિયાત : આયત નં. ૧ થી ૧૧)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

તે ઘોડાઓના સોગંદ જે હાંફતાં હાંફતાં દોડે છે. (૧) ફરી (પથ્થર પર) ટાપ મારી અગ્નિ ઝારે છે. (૨) ફરી પ્રભાતના વખતે છાપો મારે છે. (૩) ફરી તે વખતે ધૂળ ઉડાવે છે, (૪) પછી તે વખતે (શત્રુઓની) ફોજમાં ઘૂસી જાય છે. (૫) બેશક, માણસ પોતાના પરવરદિગારનો અતિ નાશુક્રો છે (૬) અને તેને પોતાને પણ એ બાબતની ખબર છેર (૭) અને તે ધનની માયામાં બહુ જ પાકો છે. (૮) શું તેને તે વખતની ખબર નથી કે જ્યારે કબરોમાંથી મુર્દાઓને કાઢવામાં આવશે ? (૯) અને જે કંઈ દિલોમાં છે તેને જાહેર કરવામાં આવશે. (૧૦) બેશક, તે દિવસે પણ તેમના પરવરદિગારને તેમ(ના હાલ)ની સંપૂર્ણ ખબર હશે. (૧૧)

વિસ્તૃત વિવરણ :

સૂરએ આદિયાત હઝરત ઈબ્ને મસ્ઊદ (રદિ.) અને હઝરત જાબિર (રદિ.), હઝરત હસન બસરી (રહ.), ઈકરીમા (રહ.) અને હઝરત અતાઅ્ (રહ.) નજીક મક્કી છે તથા ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.), અનસ (રદિ.), ઈમામ માલિક (રહ.) અને કતાદહ (રદિ.) નજીક મદની સૂરત છે.

(કુર્તુબી)

આ સૂરતમાં અલ્લાહ તઆલાએ યુદ્ધના ઘોડાઓની અમુક ખાસ પરિસ્થિતિઓ અને લક્ષણો વર્ણન કર્યા અને તેમની કસમ ખાઈને કહ્યું કે માણસ પોતાના પરવરદિગારનો નાશુક્રો છે. આ વાત તો કુર્આનમાં વારંવાર જાણ થઈ ચૂકી છે કે અલ્લાહ તબારક વ તઆલાએ પોતાની મખ્લૂકોમાંથી વિવિધ વસ્તુઓની કસમ ખાઈને ખાસ ખાસ ઘટનાઓ અને હુકમો વર્ણન કર્યા છે. આ અલ્લાહ તઆલાની વિશિષ્ટતા છે પરંતુ માણસ માટે કોઈ મખ્લૂકની કસમ ખાવી જાઈઝ નથી અને કસમ ખાવાનો હેતુ સમાન્ય કસમોની જેમ પોતાની વાતને સાચી અને ચોક્કસ બતાવવાનો હોય છે એ વાત પણ પ્રથમ આવી ચૂકી છે કે કુર્આને કરીમ જે વસ્તુઓની કસમ ખાઈને જે વિષય વર્ણન કરે છે તો તે વસ્તુને આ વિષયની સાબિતીમાં દખલગીરી હોય છે અને આ વસ્તુ જાણે તે વિષયની ગવાહી આપે છે. અત્રે યુદ્ધના ઘોડાઓની સખત સેવાઓનું વર્ણન જાણે એ બાબતની ગવાહીમાં લાવવામાં આવ્યું કે માનવી ઘણો નાશુક્રો છે. તેનો ખુલાસો એ છે કે ઘોડાઓની અને ખાસ કરીને યુદ્ધના ઘોડાઓની પરિસ્થિતિ ઉપર નજર નાંખો કે તે યુદ્ધના મેદાનમાં પોતાના પ્રાણને ખતરામાં નાંખીને કેવી કેવી કઠોર સેવાઓ માણસના હુકમ અને ઈશારાના તા'બે રહી અંજામ આપે છે, જ્યારે કે માણસે આ ઘોડાઓને પેદા નથી કર્યા, તેમને જે ઘાસ અને દાણા પાણી માણસ આપે છે તે પણ તેનું પેદા કરેલું નથી. તેનું કામ તો માત્ર એટલું છે કે અલ્લાહ તઆલાની પેદા કરેલી રોજીને તેમના સુધી પહોંચાડવાનું માધ્યમ બને છે. હવે ઘોડાઓને જુઓ કે જે માણસના આટલા નાના અહેસાનને કેવું ઓળખે અને માને છે કે તેના નાના ઈશારા ઉપર પોતાનો જીવ ભયમાં નાંખી દે છે અને કઠોરથી કઠોર તકલીફ બરદાસ્ત કરે છે, તેના મુકાબલામાં માણસને જુઓ જેને એક તુચ્છ ટીપાં દ્વારા

અલ્લાહ તઆલાએ અસ્તિત્વ આપ્યું અને તેને વિવિધ કામોની શક્તિ અર્પણ કરી, બુદ્ધિ અને સમજદારી આપી, તેમને ખાવા પીવાની દરેક વસ્તુ આપી અને તેની દરેક જરૂરિયાતને સરળ કરીને તેના સુધી એવી રીતે પહોંચાડી દીધી કે બુદ્ધિ દંગ રહી જાય છે પરંતુ તે આ બધા જ સંપૂર્ણ અને ઉચ્ચ કક્ષાના અહેસાનોનો પણ શુક્રિયા અદા કરતો નથી. હવે આયતના શબ્દોનો ખુલાસો જુઓ.

عَادِيَاتٌ એ عَدْوٌ થી બને છે જેનો અર્થ દોડવાનો થાય છે. ضَبْحًا તે ખાસ અવાજ છે જે ઘોડાઓના દોડવાના સમયે તેમની છાતીમાંથી નીકળે છે જેનો તરજુમો હાંફવું કરવામાં આવ્યો છે. مُوْرِيَاتٌ નો અર્થ આગ કાઢવાનો છે જેમકે ચકમકને ઘસીને અથવા દીવાસળી ઘસીને આગ કાઢવામાં આવે છે. قَدْحًا નો અર્થ ઘોડાની ટાપ (તબડાકી)નો છે કે જ્યારે પથરીલી જમીન ઉપર ઘોડા તેજ ગતિએ દોડે છે ખાસ કરીને જ્યારે કે તેના પગમાં લોખંડની નાલ પણ હોય ત્યારે તેના પગ જમીન ઉપર ટકરાવાથી આગના તણખા ઝરે છે. مُغِيْرَاتٌ નો અર્થ હુમલો કરવાનો અથવા અચાનક આક્રમણ કરવાનો છે, صُبْحًا સવારના સમયનું વિશિષ્ટ રીતે વર્ણન કરવું એ આદત મુજબ છે, કારણ કે અરબ લોકો બહાદૂરીની જાહેરાત માટે રાતના અંધારામાં આક્રમણ કરવું સૂગપાત્ર સમજતા હતા તેથી આક્રમણ સવારના સમય પછી જ કરતા હતા. اَثَرْنَ એ ધૂળ ઉડાવવાના અર્થમાં આવે છે અને نَقْعٌ ધૂળને કહે છે. ભાવાર્થ એ છે કે આ ઘોડાઓ મેદાનમાં એવી તેજ ગતિએ દોડે છે કે તેમના પગની ટાપથી ધૂળ ઉડીને છવાય જાય છે ખાસ કરીને સવારના સમયે ધૂળ ઉડવી વધારે તેજ ગતિ અને ઝડપ તરફ ઈશારો છે, કારણ કે સ્વાભાવિક રીતે આ સમય ધૂળ ઉડવાનો નથી હોતો, કોઈ સખત દોડથી જ તે સમયે ધૂળ ઉડી શકે છે.

فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًا એટલે કે આ દુશ્મનની સફોમાં નીડર થઈ કોઈ ભય વિના ઘુસી જાય છે અને كَنُوْدٌ (કનૂદ)ના અર્થમાં હઝરત હસન બસરી (રહ.)એ ફરમાવ્યું કે તે વ્યક્તિ જે મુસીબતોને યાદ રાખે અને નેઅ્મતોને ભૂલી જાય તેને કહેવામાં આવે છે. અબૂબક્ર વાસ્તીએ કહ્યું કે જે અલ્લાહ તઆલાની નેઅ્મતોને તેની મુસીબતોમાં વાપરે તે "કનૂદ" છે અને તિરમિઝીએ કહ્યું કે જે વ્યક્તિ નેઅ્મતને જુએ અને નેઅ્મત આપનારને ન જુએ તે "કનૂદ" છે. આ સૌ

નિવેદનોનો ખુલાસો નેઅ્મતની નાશુક્રી કરવી છે તેથી કનૂદનો તરજુમો નાશુક્રીનો કરવામાં આવ્યો છે.

وَاِنَّهٗ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيْدٌ માં خَيْرُ નો શાબ્દિક અર્થ દરેક પ્રકારની ભલાઈ છે. અરબમાં માલને પણ શબ્દ ખૈરથી ઓળખવામાં આવતો હતો. જાણે માલ ભલાઈ જ ભલાઈ અને લાભ જ લાભ છે, જ્યારે કે વાસ્તવમાં અમુક માલ માનવીને હજારો મુસીબતોમાં સપડાવી દે છે. આખિરતમાં તો દરેક હરામ માલનો આ જ અંજામ છે. ક્યારેક ક્યારેક દુનિયામાં પણ માલ ઈન્સાન માટે વબાલ બની જાય છે પરંતુ અરબના રૂઢિપ્રયોગ પ્રમાણે આ આયતમાં માલને શબ્દ ખૈરથી ઓળખવામાં આવ્યો છે જેમકે એક બીજી આયતમાં કહ્યું اِنْ تَرَكَ خَيْرًا અહીંયાં પણ ખૈરથી ભાવાર્થ માલ છે.

પ્રસ્તુત આયતમાં ઘોડાઓની કસમ ખાઈને માણસ વિશે બે વાતો કહેવામાં આવી, એક એ કે તે નાશુક્રો છે, મુસીબતો અને તકલીફોને યાદ રાખે છે, નેઅ્મતો અને અહેસાનોને ભૂલી જાય છે, બીજું એ કે તે માલની મહોબ્બતમાં ખૂબ કઠોર છે. આ બંને વાતો શરઈ રીતે અને બૌદ્ધિક રીતે નીંદનીય છે. તેમાં માનવીની આ નીંદાપાત્ર ખસલત ઉપર તેને ચેતવણી આપવાનો હેતુ છે. નાશુક્રીનું નીંદનીય હોવું તો બિલકુલ જાહેર છે. માલની મહોબ્બતને જે નીંદાપાત્ર ઠરાવવામાં આવી જ્યારે કે તે માનવીની જરૂરિયાતોનો આધાર છે અને તેના ઉપાર્જનને અને વાપરવાને શરીઅતે માત્ર હલાલ જ નહીં બલકે જરૂરત પ્રમાણે ફરજ પણ ઠરાવી દીધું છે તો માનવી માટે માલની મહોબ્બતનું નીંદાપાત્ર હોવું યા તો તેની કઠોરતાના લક્ષણના આધારે છે કે માલની મહોબ્બતમાં માનવી એવો ઓતપ્રોત થઈ જાય કે અલ્લાહ તઆલાના હુકમોથી પણ ગાફેલ થઈ જાય અને હલાલ તથા હરામની પરવા ન રહે અને યા તો એટલા માટે કે માલનું ઉપાર્જન અને તેને ખર્ચ કરવો તથા તેને જરૂરિયાત પૂરતો એકઠો કરવો તો નીંદનીય નથી બલકે ફરજ છે પરંતુ તેની મહોબ્બત પણ નીંદાપાત્ર છે, કારણ કે મહોબ્બતનો સંબંધ દિલ સાથે છે તેનો ખુલાસો એ થશે કે માલને જરૂરત પ્રમાણે પ્રાપ્ત કરવો અને તેનાથી કામ લેવું તો એક ફરજ છે અને સારું કામ છે પરંતુ દિલમાં તેની મહોબ્બત હોવી તો પણ નીંદાપાત્ર જ છે, જેમકે માનવીને પેશાબ કરવાની અથવા મળત્યાગ કરવાની

જરૂરિયાત પૂરી કરવી પડે છે અને તે તેની ખૂબ કાળજી પણ લે છે પરંતુ તેના દિલમાં તેની મહોબ્બત નથી હોતી, બીમારીમાં દવા પણ પીએ છે, ઓપરેશન પણ કરાવે છે પરંતુ દિલમાં આ વસ્તુઓની મહોબ્બત નથી હોતી બલકે તે તેને મજબૂરીના દરજ્જામાં અપનાવે છે. એ જ રીતે અલ્લાહ તઆલા નજીક મો'મિને એવું હોવું જોઈએ કે માલને જરૂરત પ્રમાણે પ્રાપ્ત પણ કરે, તેનું રક્ષણ પણ કરે અને જરૂરિયાતના સ્થળે તેનો ઉપયોગ પણ કરે પરંતુ દિલ તેમાં રચ્યું પચ્યું ન હોય જેમકે મવલાના રૂમીએ ખૂબ ઉચ્ચ શૈલીમાં કહ્યું છે

آب اندر زیرِ کشتی پُشتی است　　　آب در کشتی ہلاکِ کشتی است

હોડીની નીચે પાણી હોય એ પાણી તેનું મદદગાર છે

અને હોડીની અંદર પાણી હોય એ પાણી હોડીનો સર્વનાશ છે.

એટલે કે પાણી જ્યાં સુધી હોડીની નીચે રહે છે ત્યાં સુધી તે તેનું સહાયક છે પરંતુ આ જ પાણી જ્યારે હોડીની અંદર આવી જાય તો તે હોડીને ડૂબાડી દે છે. આ રીતે માલ જ્યાં સુધી દિલની હોડીની આજુબાજુ રહે તો તે લાભદાયક છે જ્યારે દિલની અંદર ઘુસી ગયું તો તે સર્વનાશ છે. સૂરતના અંતે માનવીની આ બંને નીંદાપાત્ર ખસલતો ઉપર આખિરતની ધમકી સંભળાવવામાં આવી.

اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِى الْقُبُوْرِ શું આ ગાફેલ માનવીને એની ખબર નથી કે કયામતના દિવસે જ્યારે કે મુરદા કબરોમાંથી જીવીત કરીને ઉઠાડવામાં આવશે અને દિલોમાં છુપાવેલી વાતો પણ બધી ખુલીને સામે આવી જશે અને એવું પણ જાણે છે કે રબ્બુલ આલમીન તે સૌની બધી પરિસ્થિતિઓને જાણે છે તો તેના પ્રમાણે બદલો અને સજા આપશે તેથી બુદ્ધિશાળીનું કામ એ છે કે નાશુક્રીથી અટકી જાય અને માલની મહોબ્બતમાં એવો ઓતપ્રોત ન થઈ જાય કે ભલા બુરાના તફાવત ન કરે.

ખુલાસો :

આ આયતમાં માનવીની આ બે નીંદાપાત્ર ખસલતો વર્ણન કરવામાં આવી છે જ્યારે કે માનવીમાં અંબિયા અને અવલિયા તથા ઘણા નેક લોકો અને ઈબાદતગુઝારો એવા છે જેઓ આ નીંદાપાત્ર ખસલતોથી પાક છે અને શુક્રગુઝાર

બંદાઓ હોય છે. માલને અલ્લાહ તઆલાના માર્ગમાં ખર્ચ કરવા માટે હંમેશા તૈયાર રહે છે અને હરામ માલથી બચે છે, કારણ એ છે કે માનવીના સ્વભાવ તરફ આ નીંદાપાત્ર ખસલતોનો સંબંધ એટલા માટે જોડવામાં આવ્યો કે મોટા ભાગના માણસો આવા જ હોય છે તેથી સૌનું એવું હોવું જરૂરી નથી હોતું તેથી અમુક લોકોએ આ આયતમાં માણસથી ભાવાર્થ કાફિર માણસ લીધો છે. તેનો ખુલાસો એ થશે કે આ બંને નીંદાપાત્ર ખસલતો વાસ્તવમાં કાફિરોની છે અને કોઈ મુસલમાનમાં પણ ખુદા ન ખ્વાસ્તા જોવા મળે તો તેણે પોતાની ચિંતા કરવી જોઈએ. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ આદિયાત પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૦૧ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૦૯ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

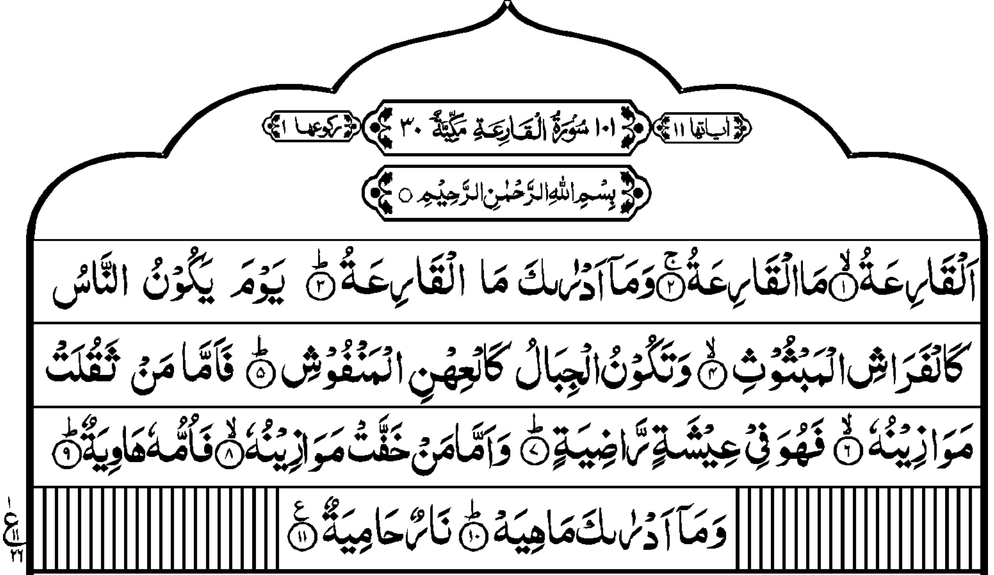
નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૧૦૧)

સૂરએ કારિયહ

સૂરએ કારિયહ મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ૧૧ આયતો છે.

આયતો (સૂરએ કારિયહ : આયત નં. ૧ થી ૧૧)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

તે ખડખડાવી નાખનારી વસ્તુ (કિયામત) (૧) કેવી છે તે ખડખડાવી નાખનારી ? (૨) અને આપ શું સમજ્યા કે તે ખડખડાવનારી શું વસ્તુ છે ? (૩) (આ ખડખડાવાનો મામલો તે દિવસે થશે) જે દિવસે લોકો ફેલાઈ પડેલા પતંગિયાના માફક (વિખેરાયેલા) હશે (૪) અને પર્વતો પીંજેલા રંગીન ઊનની માફક (ઊડતા) થઈ જશે. (૫) ત્યાર પછી જે માણસના (નેકીઓનાં) પલ્લા ભારે થશે (૬) તો તે મન–માન્યા આરામમાં રહેશે (૭) અને જે માણસના પલ્લાં હલકાં હશે (૮) તો તેનું ઠેકાણું (દોઝખનો) ખાડો છે. (૯) વળી, તમને કંઈ ખબર છે કે તે ખાડો શું છે ? (૧૦) તે એક ધગધગતી આગ(નો ખાડો) છે. (૧૧)

વિસ્તૃત વિવરણ :

આ સૂરતમાં અમલોનું વજન થવાનું અને તેના હલકા અથવા ભારે હોવા ઉપર જન્નત અથવા દોઝખ મળવાનું વર્ણન છે. કર્મોની સંપૂર્ણ વિગત અને તેના ઉપર શંકાઓનો જવાબ સૂરએ અઅ્રાફની શરૂઆતમાં પસાર થઈ ચૂક્યો છે ત્યાં જોઈ લેવામાં આવે. તેમાં એ પણ લખવામાં આવ્યું છે કે હદીષની રિવાયતો અને આયતોના સુમેળથી જાણ થાય છે કે અમલોનું વજન લગભગ બે વખતે થશે, એક વખતના વજનથી મો'મિનો અને કાફિરોમાં તફાવત કરવામાં આવશે, દરેક મો'મિનનું પલ્લું ભારે અને કાફિરનું હલકું રહેશે. પછી મો'મિનોમાં નેક અને ખરાબ અમલોનો ફરક કરવા માટે બીજા વખતનું વજન થશે. આ સૂરતમાં દેખીતું તે પ્રથમ વજન ભાવાર્થ સ્વરૂપે છે જેમાં દરેક મો'મિનનું પલ્લું ઈમાનના કારણે ભારે રહેશે, ભલે તેના અમલ કેવા પણ હોય ! અને કાફિરનું પલ્લું ઈમાન ન હોવાના કારણે હલકું રહેશે ભલે તેણે અમુક નેક કામો પણ કર્યા હોય. તફસીરે મઝહરીમાં છે કે કુર્આને કરીમમાં સામાન્ય રીતે સારો બદલો અને સજાનો મુકાબલો કાફિરો સાથે મો'મિનીન સાલિહીનનો કરવામાં આવ્યો કે અસલી સંપૂર્ણ મો'મિનીન તે જ લોકો છે, બાકી રહ્યા તે મો'મિનો જેમણે નેક અમલો અને ખરાબ અમલો બધું ભેળસેળ કર્યું છે કુર્આનમાં સામાન્ય રીતે તેમના વિશે મૌન ધારણ કરવામાં આવ્યું અને તે સૌ આયતોમાં આ વાત યાદ રાખવાપાત્ર છે કે કયામતમાં માનવોના કર્મો તોલવામાં આવશે, ગણવામાં નહીં આવે અને અમલોનું વજન ઈખ્લાસ અને સુન્નત સાથે બંધ બેસવાના આધારે વધે છે, જે વ્યક્તિના અમલમાં નિખાલસતા પણ પૂરેપૂરી હોય અને સુન્નત પ્રમાણે પણ સંપૂર્ણ હોય, ભલે તેનો અમલ સંખ્યામાં ઓછો હોય તેનું વજન તે વ્યક્તિ કરતાં વધી જશે જેણે સંખ્યામાં તો નમાઝ, રોઝા, સદકહ, ખયરાત, હજ્જ, ઉમરહ ઘણા કર્યા પરંતુ ઈખ્લાસમાં કમી રહી હતી અથવા સુન્નત પ્રમાણે હોવામાં કમી રહી હતી. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ કારિયહ પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૦૨ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૦ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૧૦૨)

સૂરએ તકાષુર

સુરએ તકાષુર મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની આઠ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ તકાષુર : આયત નં. ૧ થી ૮)

آیاتها ٨ ﴿١٠٢﴾ سُوْرَةُ التَّكَاثُرِ مَكِّيَّةٌ ١٦ رکوعها ١

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۙ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ؕ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ﴿٣﴾

ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ؕ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُوْنَ عِلْمَ الْيَقِيْنِ ؕ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ۙ﴿٦﴾

ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ ۙ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ ﴿٨﴾

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

(માલના) વધારાનો લોભ તમને (આખિરતથી) ગફલતમાં રાખે છે. (૧) એટલા સુધી કે તમે કબ્રસ્તાનમાં પહોંચી જાઓ છો (૨) (પણ) કંઈ નહિ, તમે બહુ જલદી (કબરમાં જતાં જ) જાણી લેશો. (૩) ફરી પણ કંઈ નહિ, તમે બહુ જલદી જાણી લેશો (૪) કંઈ નહિ, જો તમે યકીની રીતે જાણી લેત (તો આમ ગફલતમાં ન પડત). (૫) ખચીત્ તમે જહન્નમને અવશ્ય નિહાળશો. (૬) પછી તમે તેને યકીનની આંખે અવશ્ય જોઈ લેશો. (૭) પછી તે દિવસે તમને સૌને (દુનિયાની) નેઅ્મતો વિશે જરૂર પૂછવામાં આવશે. (૮)

વિસ્તૃત વિવરણ :

اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ માં تكاثر (તકાષુર) એ કસરતથી બનેલ શબ્દ છે જેનો

અર્થ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં માલ દોલત એકઠી કરવી થાય છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.) અને હસન બસરી (રહ.)એ આ શબ્દની આ જ તફસીર કરી છે અને આ શબ્દ "તફાકુર" એટલે કે અભિમાનના અર્થમાં પણ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. હઝરત કતાદહ (રદિ.)એ આ તફસીર કરી છે અને ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)ની એક રિવાયતમાં છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ અલ્હાકુમુત્તકાષુર પઢીને કહ્યું કે તેનાથી ભાવાર્થ એ છે કે માલને નાજાઈઝ તરીકાથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવે અને માલ ઉપર જે ફરજો અલ્લાહ તઆલાએ લાગુ પાડી છે તેમાં ખર્ચ ન કરે.

(કુર્તુબી)

حَتّٰـى زُرْتُــمُ الْـمَقَـابِـرَ અત્રે કબરોની ઝિયારતથી ભાવાર્થ મૃત્યુ પામીને કબરમાં પહોંચવું છે, જેમકે એક મરફૂઅ્ હદીષમાં પોતે રસૂલે કરીમ ﷺએ حَتّٰـى يَـاْتِيَـكُمُ الْمَوْتُ ની તફસીરમાં કહ્યું حَتّٰـى زُرْتُـمُ الْـمَقَابِرَ (ઈબ્ને કષીર ઈબ્ને અબી હાતિમની રિવાયત દ્વારા) તેથી આયતનો ભાવાર્થ એ થશે કે તમને માલ દોલતનું મોટું પ્રમાણ અને અવલાદ તથા કુટુંબ અને વંશ ઉપરનો ગર્વ ગફલતમાં નાંખી રાખે છે, પોતાના પરિણામ અને આખિરતના હિસાબની કોઈ ફિકર ચિંતા નથી કરતા, એટલે સુધી કે આવી જ હાલતમાં તમને મોત આવી જાય છે અને ત્યાં અઝાબમાં પકડવામાં આવો છો. આ સંબોધન દેખીતી રીતે સામાન્ય માણસોને છે જે માલ અને અવલાદની મહોબ્બત અથવા બીજાઓ ઉપર પોતાની મોટાઈ અને ગર્વમાં એવા મસ્ત રહે છે કે પોતાના અંજામને વિચારવા તરફ ધ્યાન જ નથી જતું. હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને શિખ્ખીર (રદિ.) કહે છે કે હું એક દિવસે રસૂલે કરીમ ﷺની સેવામાં પહોંચ્યો તો આપ ﷺ અલ્હાકુમુત્તકાષુર પઢી રહ્યા હતા અને આવું કહી રહ્યા હતા,

يَقُوْلُ ابْنُ اٰدَمَ مَالِىْ مَالِىْ وَهَلْ لَّكَ مِنْ مَّالِكَ اِلَّا مَا اَكَلْتَ فَاَفْنَيْتَ اَوْلَبِسْتَ فَاَبْلَيْتَ اَوْتَصَدَّقْتَ فَاَ مْضَيْتَ وَفِىْ رِوَايَةٍ لُمُسْلِمٍ وَمَا سِوٰى ذٰلِكَ فَذَاهِبٌ وَتَارِكُهٗ لِلنَّاسِ (اِبْنُ كَثِيْرٍ وَقُرْطُبِىْ بِرِوَايَتِ مُسْلِمْ۔تِرْمِذِىْ، اَحْمَدْ)

"માણસ કહે છે કે મારો માલ ! મારો માલ ! જ્યારે કે તેમાં તારો હિસ્સો તો એટલો જ છે જેટલો તેં ખાઈને ફના કરી દીધો અથવા પહેરીને જૂનો કરી નાંખ્યો

અથવા સદકહ કરીને પોતાની આગળ મોકલી દીધો અને એના સિવાય જે કંઈ છે તે તારા હાથથી જવાનું છે તો તું તેને લોકો માટે છોડવાનો છે."

ઈમામ બુખારી (રહ.)એ હઝરત અનસ (રદિ.)થી રિવાયત કરી છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ ફરમાવ્યું,

لَوْ كَانَ لِا بْنِ اٰدَمَ وَادِيًا مِّنْ ذَهْبٍ لَا حَبَّ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗ وَادِيَانِ وَلَنْ يَّمْلَاءَ فَاهُ اِلَّا التُّرَابُ وَيَتُوْبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ تَابَ

"જો આદમપૂત્રો માટે એક ખીણ સોનાની ભરેલી ઉપસ્થિત હોય તો (તે તેના ઉપર સંતોષ પામશે નહીં બલકે) એવું ઈચ્છશે કે આવી બે ખીણો થઈ જાય અને તેના મોંઢાને તો (કબ્રની) માટી સિવાય કોઈ વસ્તુ ભરી નથી શકતી અને અલ્લાહ તઆલા તવબહ કબૂલ કરે છે તે વ્યક્તિની જે તેના તરફ રુજૂઅ્ કરે."

હઝરત ઉબય બિન કા'બ (રદિ.) કહે છે કે અમે હદીષના પ્રસ્તુત શબ્દોને કુર્આન સમજ્યા કરતા હતા, એટલે સુધી કે સૂરએ અલ્હાકુમુત્તકાષુર નાઝિલ થઈ. એવી જાણ થાય છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ અલ્હાકુમુત્તકાષુર પઢીને પ્રસ્તુત શબ્દો તેની તફસીર અને ખુલાસા સ્વરૂપે પઢ્યા હતા, ત્યાર પછી સહાબા (રદિ.)ને શંકા થઈ કે આ પણ કુર્આનના જ શબ્દો છે. પાછળથી જ્યારે સંપૂર્ણ સૂરત અલ્હાકુમુત્તકાષુર સામે આવી તો તેમાં આ શબ્દો ન હતા તેનાથી વાસ્તવિકતા સ્પષ્ટ થઈ ગઈ કે આ શબ્દો તેની તફસીર સ્વરૂપે હતા.

لَوْ تَعْلَمُوْنَ عِلْمَ الْيَقِيْنِ અહીંયાં શબ્દ لَوْ જે શરત સ્વરૂપે આવે છે તેના મુકાબલામાં કોઈ બદલો હોવો જોઈએ, તે આ સ્થળે સુષુપ્ત કરી દેવામાં આવ્યું છે, એટલે કે لَمَا اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ એટલે કે જો તમને કયામતના હિસાબ કિતાબનું યકીન હોત તો તમે આ તકાષુર અને ગફલતમાં ન પડ્યા હોત.

ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ આનાથી ભાવાર્થ તે વ્યક્તિ છે કે જે કોઈ વસ્તુના સાક્ષાત્કાર પછી પ્રાપ્ત થાય છે અને આ સૌથી ઉત્તમ દરજ્જાનું યકીન હોય છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.) કહે છે કે હઝરત મૂસા (અલૈ.) જ્યારે કોહે તૂર ઉપર હતા અને તેમની કોમે તેમની પાછળ ગાયની પૂજા શરૂ કરી દીધી તો અલ્લાહ તઆલાએ તેમને ત્યાં જ કોહે તૂર ઉપર તેની ખબર આપી હતી કે તમારી

કોમ આ ફસાદમાં સંડોવાઈ ચૂકી છે પરંતુ મૂસા (અલૈ.) ઉપર આ ખબરથી એટલી અસર નથી થઈ જેટલી તે વખતે થઈ જ્યારે પાછા પહોંચીને તેમણે બની ઈસ્રાઈલને ગાયની પૂજા કરતાં પોતાની આંખોએ જોયા. તેની અસર એ થઈ કે તેમણે અનાયાસે તવરાતની તખ્તીઓ હાથથી છોડી દીધી.

(રવાહુ અહમદ, તબરાની સહીહ સનદ દ્વારા, મઝહરી)

ثُمَّ لَتُسْـَٔـلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ એટલે કે તમને સૌને કયામતના દિવસે અલ્લાહ તઆલાની આપેલી નેઅ્મતો વિશે પૂછપરછ થશે કે તમે એનો શુક્ર અદા કર્યો કે પછી તેને ગુનાહોમાં તો ખર્ચ નથી કરી !? તેમાંથી અમુક નેઅ્મતો વિશે તો પોતે કુર્આનમાં બીજા સ્થળે સ્પષ્ટતા આવી ગઈ, જેમકે કહેવામાં આવ્યું, اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُوْلًا જેમાં માનવીની સાંભળવાની શક્તિ, જોવાની શક્તિ અને દિલ વિશેની તે લાખો નેઅ્મતો આવી ગઈ જેનો માનવી દરેક ક્ષણે ઉપયોગ કરે છે.

હદીષ :

રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે કયામતના દિવસે બંદાને જે વસ્તુનો સૌથી પ્રથમ સવાલ થશે (તે તંદુરસ્તી છે) તેને કહેવામાં આવશે કે શું અમે તમને તંદુરસ્તી આપી ન હતી ? અને શું અમે તમને ઠંડુ પાણી પીવાડ્યું ન હતું ?

(તિરમિઝી અબૂ હુરયરહ દ્વારા અને ઈબ્ને હબ્બાન દ્વારા સહીહ–ઈબ્ને કષીર)

હદીષ :

રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે મહશરમાં કોઈ વ્યક્તિ પોતાના સ્થળેથી હટી શકશે નહીં જ્યાં સુધી પાંચ સવાલોનો જવાબ તેની પાસેથી લેવામાં ન આવે. એક એ કે તેણે પોતાની જિંદગીને કયા કામોમાં ફના કરી છે, બીજું એ કે તેણે પોતાની યુવાનીની શક્તિને કયા કામોમાં ખર્ચ કરી છે, ત્રીજું એ કે જે માલ તેણે પ્રાપ્ત કર્યો તે કયા કયા તરીકા જાઈઝ અથવા નાજાઈઝથી પ્રાપ્ત કર્યો, ચોથું એ કે આ માલને ક્યાં ક્યાં ખર્ચ કર્યો, પાંચમું એ કે જે જ્ઞાન અલ્લાહ તઆલાએ તેને આપ્યું હતું તેના ઉપર કેટલો અમલ કર્યો. *(રવાહુ બુખારી)*

તફસીરના ઈમામ મુજાહિદ (રહ.)એ કહ્યું કે કયામતમાં આ સવાલ દુનિયાની દરેક લિજ્જત વિશે થશે. (કુર્તુબી) ભલે તેનો સંબંધ ખાવા પીવા સાથે

હોય અથવા કપડાં કે મકાન સાથે અથવા પત્ની કે અવલાદ સાથે અથવા હુકૂમત કે ઈજ્જત સાથે. કુર્તુબીએ તેને નકલ કરીને કહ્યું કે આ બિલકુલ સાચું છે, આ સવાલમાં કોઈ ખાસ નેઅ્મતને નિશ્ચિત નથી કરવામાં આવી.

સૂરએ તકાષુરની ખાસ ફઝીલત :

રસૂલે કરીમ ﷺએ સહાબએ કિરામ (રદિ.)ને સંબોધન કરીને કહ્યું કે તમારામાં કોઈ વ્યક્તિ એવી શક્તિ નથી ધરાવતો કે દરરોજ કુર્આનની એક હજાર આયતો પઢયા કરે ? સહાબએ કિરામ (રદિ.)એ વિનંતી કરી કે દરરોજ એક હજાર આયતો કોણ પઢી શકે છે ? રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે તમારામાં કોઈ અલ્હાકુમુત્તકાષુર નથી પઢી શકતું !? ભાવાર્થ એ છે કે અલ્હાકુમુત્તકાષુર પઢવું એક હજાર આયતો પઢવા સમાન છે.

(મઝહરી, હાકિમ અને બયહકીના હવાલાથી ઈબ્ને ઉમર રદિ. દ્વારા)

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ તકાષુર પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૦૨ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૦ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

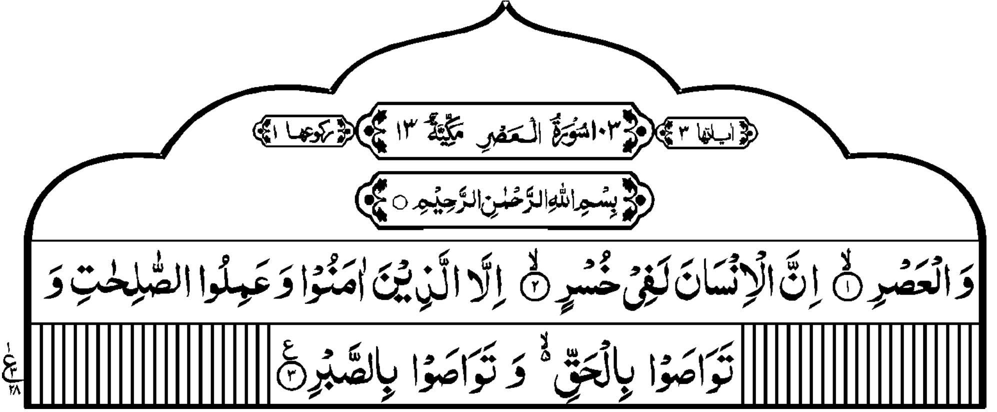

પ્રકરણ (૧૦૩)

સૂરએ અસ્ર

સૂરએ અસ્ર મક્કામાં નાઝિલ થઈ અને તેની ત્રણ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ અસ્ર : આયત નં. ૧ થી ૩)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

જમાનાના સોગંદ છે. (૧) બેશક, માણસ (વખતને) વ્યર્થ ગાળવાના કારણે ઘણા નુકસાનમાં છે (૨) પરંતુ જે લોકો ઈમાન લાવ્યા અને સારા કામો કર્યા, તેમજ એકબીજાને સત્ય (એટલે દીનની વાતો પર કાયમ રહેવા)ની તાકીદ કરતા રહ્યા તેમજ માંહોમાંહે ધીરજની તાકીદ કરતા રહ્યા, (તેઓ નુકસાનમાં નથી) (૩)

વિસ્તૃત વિવરણ :

સૂરએ અસ્રની ખાસ વિશિષ્ટતા :

હઝરત ઉબયદુલ્લાહ ઈબ્ને હિસ્ન (રહ.) ફરમાવે છે કે રસૂલે કરીમ ﷺના સહાબામાંથી બે વ્યક્તિઓ એવા હતા જ્યારે તેઓ આપસમાં મળતા હતા તો તે સમય સુધી જુદા થતા ન હતા જ્યાં સુધી તેમનામાંથી એક બીજાની સામે સૂરએ વલઅસ્ર ન પઢી લે. (રવાહુ તબરાની) અને ઈમામ શાફઈ (રહ.)એ કહ્યું

કે જો લોકો માત્ર આ જ સૂરતમાં ચિંતન કરી લે તો આ જ તેમના માટે પૂરતું છે.

(ઈબ્ને કષીર)

સૂરએ અસ્ર કુર્આને કરીમની ઘણી ટૂંકી સૂરત છે પરંતુ એટલી ઠોસ અને મજબૂત છે કે હઝરત ઈમામ શાફઈ (રહ.)ના નિવેદન પ્રમાણે જો લોકો આ જ સૂરતને ચિંતન અને મનન કરીને પઢી લે તો તે દીન અને દુનિયાની દુરુસ્તી માટે પૂરતું થઈ જાય. આ સૂરતમાં હક્ક તઆલાએ ઝમાનાની કસમ ખાઈને કહ્યું કે માનવજાત મોટા નુકસાનમાં છે અને આ નુકસાનથી માત્ર તે જ લોકો બાકાત છે જેઓ ચાર વસ્તુઓના પાબંદ છે; ઈમાન, નેક અમલો, બીજાઓને સત્યની નસીહત અને વસિય્યત અને સબ્રની વસિય્યત. દીન અને દુનિયાના નુકસાનથી બચવા માટે અને મોટો નફો પ્રાપ્ત કરવા માટે આ કુર્આની નુસ્ખો ચાર વિભાગો ઉપર આધારિત છે જેમાં પ્રથમ બે વિભાગો પોતાની વ્યક્તિગત સુધારણા વિશે છે અને બીજા બે વિભાગો બીજા મુસલમાનોની હિદાયત અને સુધારણા વિશે છે.

અત્રે પ્રથમ વાત એ વિચારવાપાત્ર છે કે આ વિષયની સાથે ઝમાના (સમયકાળ)ને શું નિસ્બત છે જેની કસમ ખાવામાં આવી ? કારણ કે કસમ અને કસમના જવાબમાં કોઈ સંબંધ જરૂર હોય છે. સામાન્ય તફસીરકારોએ કહ્યું કે માનવોની બધી જ પરિસ્થિતિઓ તેનો દેખાવ, તેની પ્રવૃત્તિઓ, તેનું મૌન રહેવું, તેના અખ્લાક બધું જ ઝમાનાની અંદર થાય છે. જે અમલોનું માર્ગદર્શન આ સૂરતમાં આપવામાં આવ્યું છે તે પણ આ જ ઝમાનાના દિવસ અને રાતમાં થશે. આ નિસ્બતથી ઝમાનાની કસમ અપનાવવામાં આવી.

ઝમાના(સમયકાળ)ની માનવજાતિના નુકસાનમાં શું દખલગીરી છે ? :

તેનો સુમેળ એ રીતે સધાય છે કે માનવીની જિંદગીનો સમયકાળ તેના વર્ષો, મહિના અને દિવસ રાત બલકે કલાક અને મિનિટો છે અને જો વિચાર કરવામાં આવે તો આ જ તેની મૂડી છે જેના દ્વારા તે આખિરતના મહાન આશ્ચર્યકારક લાભો પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને જિંદગીનો સમય જો ખોટા અને બુરા કામોમાં લગાવ્યો તો આ જ તેના માટે જીવની ઝંઝાળ બની જાય છે. અમુક ઉલમા કહે છે,

حَیَا تُکَ اَنْفَاسٌ تُعَدُّ فَکُلَّمَا   مَضٰی نَفَسٌ مِّنْهَا اِنْتَقَصَتْ بِهٖ جُزْءًا

એટલે કે તારી જિંદગી અમુક ગણેલા શ્વાસોનું નામ છે, જ્યારે તેમાંથી એક શ્વાસ પસાર થાય છે તો તારી જિંદગીનો એક હિસ્સો ઓછો થઈ જાય છે. અલ્લાહ તઆલાએ દરેક માનવીને તેની જિંદગીના પ્રિય સમયની મોંઘેરી મૂડી આપીને એક વેપાર ઉપર લગાવ્યો છે કે તે બુદ્ધિ અને સમજદારીથી કામ લે અને તે આ મૂડીને લાભદાયક કામોમાં લગાવે તો તેમાં નફાની કોઈ સીમા નથી રહેતી અને જો તેના વિરુદ્ધ કોઈ નુકસાનકારક કામમાં લગાવી દીધી તો નફાની તો શું આશા હોય આ મોંઘેરી મૂડી પણ બરબાદ થઈ જાય છે અને માત્ર એટલું જ નથી કે લાભ અને મૂડી હાથથી જતી રહી બલકે તેના ઉપર સેંકડો અપરાધોની સજા લાગુ પડી જાય છે અને કોઈએ આ મૂડીને ન તો કોઈ લાભદાયક કામમાં લગાડી અને ન જ નુકસાનકારક કામમાં તો ઓછામાં ઓછું એટલું નુકસાન તો અવશ્ય થશે જ કે તેનો નફો અને મૂડી બંને બરબાદ થઈ ગયા અને આ કોઈ ન તો શાયરનું દૃષ્ટાંત છે બલકે એક મરફૂઅ્ હદીષથી તેનું સમર્થન થાય છે જેમાં રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું છે.

كُلٌّ يَغْدُوْ فَبَائِعٌ نَفْسَهٗ فَمُعْتِقُهَا اَوْمُوْبِقُهَا

"દરેક વ્યક્તિ જ્યારે સવારે ઊઠે છે તો પોતાના પ્રાણની મૂડી વેપાર ઉપર લગાવે છે પછી કોઈ તો પોતાની આ મૂડીને નુકસાનથી આઝાદ કરાવી લે છે અને કોઈ હલાક કરી નાંખે છે."

પોતે કુર્આને કરીમે પણ ઈમાન અને નેક અમલોને માનવીના વેપારના શબ્દોથી ઓળખાવ્યું છે, هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ تُنْجِيْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ અને જ્યારે ઝમાનો માણસની જિંદગીની મૂડી થયો અને માણસ તેનો વેપારી તો સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં આ વેપારીનું નુકસાનમાં હોવું એટલા માટે સ્પષ્ટ છે કે આ ગરીબની મૂડી કોઈ ભૌતિક વસ્તુ નથી જેને અમુક દિવસ આમ જ મૂકેલી છોડી દેવામાં આવે તો આગળના સમયે કામ આવી શકે, બલકે આ તો એક સતત વહેતી મૂડી છે જે દરેક મિનિટ અને ક્ષણે વહેતી રહે છે અને તેનો વેપાર કરનારો ઘણો હોશિયાર અને કાબેલ વ્યક્તિ જોઈએ કે જે આ વહેતી વસ્તુથી લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે તેથી એક વિચારકનું નિવેદન છે કે તે બરફ વેચનારની દુકાન ઉપર ગયો તો કહ્યું કે તેના વેપારને જોઈને સૂરએ અસ્રની તફસીર સમજમાં આવી ગઈ કે આ

વ્યક્તિ જો થોડી પણ બેદરકારીથી કામ લે તો તેની મૂડી પાણી બનીને બરબાદ થઈ જશે તેથી કુર્આનના ફરમાનમાં ઝમાનાની કસમ ખાઈને માણસનું તેના ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરાવવામાં આવ્યું છે કે નુકસાનથી બચવા માટે જે ચાર વસ્તુઓ ઉપર આધારિત નુસ્ખો બતાવવામાં આવ્યો છે તેના ઉપયોગમાં જરા પણ બેદરકારી ન દાખવે. જિંદગીની એક એક ક્ષણને જાણે અને તેને આ ચાર કામોમાં પ્રવૃત્ત કરી દે.

ઝમાનાની કસમની એક યોગ્યતા એ પણ હોઈ શકે છે કે જે વસ્તુની કસમ ખાવામાં આવે તે એક સ્વરૂપે આ બાબતની ગવાહીના સ્થાને હોય છે અને સમયકાળ એવી વસ્તુ છે કે જો તેનો ઈતિહાસ અને તેમાં કોમોની પ્રગતિ અને અધોગતિની સારી અને નરસી ઘટનાઓ ઉપર દ્દષ્ટિ કરીએ તો અવશ્ય એ વિશ્વાસ થઈ જશે કે માત્ર આ ચાર કાર્યો જ છે જેમાં માનવીની સફળતા અવલંબિત છે જેણે તેને છોડી તે નુકસાનમાં પડ્યો, દુનિયાનો ઈતિહાસ આ બાબતે સાક્ષી છે.

આગળ આ ચારે વિભાગોનો ખુલાસો એ છે કે ઈમાન અને નેક કર્મો જે પોતે માણસની જાત સાથે સંબંધિત છે તેનો મા'મલો સ્પષ્ટ છે કે તે કોઈ ખુલાસાનો મોહતાજ નથી અલબત્ત અંતિમ બે વિભાગો એટલે કે تَوَاصِیْ بِالْحَقِّ અને تَوَاصِیْ بِالصَّبْرِ આ વિચારપાત્ર બાબત છે કે આનાથી શું ભાવાર્થ છે ? શબ્દ تَوَاصِیْ એ વસિય્યતથી બને છે, કોઈ વ્યક્તિને તાકીદ સાથે અસરકારક શૈલીમાં શિખામણ આપવાનું અને નેક કામનું માર્ગદર્શન કરવાનું નામ વસિય્યત છે. આ જ કારણે મૃત્યુ પામનાર જે પોતાના પછી કરવા માટેના અમુક કામોની સૂચના અને માર્ગદર્શન આપે છે તેને પણ વસિય્યત કહેવામાં આવે છે.

આ બે વિભાગો વાસ્તવમાં આ જ વસિય્યતના બે પ્રકરણો છે. એક, સત્ય (હક)ની વસિય્યત અને બીજું, ધૈર્ય (સબ્ર)ની વસિય્યત. હવે આ બંને શબ્દોના અર્થમાં ઘણી સંભાવનાઓ છે. એક એ કે હકથી ભાવાર્થ સાચા અકીદાઓ અને નેક કર્મો હોય અને સબ્રનો અર્થ બધા જ ગુનાહો અને ખરાબ કર્મોથી બચવું હોય તો પ્રથમ શબ્દોનો ખુલાસો અમ્ર બિલ મઅ્રૂફ થઈ ગયો એટલે કે નેક કામોનો હુકમ કરવો અને બીજાનો ભાવાર્થ નહીં અનિલ મુન્કર થયો એટલે કે ખરાબ

કર્મોથી રોકવું. આનો ખુલાસો ફરી તે જ ઈમાન અને નેક કર્મો જેને પોતે અપનાવ્યા છે તેની તાકીદ અને નસીહત બીજાઓને કરવું થયું અને એક સંભાવના એ છે કે હકથી ભાવાર્થ સાચી માન્યતાઓ લેવામાં આવે અને સબ્રના ભાવાર્થમાં બધા જ નેક કર્મો કરવા પણ હોય અને ખરાબ કૃત્યોથી બચવું પણ હોય, કારણ કે શબ્દ "સબ્ર"નો અર્થ પોતાની મનેચ્છાઓને રોકવાનો અને કોઈક વસ્તુના પાબંદ બનાવવાનો થાય છે. આમાં નેક અમલો કરવા પણ આવી ગયા અને ગુનાહોથી બચવું પણ આવી ગયું.

હાફિઝ ઈબ્ને તયમિય્યહ (રહ.)એ પોતાની એક પુસ્તિકામાં કહ્યું કે ઈમાન અને નેક કર્મોથી રોકનારી આદતો બે વસ્તુઓ હોય છે, એક શંકા કુશંકા એટલે કે તેને ઈમાન અને નેક કર્મોમાં અમુક દષ્ટિકોણને લગતી અને વૈચારિક ભ્રમણાઓ કે શંકાઓ પેદા થઈ જાય જેના કારણે માન્યતાઓ (અકીદા) જ બદલાઈ જાય અને અકીદા બદલાવાથી નેક કર્મોમાં દખલ ઉપસ્થિત થવી દેખીતું છે. બીજી વસ્તુ પોતાની મનેચ્છાઓ અને ઈન્દ્રિય સુખ જે માનવીને અમુક સમયે નેક કાર્યોથી અટકાવી દે છે અને અમુક સમયે ખરાબ કર્મોમાં સંડોવી દે છે, જો કે તે દષ્ટિકોણ સંબંધી અને વૈચારિક રીતે નેકી ઉપર અમલ અને બુરાઈથી બચવાનું જરૂરી સમજતો જ હોય છે પરંતુ મનેચ્છાઓ તેના વિરુદ્ધ હોય છે અને તે આ મનેચ્છાઓથી પરાજિત થઈને સીધો માર્ગ છોડી બેસે છે.

આથી પ્રસ્તુત આયતમાં વસિય્યતે હક્કથી ભાવાર્થ એ છે કે ભ્રમણાઓ અને શંકાઓને દૂર કરે અને વસિય્યતે સબ્રથી ભાવાર્થ એ છે કે મનેચ્છાઓને છોડીને સારા કર્મો અપનાવવાનું માર્ગદર્શન કરે. તેનો ખુલાસો એ છે કે વસિય્યતે બિલ હક્કથી ભાવાર્થ બીજા મુસલમાનોની ઈલ્મી સુધારણા છે અને વસિય્યતે બિસ્સબ્રથી ભાવાર્થ તેમના કર્મોની સુધારણા છે.

છુટકારા માટે માત્ર પોતાના કર્મોની સુધારણા પૂરતી નથી બલકે બીજા મુસલમાનોની ફિકર ચિંતા પણ જરૂરી છે :

આ સૂરતે મુસલમાનોને એક મોટું માર્ગદર્શન એ આપ્યું કે તેમનું પોતાના અમલને કુર્આન અને સુન્નતના તા'બે કરી લેવું જેટલું અગત્યનું અને આવશ્યક છે એટલું જ આવશ્યક અને અગત્યનું એ છે કે બીજા મુસલમાનોને પણ ઈમાન અને

નેક કામો તરફ બોલાવવાની પોતાની ક્ષમતા અને સામર્થ્ય પ્રમાણે કોશીશ કરે નહિતર માત્ર પોતાના અમલ છુટકારા માટે પૂરતા થશે નહીં. ખાસ કરીને પોતાના બાળ બચ્ચાં અને સગાં સંબંધીઓના ખરાબ કૃત્યો પ્રત્યે બેદરકારી દાખવવી પોતાના છુટકારાનો માર્ગ બંધ કરવો છે, ભલે તે પોતે ગમે એટલા સારા કૃત્યો કરવાની ટેવવાળો હોય, તેથી કુર્આન અને હદીષમાં દરેક મુસલમાન ઉપર પોત પોતાની શક્તિ અને સામર્થ્ય પ્રમાણે અમ્ર બિલ મઅ્રૂફ અને નહી અનિલ મુન્કર (ભલા કાર્યોનો હુકમ કરવો અને બુરા કાર્યોથી અટકાવવું) ફરજ કરવામાં આવ્યું છે. આ બાબતે સામાન્ય મુસલમાનો બલકે ઘણા ખાસ લોકો પણ ગફલતમાં સપડાયેલા છે. પોતે અમલ કરવાને પૂરતું સમજી બેઠા છે. સંતાનો અને સંબંધીઓ કંઈ પણ કરતા રહે તેની ફિકર ચિંતા નથી કરતા. અલ્લાહ તઆલા આપણ સૌને આ આયતના માર્ગદર્શન ઉપર અમલ કરવાની તવફીક નસીબ કરે. આમીન.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ અસ્ર પૂર્ણ થઈ.

તારીખ : ૦૪ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૨ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

પ્રકરણ (૧૦૪)

સૂરએ હુમઝહ

સુરએ હુમઝહ મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની નવ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ હુમઝહ : આયત નં. ૧ થી ૯)

ایاتها ۹ ۱۰۴ سُوْرَةُ الْهُمَزَةِ مَكِّيَّةٌ ۳۲ رکوعها ۱

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةِ ۙ﴿۱﴾ الَّذِىْ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ۙ﴿۲﴾ يَحْسَبُ اَنَّ مَا لَهٗٓ اَخْلَدَهٗ ۚ﴿۳﴾ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِى الْحُطَمَةِ ۖ﴿۴﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْحُطَمَةُ ؕ﴿۵﴾ نَارُ اللّٰهِ الْمُوْقَدَةُ ۙ﴿۶﴾ الَّتِىْ تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٕدَةِ ؕ﴿۷﴾ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّؤْصَدَةٌ ۙ﴿۸﴾ فِىْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿۹﴾ ع

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

દરેક મહેણાં મારનાર ટીકાખોરની મહા ખરાબી છે, (૧) જે ધન એકઠું કરે છે અને તેને ગણી ગણીને રાખે છે. (૨) તે ધારે છે કે તેનો માલ તેની પાસે સદા રહેશે. (૩) હરગિઝ (રહેશે) નહિ. ખરેખર, તે માણસને ભાંગીતોડી નાખનારી (આગ)માં ફેંકવામાં આવશે (૪) અને તું શું સમજ્યો કે તે ભાંગીતોડી નાખનારી શું વસ્તુ છે ? (૫) તે અલ્લાહની સળગાવેલી એક આગ છે, (૬) જે (શરીરને લાગતાં જ) દિલોની ખબર લઈ નાખશે. (૭) બેશક, તે આગ તેઓના ઉપર બંધ કરી દેવામાં આવશે. (૮) (તો તે લોકો આગના) લાંબા લાંબા થાંભલાઓમાં (કેદ હશે.) (૯)

વિસ્તૃત વિવરણ :

આ સૂરતમાં ત્રણ કઠોર ગુનાહો ઉપર કઠોર અઝાબની ધમકી અને ફરી તે

અઝાબની ભયાનકતાનું વર્ણન છે તે ત્રણ ગુનાહો આ છે, همز، لمز، جمع مال તેમાં હમ્ઝ અને લમ્ઝ કેટલાક અર્થો માટે ઉપયોગ થાય છે. ઘણા તફસીરકારોએ જે અપનાવ્યું છે તે એ છે કે હમ્ઝનો અર્થ ગીબત એટલે કે કોઈની ગેરહાજરીમાં તેની પીઠ પાછળ તેની ખામીઓ અને એબોનું વર્ણન કરવું અને લમ્ઝનો અર્થ કોઈની સામે તેને મ્હેણા ટોણા મારવા અને કટાક્ષ કરી બુરું કહેવું. આ બંને બાબતો ઘણો સખત ગુનોહ છે. ગીબતની ધમકીઓ કુર્આન અને હદીષમાં ખૂબ વધારે છે જેનું કારણ એ હોઈ શકે છે કે આ ગુનાહમાં સંડોવાવામાં કોઈ અવરોધ સામે હોતો નથી અને જે તેમાં પ્રવૃત્ત થઈ ગયો તે આગળ વધતો જ ચાલ્યો જાય છે તેથી આ ગુનોહ મોટાથી મોટો અને વધારેથી વધારે થતો ચાલ્યો જાય છે તેનાથી વિપરીત સામ સામે કહેવાથી ક્યાંક સામેવાળો વ્યક્તિ પોતાના બચાવ માટે તૈયાર હોય છે તેથી ગુનાહને મોટો થવાની શકયતા ઓછી હોય છે. તદુપરાંત કોઈની ગેરહાજરીમાં તેની પીઠ પાછળ તેની ખામીઓ અને એબોનું વર્ણન કરવું એટલા માટે પણ ઘણો મોટો અત્યાચાર છે કે તેને બીચારાને ખબર પણ નથી કે મારા ઉપર શું આક્ષેપો લગાવવામાં આવી રહ્યા છે કે તે પોતાની સફાઈ રજુ કરી શકે.

એક સ્વરૂપે લમ્ઝ વધારે કઠોર છે, કોઈને તેની સામે ખરાબ કહેવું તેનું અપમાન અને તિરસ્કાર પણ છે અને તેને તેની પીડા પણ ખૂબ સખત થાય છે. આ જ આધારે તેનો અઝાબ પણ ઘણો સખત છે. હદીષ શરીફમાં રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું, شِرَارُ عِبَادِ اللّٰهِ تَعَالٰى اَلْمَشَّاءُوْنَ بِالنَّمِيْمَةِ الْمُفَرِّقُوْنَ بَيْنَ الْاَحِبَّةِ الْبَاغُوْنَ الْبُرَآءَ الْعَنَتَ એટલે કે અલ્લાહના બંદાઓમાં અતિદુષ્ટ લોકો તે છે જેઓ ચુગલખોરી કરે છે અને મિત્રો વચ્ચે ફાટફૂટ નાંખે છે અને નિર્દોષ લોકોની ખામીઓ શોધતા ફરે છે.

ત્રીજી ટેવ જેના ઉપર અઝાબની ધમકી આ સૂરતમાં આવી છે તે માલની લાલચ અને મહોબ્બત છે, તેને જ આયતમાં આ રીતે ઓળખાવવામાં આવ્યું છે કે લાલચ અને માલની મહોબ્બતના કારણે તે તેને વારંવાર ગણતો રહે છે કારણ કે બીજી આયતો અને રિવાયતો એ બાબત ઉપર સાક્ષી છે કે માલને એકઠું કરવું કોઈ હરામ અથવા ગુનોહ નથી તેથી અહીંયાં પણ ભાવાર્થ એવું એકઠું કરવું છે જેમાં વાજિબ હકો અદા કરવામાં ન આવ્યા હોય અથવા ગર્વ અને અભિમાનનો

હેતુ હોય અથવા તેની મહોબ્બતમાં ઓતપ્રોત થઈને દીનની જરૂરિયાતોથી બેદરકાર થઈ જાય.

تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْئِدَةِ એટલે કે આ જહન્નમની આગ દિલો સુધી પહોંચી જશે. આમ તો દરેક આગનું લક્ષણ એ જ હોય છે કે જે વસ્તુઓ પણ તેમાં પડે તેના બધા જ ભાગોને તે સળગાવી દે છે, માનવીને જો તેમાં નાંખવામાં આવશે તો તેના બધા જ અવયવોની સાથે તેનું દિલ પણ સળગી જશે. અત્રે જહન્નમની આગની આ લાક્ષણિકતા એટલા માટે વર્ણન કરવામાં આવી કે દુનિયાની આગ જ્યારે માનવીના શરીરને લાગે છે તો તેના દિલ સુધી પહોંચતા પહેલાં જ મોત આવી જાય છે તેનાથી વિપરીત જહન્નમની આગ કે જેમાં મોત તો આવવાની નથી અને દિલ સુધી આગનું પહોંચવું જીવંત રહેવાની પરિસ્થિતિમાં થાય છે અને દિલના સળગવાની તકલીફ અને પીડા પોતાની જિંદગીમાં માનવી અનુભવ કરે છે.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ હુમઝહ પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૦૪ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૨ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઇલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

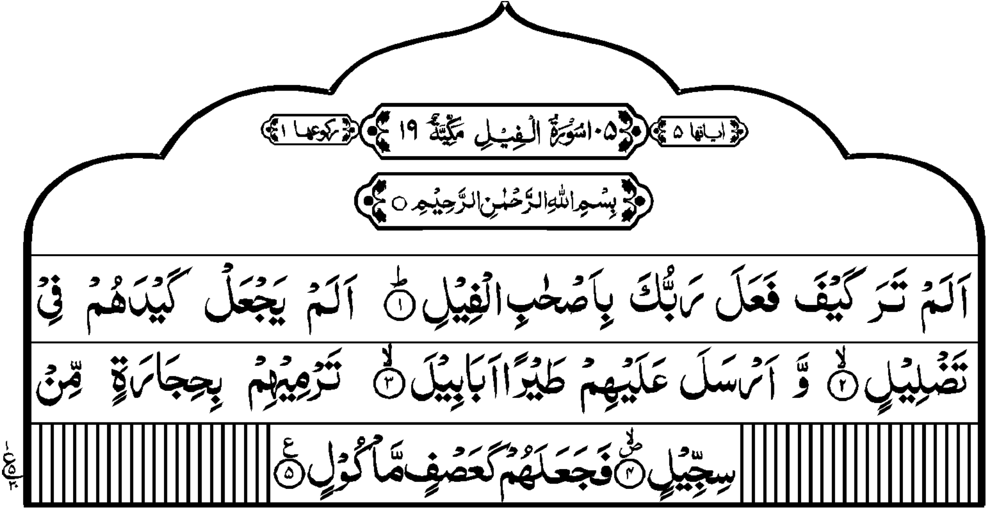
નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૧૦૫)

સૂરએ ફીલ

સૂરએ ફીલ મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની પાંચ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ ફીલ : આયત નં. ૧ થી ૫)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

શું આપને ખબર નથી કે આપના પરવરદિગારે હાથીવાળાઓ સાથે કેવું વર્તન કર્યું ! (૧) શું તેઓના દાવને (તદ્દન) ખોટો નથી કરી દીધો ? (૨) વળી, તેઓના ઉપર (અબાબીલ) પક્ષીઓનાં ટોળેટોળાં મોકલ્યાં, (૩) જે તે લોકો પર ખંગરની કાંકરીઓ ફેંકતા હતા. (૪) પછી અલ્લાહે તેઓને (પશુઓનાં) ખાધેલા (ઘાસના) ભૂકાની માફક કરી નાખ્યા. (૫)

વિસ્તૃત વિવરણ :

આ સૂરતમાં અસ્હાબે ફીલ (હાથીવાળાઓ)ની ઘટના ટૂંકમાં વર્ણન થઈ છે કે તેમણે બયતુલ્લાહને જમીનદોસ્ત કરવાના ઈરાદાથી હાથીઓનું લશ્કર લઈ મક્કા મુકર્રમહ ઉપર ચઢાઈ કરી હતી. અલ્લાહ તઆલાએ મા'મૂલી પક્ષીઓ

દ્વારા તેમના લશ્કરને આસમાની અઝાબ ઉતારીને નેસ્તો નાબૂદ કરી તેમના ઈરાદાઓને ધૂળમાં મેળવી દીધા.

અસ્હાબે ફીલ (હાથીવાળાઓ)ની ઘટના રસૂલે કરીમ ﷺના જન્મના વર્ષે થઈ :

આ ઘટના તે વર્ષે સામે આવી જે વર્ષે હઝરત ખાતિમુલ અંબિયા ﷺનો જન્મ મક્કા મુકર્રમહમાં થયો. અમુક રિવાયતોથી પણ તેનું સમર્થન થાય છે અને આ જ પ્રખ્યાત નિવેદન છે. (ઈબ્ને કષીર) હદીષવેત્તાઓએ આ ઘટનાને રસૂલે કરીમ ﷺનો એક પ્રકારનો મોઅ્જિઝો ઠરાવ્યો છે પરંતુ કારણ કે મોઅ્જિઝાનો કાયદો એ છે કે તે નબીના નુબુવ્વતના દા'વાની સાથે તેમની ખરાઈ માટે જાહેર કરવામાં આવે છે. નુબુવ્વતના દા'વાથી પહેલાં બલકે નબીના જન્મથી પણ પહેલાં અલ્લાહ તબારક વ તઆલા અમુક સમયે દુનિયામાં એવી ઘટનાઓ અને નિશાનીઓ જાહેર કરે છે જે પ્રાકૃતિક નિયમોથી વિરુદ્ધ હોવાના કારણે મોઅ્જિઝા જેવી હોય છે. આ રીતેની નિશાનીઓને હદીષવેત્તાઓની પરિભાષામાં ارهاص (ઈરહાસ) કહેવામાં આવે છે જે વખાણ અને પ્રસંશાના અર્થમાં ઉપયોગ થાય છે અને કોઈ વસ્તુનો પાયો નાંખવાને પણ કહે છે. (કામુષ) અંબિયા (અલૈ.)ના દુનિયામાં આગમનથી પહેલાં અથવા તેમના નુબુવ્વતના દા'વાથી પહેલાં પણ અલ્લાહ તબારક વ તઆલા એવી નિશાનીઓ જાહેર કરે છે જે મોઅ્જિઝા જેવી હોય છે અને એવી નિશાનીઓ કારણ કે તેમની નુબુવ્વતની સાબિતીની પ્રસ્તાવના અને એક પ્રકારના વખાણ અને પ્રસંશા હોય છે તેથી તેને "ઈરહાસ" કહેવામાં આવે છે. નબીએ કરીમ ﷺના આગમન અને જન્મથી પહેલાં પણ આ પ્રકારના અનેક "ઈરહાસ" થયા છે. અસ્હાબે ફીલને આસમાની અઝાબ દ્વારા બયતુલ્લાહ ઉપર આક્રમણ કરવાથી અટકાવી દેવું પણ આ જ ઈરહાસમાંથી છે.

અસ્હાબે ફીલની ઘટના :

હદીષ અને ઈતિહાસના ઈમામ ઈબ્ને કષીરે આ રીતે નકલ કર્યું છે કે યમન ઉપર હિમયરનો કબ્જો અને શાસન હતું, આ લોકો મુશ્રીક હતા, તેમનો અંતિમ બાદશાહ ઝુનવાસ છે જેણે તે સમયના અહલે હક્ક એટલે કે ઈસાઈઓ ઉપર ખૂબ અત્યાચાર કર્યો. તેણે એક ખૂબ લાંબી પહોળી ખાઈ ખોદાવી તેને

આગથી ભરી દીધી અને જેટલા ઈસાઈઓ મૂર્તિપૂજાના વિરુદ્ધ એક અલ્લાહની ઈબાદત કરનારા હતા તે સૌને તે આગની ખાઈમાં નાંખીને સળગાવી દીધા, જેમની સંખ્યા વીસ હજાર જેટલી હતી. આ જ તે ખાઈની ઘટના છે જેનું વર્ણન અસ્હાબુલ ઉખ્દૂદના નામથી સૂરએ બુરૂજમાં ઉપસ્થિત છે, તેમાં બે વ્યક્તિ કોઈ રીતે તેની પકડથી નાસી છૂટ્યા અને તેમણે શામ (સિરીયા)ના શાસક પાસે જઈ ફરિયાદ કરી કે ઝુનવાસે નસારાઓ ઉપર આવો ઝુલમ કર્યો છે તમે તેનો બદલો લો. સિરીયાના શાસકે હબસા (ઈથોપિયા)ના રાજાને પત્ર લખ્યો, તે પણ ઈસાઈ હતો અને યમનથી નજીક હતો કે તમે આ જાલિમના અત્યાચારનો બદલો લો. તેણે પોતાનું મોટું લશ્કર બે કમાન્ડર અરબાત અને અબરહાની આગેવાનીમાં યમનના તે બાદશાહના મુકાબલામાં મોકલી દીધું. લશ્કર તેના પ્રદેશ ઉપર તૂટી પડ્યું અને સમગ્ર યમનને હિમયર કોમના કબ્જામાંથી મુક્ત કરાવ્યું. રાજા હિમયર ઝુનવાસ નીકળીને ભાગ્યો અને દરિયામાં ડૂબીને મૃત્યુ પામ્યો. આ રીતે અરબાત અને અબરહા દ્વારા યમન ઉપર હબસાના બાદશાહનો કબ્જો થઈ ગયો. પછી અરબાત અને અબરહામાં પરસ્પર લડાઈ થઈ અને અરબાત કતલ થઈ ગયો અને અબરહા વિજયી બન્યો અને તે જ હબસાના રાજા નજ્જાશી તરફથી યમનના પ્રદેશનો ગવર્નર નક્કી થયો. તેણે યમન ઉપર કબ્જો કર્યા પછી એવો ઈરાદો કર્યો કે યમનમાં એક એવું શાનદાર ચર્ચ બનાવવામાં આવે જેનું દષ્ટાંત આખી દુનિયામાં જોવા ન મળે, તેથી તેનો હેતુ એ હતો કે યમનના અરબ લોકો જેઓ હજ્જ માટે મક્કા મુકર્રમહ જાય છે અને બયતુલ્લાહનો તવાફ કરે છે તે લોકો આ ચર્ચની મહાનતા અને દબદબાથી પ્રભાવિત થઈને કા'બાના બદલે આ જ ચર્ચમાં જવા લાગે. આ વિચારે તેણે ઘણો આલિશાન ચર્ચ એટલો ઊંચો બનાવ્યો કે તેની ઊંચાઈ ઉપર નીચે ઊભેલો વ્યક્તિ નજર નાંખી શકતો ન હતો અને તેને સોના ચાંદી તથા હીરા ઝવેરાતથી શણગાર્યો અને સમગ્ર પ્રદેશમાં એલાન કરાવ્યું કે હવે યમનથી કોઈ વ્યક્તિ કા'બા હજ્જ માટે જશે નહીં અને આ જ ચર્ચમાં ઈબાદત કરશે.

અરબમાં જો કે મૂર્તિપૂજાનું વર્ચસ્વ થઈ ગયું હતું પરંતુ દીને ઈબ્રાહીમ અને કા'બાની મહાનતા અને મહોબ્બત તેમના દિલોમાં ભારોભાર ભરેલી હતી તેથી અદનાન, કહતાન અને કુરૈશના કબીલાઓમાં સખત ગમ અને ગુસ્સાની લહેર

દોડી ગઈ એટલે સુધી કે તેમનામાંથી કોઈએ રાતના સમયે ચર્ચમાં દાખલ થઈને તેમાં ગંદકી નાંખી દીધી અને અમુક રિવાયતોમાં છે કે તેમનામાંથી એક મુસાફર કબીલાએ ચર્ચ નજીક પોતાની જરૂરિયાત માટે આગ સળગાવી, તેની આગ તે ચર્ચને લાગી ગઈ અને તેને ઘણું નુકસાન પહોંચ્યું.

અબરહાને જ્યારે આ બાબતની જાણ થઈ અને બતાવવામાં આવ્યું કે કોઈ કુરૈશીએ આ કામ કર્યું છે તો તેણે કસમ ખાધી કે હું તેમના કા'બાની ઈંટે ઈંટ પાડી નાંખીશ. અબરહાએ તેની તૈયારી શરૂ કરી અને પોતાના બાદશાહ નજ્જાશીની પરવાનગી માંગી. તેણે પોતાના ખાસ હાથી જેનું નામ મહમૂદ હતું અબરહા માટે મોકલી દીધા કે તેના ઉપર સવાર થઈને કા'બા ઉપર આક્રમણ કરે. અમુક રિવાયતોમાં છે કે આ સૌથી મોટો હાથી હતો જેનું દષ્ટાંત દુનિયામાં જોવા મળતું ન હતું અને તેની સાથે બીજા આઠ હાથી પણ આ લશ્કર માટે હબશાના બાદશાહે મોકલી દીધા હતા. હાથીઓની આ સંખ્યા મોકલવાનો હેતુ એ હતો કે બયતુલ્લાહ કા'બાને જમીનદોસ્ત કરવા માટે હાથીઓથી કામ લેવામાં આવે. એવું નક્કી થયું હતું કે બયતુલ્લાહના થાંભલાઓમાં લોઢાની મજબૂત અને લાંબી સાંકળો બાંધીને તે સાંકળોને હાથીઓના ગળામાં બાંધે અને તેને હાંકે તો સમગ્ર બયતુલ્લાહ (મઆઝલ્લાહ) તરત જ જમીનદોસ્ત થઈ જશે.

અરબમાં જ્યારે તેના આક્રમણની ખબર ફેલાઈ તો સમગ્ર અરબ મુકાબલા માટે તૈયાર થઈ ગયું, યમનના અરબોમાંથી એક વ્યક્તિ ઝુનફર નામનો હતો તેણે અરબોની આગેવાની લીધી અને અરબ લોકો તેની આસપાસ એકત્ર થઈને મુકાબલા માટે તૈયાર થઈ ગયા અને અબરહા વિરુદ્ધ યુદ્ધ કર્યું પરંતુ અલ્લાહ તઆલાને તો એ મંજૂર હતું કે અબરહાની હાર અને તેનું અપમાન જાહેર થઈને દુનિયા સામે આવે તેથી અરબ તેના મુકાબલામાં સફળ ન થયા. અબરહાએ તેમને પરાજિત કર્યા અને ઝુનફરને કેદ કરી લીધો અને આગળ રવાના થઈ ગયો. ત્યારબાદ જ્યારે તે કબીલા ખષઅમના સ્થળે પહોંચ્યો તો આ કબીલાના સરદાર નુફયૂલ બિન હબીબે સમગ્ર કબીલા સાથે અબરહાનો મુકાબલો કર્યો પરંતુ અબરહાના લશ્કરે તેમને પણ હાર આપી અને નુફયૂલ બિન હબીબને પણ કેદ કરી લીધો અને તેની હત્યાનો ઈરાદો કર્યો પરંતુ એવું સમજીને જીવીત રાખ્યો કે તેનાથી આપણે માર્ગોની જાણ મેળવીશું. ત્યારબાદ જ્યારે આ લશ્કર

તાઈફની પાસે પહોંચ્યું તો તાઈફનો નિવાસી કબીલો ષકીફ પાછલા કબીલાઓના યુદ્ધો અને અબરહાની જીતની કહાણીઓ સાંભળી ચૂક્યો હતો, તેમણે પોતાની ખૈર મનાવવાનો ફેંસલો કર્યો અને એ કે તાઈફમાં જે આપણે એક મોટું મૂર્તિઘર લાતના નામથી બનાવી રાખ્યું છે તે તેને ન છેડે તો અમે તેનો મુકાબલો કરીશું નહીં, તેમણે અબરહાને મળીને એ પણ નક્કી કરી લીધું કે અમે તમારા માર્ગદર્શન અને મદદ માટે અમારા એક સરદાર અબૂ રિગાલને તમારી સાથે મોકલીએ છીએ. અબરહા એના ઉપર રાજી થઈ ગયો અને અબૂ રિગાલને સાથે લઈને મક્કા મુકર્રમહ નજીક મગમસ નામના સ્થળે પહોંચી ગયો જ્યાં મક્કાના કુરૈશના ઊંટો ચરી રહ્યા હતા. અબરહાના લશ્કરે સૌ પ્રથમ તેમના ઉપર હુમલો કરીને તે ઊંટો પકડી લીધા, તેમાં બસ્સો ઊંટો રસૂલે કરીમ ﷺના દાદા કુરૈશના સરદાર અબ્દુલ મુત્તલીબના પણ હતા. અબરહાએ અહીં પહોંચીને પોતાનો એક સંદેશાવાહક હનાતાહ હિમયરીને મક્કા શહેરમાં મોકલ્યો કે તે મક્કા શહેરમાં જઈને કુરૈશના સરદારોને જાણ કરે કે અમે તમારી સાથે યુદ્ધ માટે નથી આવ્યા, અમારો હેતુ કા'બાને પાડી નાંખવાનો છે, જો તમે તેમાં અડચણ ઊભી ન કરી તો તમને કોઈ નુકસાન પહોંચશે નહીં. હનાતાહ જ્યારે મક્કામાં દાખલ થયો તો સૌએ તેને અબ્દુલ મુત્તલીબનું સરનામું આપ્યું કે તે સૌથી મોટા કુરૈશના સરદાર છે. હનાતાહે અબ્દુલ મુત્તલીબ સાથે વાતચીત કરી અને અબરહાનો સંદેશ મોકલ્યો કે તે કુરૈશના સરદારો પાસે જઈને જાણ કરે કે અમે તમારી સાથે યુદ્ધ માટે નથી આવ્યા, અમારો હેતુ કા'બાને જમીનદોસ્ત કરવાનો છે જો તમે તેમાં અડચણ નાંખશો નહીં તો તમને કોઈ નુકસાન પહોંચશે નહીં. ઈબ્ને ઈસ્હાકની રિવાયત પ્રમાણે અબ્દુલ મુત્તલીબે એવો જવાબ આપ્યો કે અમારો પણ અબરહા સાથે યુદ્ધનો કોઈ ઈરાદો નથી, ન જ અમારી એટલી તાકાત છે કે તેનો મુકાબલો કરી શકીએ અલબત્ત હું એટલું બતાવી આપું છું કે આ અલ્લાહ તઆલાનું ઘર અને તેના ખલીલ (મિત્ર) હઝરત ઈબ્રાહીમ (અલૈ.)નું બનાવેલું છે તે પોતે તેના રક્ષણનો જવાબદાર છે જો અલ્લાહ તઆલા સાથે યુદ્ધનો ઈરાદો હોય તો તે જે ઈચ્છે કરે પછી જુએ અલ્લાહ તઆલા શું મા'મલો કરે છે. હનાતાહે અબ્દુલ મુત્તલીબને કહ્યું કે તો પછી તમે મારી સાથે ચાલો હું તમને અબરહા સાથે મુલાકાત કરાવું છું. અબરહાએ જ્યારે અબ્દુલ મુત્તલીબને જોયા કે આ તો ઘણા

મોભાદાર વ્યક્તિ છે તો તેમને જોઈને પોતાના તખ્ત ઉપરથી ઊતરીને નીચે બેસી ગયો અને અબ્દુલ મુત્તલીબને પોતાની સાથે બેસાડ્યા અને પોતાના દુભાષિયાને કહ્યું કે અબ્દુલ મુત્તલીબને પૂછો કે તેઓ શા માટે આવ્યા છે ? અબ્દુલ મુત્તલીબે કહ્યું કે મારી જરૂરિયાત તો માત્ર એટલી છે કે મારા ઊંટો જે તમારા લશ્કરે પકડી રાખ્યા છે તેને છોડી દો. અબરહાએ દુભાષિયા દ્વારા અબ્દુલ મુત્તલીબને કહ્યું કે જ્યારે મેં તમને પ્રથમ જોયા તો મારા દિલમાં તમારી ઘણી ઈજ્જત અને મોટાઈ ઉત્પન્ન થઈ પરંતુ તમારી વાતચીતે તેને બિલકુલ સમાપ્ત કરી દીધી કે તમે મારી પાસે માત્ર પોતાના બસ્સો ઊંટોની વાત કરી રહ્યા છો જ્યારે કે તમને એ ખબર છે કે હું તમારા કા'બાને કે જે તમારો ધર્મ છે તેને પાડી નાંખવા માટે આવ્યો છું તેના વિશે તમે કોઈ વાતચીત કરી નહીં. અબ્દુલ મુત્તલીબે જવાબ આપ્યો કે ઊંટોનો માલિક તો હું છું, મને તેની ફિકર થઈ અને બયતુલ્લાહનો માલિક હું નથી બલકે તેની માલિક એક મહાન જાત છે અને તે પોતાના ઘરનું રક્ષણ કરવાનું જાણે છે. અબરહાએ કહ્યું કે તમારો ખુદા તેને મારા હાથે બચાવી શકશે નહીં. અબ્દુલ મુત્તલીબે કહ્યું કે પછી તમારે જે કરવું હોય તે કરો અને અમુક રિવાયતોમાં છે કે અબ્દુલ મુત્તલીબની સાથે કુરૈશના અમુક બીજા સરદારો પણ હતા, તેમણે અબરહાની સામે એવી દરખાસ્ત મૂકી કે જો તમે બયતુલ્લાહ ઉપર હાથ ના અજમાવો અને પાછા જાઓ તો અમે સમગ્ર તહામાની એક એક તૃત્યાંશ પાકની આવક તમને ખિરાજ તરીકે અદા કરતા રહીશું પરંતુ અબરહાએ તેને માનવાથી ઈન્કાર કરી દીધો. અબ્દુલ મુત્તલીબના ઊંટ અબરહાએ પાછા આપી દીધા, તેઓ ઊંટ લઈને પાછા આવ્યા તો બયતુલ્લાહના દરવાજાની બારસાખ પકડીને દુઆમાં મશ્ગૂલ થઈ ગયા અને કુરૈશનું એક મોટું ટોળું પણ સાથે હતું, સૌએ દુઆ કરી કે અબરહાના મહાન લશ્કરનો મુકાબલો અમારા સામર્થ્યની વાત નથી, તું જ પોતાના ઘરની સુરક્ષાની વ્યવસ્થા કર. આજિઝી અને કાકલૂદી સાથે દુઆ કર્યા પછી અબ્દુલ મુત્તલીબ મક્કા મુકર્રમહના બીજા લોકોને સાથે લઈને અનેક પહાડો ઉપર ફેલાઈ ગયા. તેમને એવો વિશ્વાસ હતો કે તેમના લશ્કર ઉપર અલ્લાહ તઆલાનો અઝાબ આવશે. આ જ યકીનની બીનાએ તેમણે અબરહા પાસે પોતે પોતાના ઊંટોની માંગણી કરી હતી. બયતુલ્લાહ વિશે વાતચીત કરવાનું એટલા માટે પસંદ ન કર્યું કે પોતે તો તેનો મુકાબલો કરવાની તાકાત ન હતી અને બીજી

બાજુ એવું પણ યકીન રાખતા હતા કે અલ્લાહ તઆલા તેમની લાચારી ઉપર રહમ કરી દુશ્મનની શક્તિ અને તેના ઈરાદાઓને ધૂળમાં મેળવી દેશે.

સવાર થઈ તો અબરહાએ બયતુલ્લાહ ઉપર ચઢાઈની તૈયારી કરી અને પોતાના મહમૂદ નામના હાથીને આગળ ચાલવા માટે તૈયાર કર્યો. નુફયૂલ બિન હબીબ જેને માર્ગમાંથી અબરહાએ પકડ્યો હતો તે ત્યારે આગળ વધ્યો અને હાથીનો કાન પકડી કહેવા લાગ્યો કે તું જ્યાંથી આવ્યો છે ત્યાં સહી સલામત પાછો જા, કારણ કે તું અલ્લાહના બલદે અમીન (સુરક્ષિત શહેર)માં છે. આવું કહીને તેનો કાન છોડી દીધો, હાથી આ સાંભળતા જ બેસી ગયો. મહાવતોએ તેને ઉઠાડવા અને ચલાવવા ઈચ્છ્યું પરંતુ તે પોતાની જગ્યાએથી ટસનો મસ ન થયો. તેને મોટા મોટા લોખંડના શૂળોથી મારવામાં આવ્યો, તેની પણ તેણે પરવા ન કરી, તેની સૂંઢમાં લોઢાના હૂક નાંખવામાં આવ્યા તો પણ તે ઊભો ન થયો, તે સમયે લોકોએ તેને યમન તરફ પાછા લઈ જવા ઈચ્છ્યું તો તે તરત ઊભો થઈ ગયો અને સિરીયા તરફ ચલાવવા ઈચ્છ્યું તો ચાલવા લાગ્યો, પછી પૂર્વ તરફ ચલાવવા ઈચ્છ્યું તો ચાલવા લાગ્યો, સૌ તરફ ચલાવ્યા પછી મક્કા મુકર્રમહ તરફ ચલાવવા લાગ્યા તો પાછો બેસી ગયો.

અલ્લાહ જલ્લ શા'નુહૂની કુદરતનો આ કરિશ્મો અહીંયાં જાહેર થયો, બીજી બાજુ દરિયા તરફથી અમુક પક્ષીઓના ટોળાંઓ આવતા દેખાયા જેમાંથી દરેકની સાથે ત્રણ કાંકરીઓ ચણા અથવા મસૂર સમાન હતી, એક ચાંચમાં અને બે પંજાઓમાં. વાકદીની એક રિવાયતમાં છે કે આ પક્ષીઓ અજબ પ્રકારના હતા જે આનાથી પહેલાં જોવામાં આવ્યા ન હતા, તેમની કદ કાઠી કબૂતરોથી નાની હતી અને તેમના પંજાઓ લાલ હતા, દરેક પંજામાં એક કાંકરી અને એક ચાંચમાં લઈને આવતા દેખાયા અને તરત જ અબરહાના લશ્કર ઉપર છવાઈ ગયા. આ કાંકરીઓ જે દરેક પાસે હતી તેમણે અબરહાના લશ્કર ઉપર નાંખી, એક એક કાંકરીએ તે કામ કર્યું જે બંદૂકની ગોળી પણ કરી શકતી ન હતી કે જેના ઉપર પડતી તેના શરીરની આરપાર નીકળીને જમીનમાં ઘુસી જતી. આ અઝાબ જોઈને બધા જ હાથીઓ નાઠા. માત્ર એક હાથી રહી ગયો હતો જે આ કાંકરીથી હલાક થયો અને લશ્કરના બધા સૈનિકો તે જ સ્થળે હલાક ન થયા બલકે વિવિધ

દિશાઓમાં ભાગ્યા, તે સૌની એવી હાલત થઈ કે અનેક માર્ગોએ મૃત્યુ પામી પામીને પડી ગયા. અબરહાને કારણ કે કઠોર સજા આપવાની હતી તે તાત્કાલિક મર્યો નહીં પરંતુ તેના શરીરમાં એવું ઝેર ફેલાઈ ગયું કે તેનો એક એક સાંધો સડીને પડવા લાગ્યો અને તે એવી જ હાલતમાં યમન પાછો લાવવામાં આવ્યો અને યમનના પાટનગર સના પહોંચીને તેનું સમગ્ર શરીર ટૂકડે ટૂકડા થઈને વહી ગયું અને તે મૃત્યુ પામ્યો. અબરહાના હાથી મહમૂદની સાથે બે મહાવતો પણ અહીંયાં મક્કા મુકર્રમહમાં રહી ગયા પરંતુ તેઓ એ પ્રકારે આંધળા અને અપંગ થઈ ગયા હતા કે મહમૂદ બિન ઈસ્હાકે હઝરત આયશા (રદિ.)થી રિવાયત કરી છે કે તેમણે કહ્યું કે મેં તે બંનેને એવી હાલતમાં જોયા છે કે તેઓ આંધળા અને અપંગ હતા અને હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.)ની બહેન અસ્મા (રદિ.) કહે છે કે મેં તે બંને અપંગ અને આંધળાઓને ભીખ માંગતા જોયા છે. અસ્હાબે ફીલની આ ઘટના વિશે આ સૂરતમાં રસૂલે કરીમ ﷺને સંબોધન કરીને કહ્યું છે.

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ અત્રે اَلَمْ تَرَ કહ્યું, જેનો અર્થ છે કે શું તમે જોયું નથી ? જ્યારે કે આ ઘટના આપ ﷺના મુબારક જન્મથી અમુક દિવસ પહેલાંની છે. આપ ﷺના જોવાનો અત્રે કોઈ જાહેર મોકો ન હતો પરંતુ જે ઘટના ચોક્કસ એવી હોય કે સામાન્ય રીતે તેનો સાક્ષાત્કાર કરવામાં આવ્યો હોય અને તેનું જ્ઞાન પણ તેને જોયા જેવું જ ઓળખવામાં આવતું હોય કે જાણે તેને આંખોથી જોયેલી ઘટના છે અને એક હદ સુધી જોવું પણ સાબિત છે જેમકે ઉપર પસાર થઈ ચૂક્યું કે હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.) અને અસ્મા (રદિ.)એ હાથીવાળાઓને આંધળા અને અપંગ ભીખ માંગતા જોયા છે.

طَيْرًا اَبَابِيْلَ માં શબ્દ اَبَابِيْلَ (અબાબીલ) એ બહુવચનનો શબ્દ છે પરંતુ તેનું કોઈ એકવચન નથી. તેનાથી ભાવાર્થ આ પક્ષીઓના ટોળાંનો છે, કોઈ ખાસ પક્ષીનું નામ નથી. ઉર્દુ ભાષામાં જે એક ખાસ પ્રકારના પક્ષીને અબાબીલ કહેવામાં આવે છે તે અત્રે ભાવાર્થ તરીકે નથી જેમકે ઉપર એક રિવાયતમાં પસાર થઈ ચૂક્યું છે કે આ પક્ષીઓ કબૂતરથી થોડા નાના હતા અને કોઈ એવી પ્રજાતિના હતા કે જે પ્રથમ ક્યારેય જોવા મળ્યા ન હતા.

(સઈદ બિન ઝુબૈર દ્વારા કુર્તુબી)

بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيْلٍ માં શબ્દ سِجِّيْلُ જેનો અર્થ છે એવી કાંકરીઓ જે ભીની માટીને આગમાં પકાવવાથી બને છે. તેમાં ઈશારો એ તરફ છે કે આ કાંકરીઓ પણ પોતે કોઈ શક્તિ ધરાવતી ન હતી, મા'મૂલી ગારા અને આગથી બનેલ હતી પરંતુ અલ્લાહ સુબ્હાનહુ વ તઆલાની કુદરતે તેમની પાસેથી બંદૂકની ગોળીઓ કરતાં વધારે કામ લીધું.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُوْلٍ માં શબ્દ عَصْفُ ભૂસાને કહે છે. પ્રથમ તો પોતે ભૂસું જ વિખરાયેલા તણખલા હોય છે પછી જ્યારે તેને કોઈ પ્રાણીએ ચાવી નાંખ્યું હોય તો તે તણખલા પણ પોતાની સ્થિતિ ઉપર નથી રહેતા. અબરહાના લશ્કર ઉપર આ કાંકરીઓ પડી તો તેની આ જ ભૂસા જેવી હાલત થઈ.

અસ્હાબે ફીલની આ આશ્ચર્યજનક ઘટનાએ સમગ્ર અરબના દિલોમાં કુરૈશનું સન્માન વધારી દીધું અને બધા માનવા લાગ્યા કે આ લોકો અલ્લાહવાળા છે અને તેમના તરફથી પોતે અલ્લાહ જલ્લ શા'નુહૂએ તેમના દુશ્મનોનો નાશ કરી નાંખ્યો. (કુર્તુબી) આ જ સન્માનની એવી અસર હતી કે મક્કાના કુરૈશ વિવિધ દેશોની મુસાફરી વેપારના હેતુથી કરતા હતા અને માર્ગમાં તેમને કોઈ નુકસાન પહોંચાડતું ન હતું જ્યારે કે તે સમયે બીજાઓ માટે કોઈ મુસાફરી આવા ભયથી ખાલી ન હતી. કુરૈશની આ જ મુસાફરીઓનું વર્ણન આગલી સૂરત સૂરએ કુરૈશમાં કરીને તેમને આ નેઅ્મતનો આભાર માનવા તરફ આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું છે.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ ફીલ પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૦૪ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૨ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)
સ્થાપક તથા મોહતમિમ
જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ
મુ.પો. ટંકારીઆ,
તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

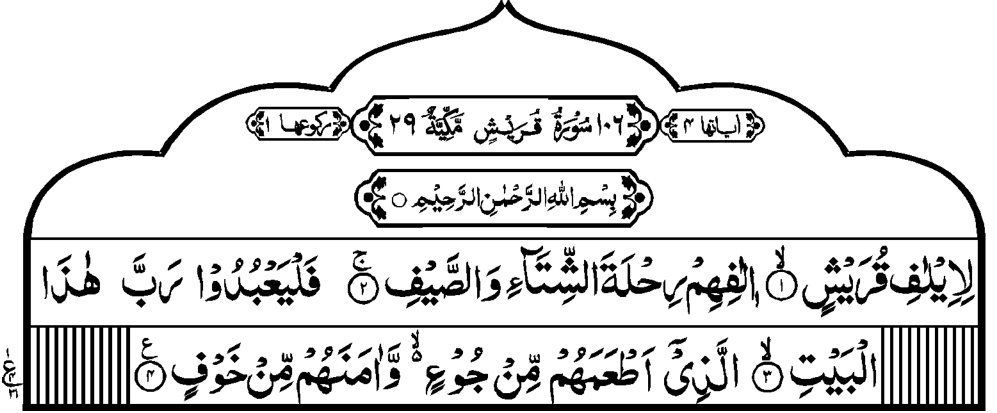

પ્રકરણ (૧૦૬)

સૂરએ કુરૈશ

સૂરએ કુરૈશ મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ચાર આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ કુરૈશ : આયત નં. ૧ થી ૪)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

કુરૈશ ટેવાઈ ગયા છે તેથી (૧) એટલે શિયાળા અને ઉનાળાની મુસાફરીથી ટેવાઈ ગયા છે. (૨) માટે (એ ઉપકારના બદલામાં) તેઓને જોઈએ કે આ ઘર (કઅ્બહ)ના માલિકની બંદગી કરે. (૩) જેણે તેઓને ભૂખમાં ખાવાનું આપ્યું અને બીકથી તેઓને સલામતી આપી. (૪)

વિસ્તૃત વિવરણ :

એ બાબત ઉપર તો તફસીરકારોની સહમતી છે કે અર્થ અને વિષયના આધારે આ સૂરત સૂરએ ફીલથી જ સંબંધિત છે અને કદાચ એ કારણે અમુક મુસ્હફોમાં તે બંનેને એક જ સૂરત કરીને લખવામાં આવી હતી. બંને વચ્ચે બિસ્મિલ્લાહ લખી ન હતી પરંતુ હઝરત ઉસ્માન ગની (રદિ.)એ જ્યારે પોતાના સમયકાળમાં કુર્આનના બધા જ મુસ્હફો (હસ્તપ્રતો)ને એકઠા કરીને એક નુસ્ખો તૈયાર કર્યો અને બધા જ સહાબએ કિરામ (રદિ.)નો તેના ઉપર ઈજ્માઅ

(સહમતી) થયો. આ જ કુર્આનના નુસ્ખાને જમહૂર નજીક ઈમામ કહેવામાં આવે છે, તેમાં આ બંનેને બે અલગ અલગ સૂરતો જ લખી છે. બંને વચ્ચે બિસ્મિલ્લાહ લખવામાં આવી છે.

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ અહીંયાં ل (લામ)થી નહ્‌વી વ્યાકરણ આધારે એ બાબતે તકાદો છે કે તેનો સંબંધ કોઈ પાછલા વિષય સાથે હોય તેથી તેના વિશે અનેક નિવેદનો છે. પાછલી સૂરતોની સાથે તેનો કોઈ સૈદ્ધાંતિક સંબંધ હોવાના કારણે અમુક લોકોએ કહ્યું કે અહીંયાં اِنَّا اَهْلَكْنَا اَصْحٰبَ الْفِيْلِ વાક્ય સુષુપ્ત છે. એટલે કે અમે અસ્હાબે ફીલ (હાથીવાળાઓ)નો એટલા માટે વિનાશ કર્યો કે મક્કાના કુરૈશો ઠંડી અને ગરમીની બે મુસાફરીની ટેવવાળા હતા તેથી તેમના માર્ગમાં કોઈ અડચણ બાકી ન રહે અને સૌના દિલોમાં તેમનું સન્માન પેદા થઈ જાય અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે સુષુપ્ત વાક્ય اعجبوا એટલે કે તાજ્જુબ કરો કુરૈશના મા'મલાથી કે કઈ રીતે ઠંડી અને ગરમીની મુસાફરીઓ સ્વતંત્ર અને નિર્ભય થઈને કરે છે અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે તેનો સંબંધ એ વાક્ય સાથે છે જે આગલી આયતમાં આવી રહ્યો છે. એટલે કે فَلْيَعْبُدُوْا ભાવાર્થ એ થયો કે કુરૈશે આ નેઅ્‌મતના પરિણામે અલ્લાહ તઆલાનો શુક્ર અદા કરવો જોઈએ અને તેની ઈબાદતમાં લાગી જવું જોઈએ. આવી પરિસ્થિતિમાં فَلْيَعْبُدُوْا ની ઉપર ف એટલા માટે છે કે પ્રથમ વાક્યમાં એક અર્થ શરતનો જોવા મળે છે. મતલબ કે આ સૂરતમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે મક્કાના કુરૈશીઓ કારણ કે બે મુસાફરીની ટેવવાળા હતા. એક ઠંડીમાં યમન તરફ, બીજી ગરમીમાં સિરીયા તરફ અને આ જ બે મુસાફરીઓ ઉપર તેમના વેપાર અને કારોબારનો આધાર હતો અને આ જ વેપારની બીનાએ તેઓ માલદાર અને અમીર હતા તેથી અલ્લાહ તઆલાએ તેમના દુશ્મન અસ્હાબે ફીલને બોધદાયક સજા આપીને કુરૈશીઓનું સન્માન લોકોના દિલોમાં વધારી દીધું અને આ સમગ્ર પ્રદેશમાં તેઓ જ્યાં પણ જાય લોકો તેમની ઈજ્જત અને સન્માન કરતા હતા.

કુરૈશની શ્રેષ્ઠતા સમગ્ર અરબ ઉપર :

આ સૂરતમાં એ તરફ પણ ઈશારો છે કે અરબના બધા જ કબીલાઓમાં કુરૈશ અલ્લાહ તઆલા નજીક સૌથી વધારે સ્વીકૃત છે, જેમકે હદીષ શરીફમાં છે

કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું બધી જ ઈસ્માઈલ (અલૈ.)ની અવલાદમાંથી કનાયાને અને કનાયામાંથી કુરૈશને અને કુરૈશમાંથી બની હાશિમને અને બની હાશિમમાંથી મને ચૂંટી કાઢયો છે. (બગવી –વાષિલા બિન અસ્કઅ્ દ્વારા) અને એક હદીષમાં રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે બધા જ લોકો કુરૈશના તા'બે છે ભલાઈ અને બુરાઈમાં. (રવાહુ મુસ્લિમ –જાબિર રદિ. દ્વારા, મઝહરી) અને પ્રથમ હદીષમાં જે અલ્લાહ તઆલાએ ચૂંટી કાઢવાનું વર્ણન છે કદાચ તેનું કારણ આ કબીલાની ખાસ ક્ષમતા અને ટેવો છે. કુફ્ર અને શિર્ક તથા અજ્ઞાનતાના સમયકાળમાં પણ તેમનામાં અમુક અખ્લાક અને ટેવો અત્યંત ઉચ્ચ કક્ષાની હતી. તેમાં સત્યના સ્વીકારની ક્ષમતા સંપૂર્ણ હતી. આ જ કારણે સહાબએ કિરામ (રદિ.) અને અવલિયા અલ્લાહમાં ઘણા લોકો કુરૈશમાંથી થયા છે.

(મઝહરી)

رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ આ વાત ઘણી પ્રખ્યાત છે કે મક્કા મુકર્રમહ એક એવા સ્થળે વસેલું છે જ્યાં કોઈ ખેતી નથી થતી, જ્યાં બગીચાઓ નથી કે જેના ફળો મક્કાવાળાઓને મળી શકે તેથી બયતુલ્લાહના સ્થાપક હઝરત ખલીલુલ્લાહ (અલૈ.)એ મક્કા મુકર્રમહને વસાવતી વખતે અલ્લાહ તઆલા પાસે આ દુઆ કરી હતી કે આ શહેરને સલામતીની જગ્યા બનાવી દે અને મક્કાવાળાઓને ફળોની રોજી અર્પણ કર, اُرْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ અને બહારથી દરેક બાજુએથી ફળો અહીંયાં લાવવામાં આવ્યા કરે يُجْبٰى اِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ તેથી મક્કાવાળાઓના આર્થિક ઉપાર્જનનો આધાર એના જ ઉપર હતો કે તેઓ વેપાર માટે મુસાફરી કરે અને પોતાની જરૂરિયાત ત્યાંથી લાવે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)એ કહ્યું કે મક્કાવાળા ઘણા ગરીબ અને તકલીફમાં હતા એટલે સુધી કે રસૂલે કરીમ ﷺના પરદાદા હાશિમે કુરૈશને એ બાબતે તૈયાર કર્યા કે બીજા પ્રદેશો સાથે વેપારનું કામ કરે. સિરીયા દેશ એક ઠંડો પ્રદેશ હતો ગરમીના સમયમાં ત્યાં વેપાર કરતા અને યમન ગરમ પ્રદેશ છે ઠંડીના સમયમાં તે બાજુ વેપારી મુસાફરી કરતા અને લાભ પ્રાપ્ત કરતા હતા. હવે કારણ કે આ લોકો બયતુલ્લાહના સેવક હોવાની હેસિયતે બધા જ અરબોમાં સન્માનનીય અને મોટા સમજવામાં આવતા હતા તો આ માર્ગમાં દરેક ભયથી તેઓ સુરક્ષિત રહેતા હતા અને હાશિમ તે સૌમાં સરદાર માનવામાં આવતા હતા તેથી તેમની રીત એ હતી કે

આ વેપારમાંથી જે નફો પ્રાપ્ત થતો હતો તેને કુરૈશના અમીર અને ગરીબ સૌમાં વહેંચી દેતા હતા. એટલે સુધી કે તેમનો ગરીબ વ્યક્તિ પણ માલદારો સમાન સમજવામાં આવતો હતો. પછી અલ્લાહ તઆલાએ તેમના ઉપર એક વધારે અહેસાન કર્યું કે દરેક વર્ષે બે મુસાફરીની તકલીફથી પણ એ રીતે બચાવ્યા કે મક્કા મુકર્રમહથી અડીને આવેલ યમનનો ઈલાકો તબાલા અને હર્શને એટલો હરિયાળો અને ફળદ્રુપ બનાવી દીધો કે ત્યાંનું અનાજ તેમની જરૂરિયાત કરતાં વધારે હોવાની બીનાએ તેમને એવી જરૂર ઉપસ્થિત થઈ કે આ અનાજ ત્યાંથી લાવીને જીદ્દામાં વેચે, તેથી જિંદગીની ઘણી જરૂરિયાતો જીદ્દાથી જ પૂરી થવા લાગી. મક્કાવાળા તે લાંબી બે મુસાફરીઓના બદલે માત્ર બે મંઝિલ ઉપર જઈને જીદ્દાથી બધો સામાન લાવવા લાગ્યા. પ્રસ્તુત આયતોમાં અલ્લાહ તઆલાએ મક્કાવાળાઓ ઉપર આ જ અહેસાન અને ઈનામનું વર્ણન કર્યું છે.

فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَاالْبَيْتِ ઈનામોનું વર્ણન કર્યા પછી તેનો શુક્ર અદા કરવા માટે કુરૈશને ખાસ સંબોધન સાથે એ સૂચના આપી કે આ ઘરના માલિકની ઈબાદત કર્યા કરો, આ સ્થળે અલ્લાહ તઆલાની સિફતોમાંથી રબ્બુલ બયૂત હોવાની સિફતને ખાસ એટલા માટે વર્ણન કરવામાં આવી કે આ જ બયૂતે કા'બા તેમની બધી જ શ્રેષ્ઠતા અને બરકતોનું કેન્દ્રસ્થાન હતું.

اَلَّذِیْ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ તેમાં મક્કાના કુરૈશ માટે દુનિયાની તે બધી જ મહાન નેઅ્મતોને એકઠી કરી દીધી છે જે માનવીને ખુશહાલ રહેવા માટે જરૂરી છે. તેમાં ખાવા પીવાની જરૂરિયાતો પણ સામેલ છે અને દુશ્મનો તથા ચોર લૂંટારાઓના ભયથી પણ સુરક્ષિત થવું સામેલ છે અને આખિરતના અઝાબથી સુરક્ષિત થઈ જવું પણ.

ખુલાસો :

ઈબ્ને કષીર (રહ.)એ કહ્યું કે આ જ કારણ છે કે જે વ્યક્તિ આ આયતના હુકમ પ્રમાણે અલ્લાહ તઆલાની ઈબાદત કરે તેના માટે દુનિયામાં પણ સલામત અને નિર્ભય તથા નીડર રહેવાની વ્યવસ્થા કરી દેવામાં આવે છે અને આખિરતમાં પણ; અને જે તેનાથી ઊલટું કરે તેની પાસેથી આ બંને પ્રકારોની શાંતિ અને સલામતી છીનવી લેવામાં આવે છે જેમકે કુર્આને કરીમે કહ્યું,

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَاْتِيْهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ

એટલે કે અલ્લાહ તઆલાએ એક દૃષ્ટાંત વર્ણન કર્યું કે એક વસ્તી હતી જે સલામત અને સુરક્ષિત તથા દરેક ભયથી નિર્ભય હતી તેની રોજી દરેક સ્થળેથી આવી જતી હતી પછી તે વસ્તીવાળાઓએ અલ્લાહ તઆલાના ઈનામોની નાશુક્રી કરી તો અલ્લાહ તઆલાએ તેમને ભૂખ અને ડરની પરેશાનીમાં સંડોવી દીધા તેમના કરતૂતોની બીનાએ.

મોટો લાભ :

અબૂલ હસન કઝવીનીએ કહ્યું કે જે વ્યક્તિને કોઈ દુશ્મન અથવા કોઈ મુસીબતનો ડર હોય તેના માટે સૂરએ કુરૈશ પઢવામાં સલામતી છે. તેને ઈમામ જઝરી (રહ.)એ નકલ કરીને કહ્યું કે આ અમલ ખૂબ અસરકારક અને અજમાવેલો છે. હઝરત કાઝી ષનાઉલ્લાહ પાનીપતી (રહ.)એ તફસીરે મઝહરીમાં તેને નકલ કરીને કહ્યું કે મને મારા શૈખ હઝરત મિરઝાં મઝહર જાનેજાનાં (રહ.)એ ડર અને ભયના સમયે આ સૂરત પઢવાનો હુકમ આપ્યો અને કહ્યું કે દરેક બલા અને મુસીબતને દૂર કરવા માટે તેને પઢવું અસરકારક છે. હઝરત કાઝી સાહેબ કહે છે કે મેં પણ વારંવાર તેનો અનુભવ કર્યો છે.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْقُرَيْشِ بِحَمْدِ اللّٰهِ تَعَالٰى

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ કુરૈશ પૂર્ણ થઈ.

તારીખ : ૦૬ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૪ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

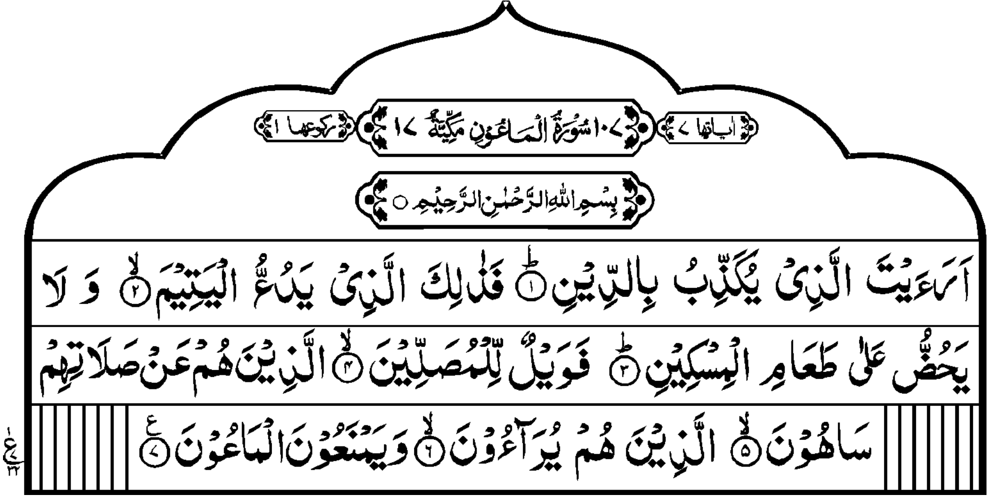
નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૧૦૭)

સૂરએ માઊન

સૂરએ માઊન મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની સાત આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ માઊન : આયત નં. ૧ થી ૭)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

શું તે માણસને આપે જોયો જે ન્યાયના દિવસને જૂઠાડે છે ? તો એ માણસ તે જ છે જે યતીમને ધક્કા મારે છે (૨) અને નિરાધારને ખવડાવવા માટે ઉત્તેજન આપતો નથી. (૩) ફરી તે નમાઝીઓની ભારે ખરાબી છે (૪) કે જેઓ પોતાની નમાઝથી બેદરકાર છે. (૫) તેઓ એવા છે કે (જ્યારે બંદગી કરે છે તો) દેખાડવા માટે કરે છે (૬) અને (નજીવી) વાપરવાની વસ્તુ માંગેથી પણ આપતા નથી. (૭)

વિસ્તૃત વિવરણ :

આ સૂરતમાં કાફિરો અને મુનાફિકોના અમુક દુષ્ટ અને નીંદનીય કર્મોનું વર્ણન અને તેના ઉપર જહન્નમની ધમકી છે. આ કર્મો જો કોઈ મો'મિનથી થઈ જાય જે જૂઠાડતો નથી તે પણ જો કે શરઈ રીતે નીંદનીય અને સખત ગુનોહ છે

પરંતુ પ્રસ્તુત ધમકી તેના ઉપર લાગુ નથી પડતી તેથી આ કર્મો અને અમલોથી પહેલાં એ વ્યક્તિનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે જે દીન અને કયામતનો ઈન્કારી છે, તેને જૂઠાડે છે. તેમાં ઈશારો એ તરફ છે કે આ અમલો જેનું વર્ણન આગળ આવી રહ્યું છે તે સાચા મો'મિનની શા'નથી સંભવિત નથી, તે કોઈ ઈન્કારી કાફિર જ કરી શકે છે, તે દુષ્ટ કર્મો જેનું આ સ્થળે વર્ણન આ સૂરતમાં કરવામાં આવ્યું છે તે આ છે. ૧.યતીમ સાથે દુર્વ્યવહાર અને તેનું અપમાન, ૨. ગરીબો અને મોહતાજોને શક્તિ હોવા છતાં ખાવું ન આપવું અને બીજાઓને એવું કરવાનું પ્રોત્સાહન કે પ્રેરણા ન આપવી, ૩. નમાઝમાં દેખાડો કરવો, ૪. ઝકાત અદા ન કરવી. આ બધી પ્રવૃત્તિઓ પોતાની જાતમાં પણ ખૂબ નીંદનીય અને સખત ગુનોહ છે અને જ્યારે કુફ્ર અને જૂઠાડવાના પરિણામે આ પ્રવૃત્તિઓ થઈ હોય તો તેનો વબાલ કાયમી જહન્નમ છે જેમકે આ સૂરતમાં તેને ویل ના શબ્દથી વર્ણન કર્યું છે.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ الَّذِيْنَ هُمْ يُرَآءُوْنَ આ હાલત મુનાફિકોની વર્ણન થઈ છે જે લોકોને બતાવવા માટે અને પોતાના ઈસ્લામના દા'વાને સાબિત કરવા માટે નમાઝ તો પઢે છે પરંતુ કારણ કે તેઓ નમાઝ ફરજ હોવાની આસ્થા જ નથી ધરાવતા તેથી ન તો સમયનું ધ્યાન રાખે છે ન જ મૂળેથી નમાઝનું, જ્યાં બતાવવાનો મોકો મળે છે ત્યાં પઢી લે છે નહિતર છોડી દે છે. عن صلاتهم માં શબ્દ عن નો આ જ ભાવાર્થ છે કે અસલ નમાઝથી જ લાપરવાહી અપનાવે જે મુનાફિકોની આદત છે અને નમાઝની અંદર અમુક ભૂલો અને ક્ષતિઓ રહી જાય છે જેનાથી કોઈ મુસલમાન ખાલી નથી તે આ વાક્યનો ભાવાર્થ નથી. કારણ કે તેના ઉપર જહન્નમની ધમકી નથી હોઈ શકતી અને જો એ ભાવાર્થ હોત તો عَنْ صَلَاتِهِمْ ના બદલે فِىْ صَلَاتِهِمْ કહેવામાં આવ્યું હોત. સહીહ હદીષોમાં ઘણા વખતે રસૂલે કરીમ ﷺથી નમાઝમાં ભૂલ થયાનું સાબિત થયેલ છે.

وَيَمْنَعُوْنَ الْمَاعُوْنَ માં مَاعُوْنُ નો શાબ્દિક અર્થ "નાની (ઘરવપરાશની) વસ્તુ"નો થાય છે, એટલે કે માઊન એવી ઉપયોગી વસ્તુને કહેવામાં આવે છે જે સામાન્ય રીતે એકબીજામાં આપ–લે થતી હોય છે અને જેની પરસ્પરની લેનદેન સામાન્ય માનવતાનો તકાદો સમજવામાં આવે છે, જેમકે કૂહાડી, પાવડો, ખાવા પકાવવાનું વાસણ જેને જરૂરતના સમયે પડોશીઓ પાસેથી માંગવાથી કોઈ એબ

સમજવામાં આવતી નથી અને જે તેને દેવામાં કંજૂસાઈ કરે તેને ખૂબ મોટો બખીલ અને કમીનો સમજવામાં આવે છે પરંતુ પ્રસ્તુત આયતમાં શબ્દ مَاعُوْنْ થી ભાવાર્થ "ઝકાત" છે અને ઝકાતને માઊન એટલા માટે કહેવામાં આવે છે કે તે પ્રમાણના આધારે મૂળ મુદ્દલ કરતાં ખૂબ ઓછી છે, એટલે કે માત્ર ચાલીસમો ભાગ. હઝરત અલી, ઈબ્ને ઉમર (રદિ.), હસન બસરી, કતાદહ, ઝહ્હાક (રહ.) વગેરે જમહૂર તફસીરકારોએ આ આયતમાં માઊનની તફસીર "ઝકાત"ની જ કરી છે. (મઝહરી) અને તેને ન દેવા ઉપર કાયમી જહન્નમનો જે અઝાબ ઉપસ્થિત છે તે પણ ફરજ છોડવા ઉપર લાગુ પડી શકે છે. ઉપયોગની વસ્તુઓ બીજાને આપવી ઘણો મોટો સવાબ છે અને માનવતા તથા સહકારની ભાવનાના લિહાજથી જરૂરી છે પરંતુ ફરજ અને વાજિબ નથી કે જેને ન આપવાથી જહન્નમની ધમકી હોય અને અમુક હદીષની રિવાયતોમાં આ સ્થળે "માઊન"ની તફસીર ઉપયોગની વસ્તુઓ અને વાસણોની કરવામાં આવી છે, તેનો ભાવાર્થ તે લોકોની અત્યંત નીચ માનસિકતાની જાહેરાત છે કે તેઓ ઝકાત તો શું આપે સામાન્ય ઉપયોગની વસ્તુઓ આપવામાં પણ કે જેમાં પોતાનું કંઈ ખર્ચ નથી થતું તેમાં પણ કંજૂસી કરે છે, તો ધમકી માત્ર તે વસ્તુઓ ન આપવા ઉપર નથી બલકે ફરજ ઝકાત ન આપવા ઉપર અને તેની સાથે સાથે વધારે કંજૂસી ઉપર છે. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ માઊન પૂર્ણ થઈ.

તારીખ : ૦૬ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૪ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

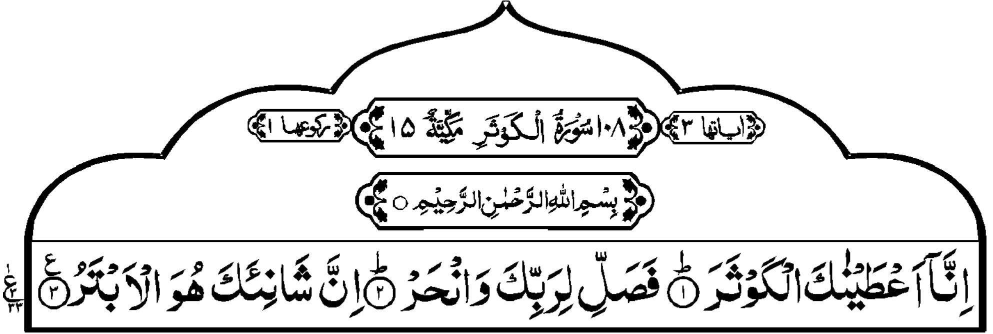

પ્રકરણ (૧૦૮)

સૂરએ કવષર

સૂરએ કવષર મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ત્રણ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ કવષર : આયત નં. ૧ થી ૩)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

બેશક, (હે મુહમ્મદ સલ. !) અમે આપને કૌસર અર્પણ કરી છે (૧) માટે આપ પોતાના પરવરદિગાર માટે નમાઝ પઢો અને કુરબાની કરો. (૨) બેશક, જે આપનો દુશ્મન છે તે જ નામોનિશાન વગરનો છે. (૩)

વિસ્તૃત વિવરણ :

આયતો ઊતરવાની પૂર્વભૂમિકા :

ઇબ્ને અબી હાતિમે સુદ્દીથી અને બયહકીએ દલાઇલુન્નુબુવ્વહમાં હઝરત મુહમ્મદ બિન અલી હુસૈન (રદિ.)થી નકલ કર્યું છે કે જે વ્યક્તિની અવલાદ મરી જાય તેને અરબ "અબતર" કહ્યા કરતા હતા, એટલે કે જેનો વંશ નાશ પામ્યો છે તે ! જે સમયે નબીએ કરીમ ﷺના પુત્રો કાસિમ અથવા ઇબ્રાહીમનો બાળપણમાં જ ઇન્તેકાલ થઈ ગયો તો મક્કાના કાફિરો આપ ﷺને અબતર કહીને મ્હેણા મારવા લાગ્યા. આવું કહેનારાઓમાં આસ બિન વાઇલનું નામ ખાસ વર્ણન કરવામાં આવે છે, તેની સામે જ્યારે રસૂલે કરીમ ﷺનું વર્ણન કરવામાં આવતું તો કહેતો કે તેમની વાત છોડો, એ કંઈ ફિકર કરવાની વસ્તુ નથી કારણ કે

તે અબતર (એટલે કે જેની પેઢી નથી તે) છે, જ્યારે તેમનું મૃત્યુ થઈ જશે તો તેમનું કોઈ નામ લેનારું પણ રહેશે નહીં. તેના ઉપર સૂરએ કવષર નાઝિલ થઈ.

(રવાહુ બગવી, ઈબ્ને કષીર, મઝહરી)

અમુક રિવાયતોમાં છે કે કા'બ બિન અશરફ યહૂદી એક વખતે મક્કા મુકર્રમહ આવ્યો તો મક્કાના કુરૈશ તેની પાસે ગયા અને કહ્યું કે તમે આ નવયુવાનને નથી જોતા જે કહે છે કે તે અમારા સૌથી (દીનના મા'મલામાં) ઉત્તમ છે જ્યારે કે અમે હાજીઓની સેવા કરનારા અને બયતુલ્લાહનું રક્ષણ કરનારા અને લોકોને પાણી પીવાડનારા છે. કા'બે આ સાંભળીને કહ્યું કે નહીં ! તમે લોકો તેનાથી સારા છો. તેના ઉપર આ સૂરએ કવષર નાઝિલ થઈ.

(ઈબ્ને કષીર -બઝ્ઝાર દ્વારા સહીહ સનદથી, રવાહુ મુસ્લિમ મઝહરી દ્વારા)

ખુલાસો એ છે કે મક્કાના કાફિરો જે રસૂલે કરીમ ﷺને પુત્રરૂપી સંતાન ન રહેવાના કારણે "અબતર"ના મ્હેણાં મારતા હતા અથવા બીજા કારણે આપ ﷺની શા'નમાં ગુસ્તાખી કરતા હતા. તેમના જવાબમાં સૂરએ કવષર નાઝિલ થઈ છે જેમાં તેમના મ્હેણાં અને કટાક્ષનો જવાબ પણ છે કે માત્ર પુરુષ સંતાન ન રહેવાથી આપ ﷺની નસ્લ નાશ નથી પામી અથવા તેમનો વંશ ચાલવાનો નથી એવું કહેનારા સત્યથી વેગળા છે. આપ ﷺની નસ્લ અને વંશ પણ ઈન્શાઅલ્લાહ કયામત સુધી દુનિયામાં બાકી રહેશે જો કે તે પુત્રીરૂપી સંતાન દ્વારા હશે અને તેમનો આધ્યાત્મિક વંશ એટલે કે આપ ﷺ ઉપર ઈમાન લાવનારા જે વાસ્તવમાં નબીની રૂહાની અવલાદ હોય છે તો તેઓ એટલા મોટા પ્રમાણમાં હશે કે પાછલા બધા અંબિયા (અલૈ.)ની ઉમ્મતોથી પણ વધી જશે અને તેમાં રસૂલે કરીમ ﷺનું અલ્લાહ તઆલા સમીપ સ્વીકૃત અને સન્માનનીય તથા ઈજ્જતવાળા હોવું પણ ઉપસ્થિત છે જેનાથી કા'બ બિન અશરફના નિવેદનનો રદિયો થઈ જાય છે. આ બધા વિષયો સૂરતની ત્રીજી આયતમાં છે.

اِنَّآ اَعۡطَيۡنٰكَ الۡكَوۡثَرَ ઈમામ બુખારી (રહ.)એ હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી તેમની તફસીરમાં નકલ કર્યું છે કે તેમણે કહ્યું કે "કવષર" તે મોટી ભલાઈ છે જે અલ્લાહ તઆલાએ આપ ﷺને અર્પણ કરી છે. ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)ના ખાસ વિદ્યાર્થી સઈદ બિન ઝુબૈર (રદિ.)ને કહેવામાં આવ્યું કે અમુક

લોકો કહે છે કે જન્નતની એક નહેરનું નામ કવષર છે તો સઈદ બિન ઝુબૈર (રદિ.)એ જવાબ આપ્યો કે (ઇબ્ને અબ્બાસ રદિ.નું નિવેદન તેનો નકાર કરતું નથી બલકે) જન્નતની નહેર જેનું નામ કવષર છે તે પણ આ મહાન ભલાઈમાં સામેલ છે તેથી તફસીરના ઈમામ મુજાહિદે કવષરની તફસીરમાં કહ્યું કે તે દુનિયા અને આખિરત બંનેની મહાન ભલાઈ છે તેમાં જન્નતની ખાસ નહેર (પણ) સામેલ છે.

હૌઝે કવષર :

બુખારી, મુસ્લિમ, અબૂ દાવુદ, નસાઈએ હઝરત અનસ (રદિ.)થી રિવાયત કરી છે, મુસ્લિમના શબ્દો આ પ્રમાણે છે,

بَيْنَا رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ اَظْهُرِنَا فِى الْمَسْجِدِ اِذْاُغْفِىَ اِغْفَاءَ ةً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا ـ قُلْنَا مَا اَضْحَكَكَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ قَالَ لَقَدْ اُنْزِلَتْ عَلَىَّ اٰنِفًا سُوْرَةٌ فَقَرَأَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اِنَّا اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ... ثُمَّ قَالَ اَتَدْرُوْنَ مَا الْكَوْثَرُ قُلْنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ اَعْلَمُ قَالَ فَاِنَّهُ نَهْرٌ وَعَدَ نِيْهِ رَبِّىْ عَزَّوَجَلَّ فِيْهِ خَيْرٌ كَثِيْرٌ وَهُوَ حَوْضٌ تَرِدُعَلَيْهِ اُمَّتِىْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اٰنِيَتُهٗ عَدَدَنُجُوْمٍ فِى السَّمَاءِ فَيُخْتَلَجُ عَبْدٌ مِّنْهُمْ فَاَقُوْلُ رَبِّ اِنَّهٗ مِنْ اُمَّتِىْ فَيَقُوْلُ اِنَّكَ لَا تَدْرِىْ مَا اَحْدَثَ بَعْدَكَ

“એક દિવસે જ્યારે રસૂલે કરીમ ﷺ અમારી વચ્ચે હતા અચાનક આપ ﷺ ઉપર એક પ્રકારની ઊંઘ અથવા બેહોશી જેવી પરિસ્થિતિ છવાઈ ગઈ, પછી હસતા હસતા આપ ﷺએ માથું ઉઠાવ્યું, અમે પૂછ્યું, યા રસૂલુલ્લાહ ﷺ ! તમારા હસવાનું કારણ શું છે ? આપ ﷺએ કહ્યું કે મારા ઉપર અત્યારે એક સૂરત નાઝિલ થઈ છે, પછી આપ ﷺએ બિસ્મિલ્લાહની સાથે સૂરએ કવષર પઢી પછી કહ્યું, તમે જાણો છો કવષર શું વસ્તુ છે ? અમે કહ્યું, અલ્લાહ અને રસૂલ જ જાણે છે, આપ ﷺએ કહ્યું કે આ એક જન્નતની નહેર છે જેનો મારા પરવરદિગારે મને વાયદો કર્યો છે જેમાં ઘણી ભલાઈ છે અને આ હૌઝ છે જેના ઉપર મારી ઉમ્મત કયામતના દિવસે પાણી પીવા માટે આવશે, ત્યાંના પાણી પીવાના વાસણ આસમાનના તારાઓની સંખ્યામાં હશે, તે વખતે અમુક લોકોને

ફરિશ્તા હૌઝ ઉપરથી હટાવી દેશે તો હું કહીશ કે હે મારા પરવરદિગાર ! આ તો મારી ઉમ્મતમાંથી છે; અલ્લાહ તઆલા કહેશે કે તમે નથી જાણતા તમારા પછી તેમણે કેવો નવો દીન અપનાવ્યો છે."

ઈબ્ને કષીરે આ રિવાયતને નકલ કરીને વધુમાં લખ્યું છે,

وَقَدْ وَرَدَفِیْ صِفَةِ الْحَوْضِ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ اَنَّهُ یَشْخَبُ فِیْهِ مِیْزَابَانِ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ نَّهْرِالْكَوْ ثَرِوَاَنَّ اٰنِیَتَهُ عَدَدَنُجُوْمِ السَّمَاءِ

"હૌઝના લક્ષણમાં હદીષની રિવાયતોમાં આવ્યું છે કે તેમાં બે ઝરણા આસમાનથી પડશે જે કવષરની નહેરના પાણીથી હૌઝને ભરી દેશે, તેના વાસણ આસમાનના તારાઓની સંખ્યામાં હશે."

આ હદીષથી સૂરએ કવષરનું ઊતરવાનું કારણ પણ જાણ થઈ અને કવષર શબ્દની સાચી તફસીર પણ, એટલે કે "ખૈરે કષીર ઘણી મોટી ભલાઈ" અને એ પણ આ મોટી ભલાઈમાં તે હૌઝે કવષર પણ સામેલ છે જે કયામતમાં ઉમ્મતે મુહમ્મદિય્યહ ﷺને તૃપ્ત કરશે. વળી, આ રિવાયતથી એ પણ સ્પષ્ટ થઈ ગયું કે અસલ કવષરની નહેર જન્નતમાં છે અને આ હૌઝે કવષર હશ્રના મેદાનમાં હશે અને તેમાં બે ઝરણાઓ દ્વારા કવષરની નહેરનું પાણી નાંખવામાં આવશે. તેમાં એ રિવાયતોનો સુમેળ પણ સધાઈ ગયો જેનાથી જાણ થાય છે કે હૌઝે કવષર ઉપર ઉમ્મતનો પ્રવેશ જન્નતથી પહેલાં થશે અને આ હદીષમાં જે અમુક લોકોને હૌઝે કવષરથી હટાવી દેવાનું વર્ણન છે તે એ લોકો છે જેઓ પાછળથી ઈસ્લામથી ફરી ગયા અથવા પહેલેથી જ મુસલમાન ન હતા પરંતુ મુનાફિક સ્વરૂપે ઈસ્લામની જાહેરાત કરતા હતા. રસૂલે કરીમ ﷺ પછી તેમનો નિફાક ખુલીને સામે આવી ગયો. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

સહીહ હદીષોમાં હૌઝે કવષરના પાણીની સ્વચ્છતા અને મીઠાસ તથા તેના કિનારાઓનું ઝવેરાતથી શણગારાયેલા હોવા વિશે એવા લક્ષણો પ્રસ્તુત છે કે દુનિયામાં તેનું કોઈ વસ્તુ ઉપર અનુમાન લગાવી શકાતું નથી.

આ સૂરતનું નાઝિલ થવું જો કાફિરોના મ્હેણાંઓના બચાવમાં હોય જેમકે ઉપર વર્ણન થયું કે આપ ﷺની પુત્રરૂપી અવલાદ મૃત્યુ પામવાના કારણે તે લોકો આપ ﷺને "અબતર" એટલે કે વંશ પેઢી ન રહી હોય એવા ઠરાવતા હતા

અને કહ્યા કરતા હતા કે તેમનું કામ અમુક દિવસનું છે પછી તેમનું કોઈ નામ લેનાર પણ બાકી રહેશે નહીં તો આ સૂરતમાં આપ ﷺને કવષર અર્પણ કરવાનું વર્ણન છે જેમાં હૌઝે કવષર પણ સામેલ છે આ મ્હેણાં મારનાર અને કટાક્ષ કરનારાઓનો સંપૂર્ણ રદિયો છે કે તેમનો વંશ અને પેઢી માત્ર એટલું જ નહીં કે દુનિયાની જિંદગી સુધી ચાલશે બલકે તેમની રૂહાની અવલાદનો સંબંધ મહશરમાં પણ અનુભવાશે જ્યાં તેઓ સંખ્યામાં પણ બધી જ ઉમ્મતો કરતાં વધારે હશે અને તેમનું સન્માન અને માન મર્યાદા પણ સૌથી વધારે હશે.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ માં શબ્દ اِنْحَرْ એ نحر થી બને છે. ઊંટની કુરબાનીને નહર કહેવામાં આવે છે જેનો સુન્નત તરીકો તેના પગને બાંધીને ગળાના ભાગે ભાલો અથવા છરી મારીને લોહી વહાવી દેવું છે જેમકે ગાય બકરી વગેરેની કુરબાનીનો તરીકો ઝબહ કરવું એટલે કે જાનવરને સુવાડીને ગળા ઉપર છરી ફેરવી દેવું છે. અરબમાં મોટે ભાગે ઊંટની કુરબાની થતી હતી તેથી કુરબાની કરવા માટે અહીંયાં وَانْحَرْ શબ્દ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. અમુક સમયે "નહર" શબ્દ કુરબાનીના અર્થમાં પણ ઉપયોગ થયો છે. આ સૂરતની પ્રથમ આયતમાં કાફિરોની ખોટી માન્યતાઓ વિરુદ્ધ રસૂલે કરીમ ﷺને "કવષર" એટલે કે દુનિયા અને આખિરતની દરેક ભલાઈ અને તે પણ મોટા પ્રમાણમાં અર્પણ કરવાની ખુશખબરી સંભળાવ્યા પછી તેના શુક્રિયા સ્વરૂપે આપ ﷺને બે વસ્તુઓનું માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું છે. એક નમાઝ, બીજું કુરબાની. નમાઝ શારીરિક ઈબાદતોમાં સૌથી મોટી ઈબાદત છે અને કુરબાની આર્થિક ઈબાદતોમાં એ બીનાએ ખાસ વિશિષ્ટતા અને મહત્ત્વ ધરાવે છે કે અલ્લાહ તઆલાના નામ ઉપર કુરબાની કરવી મૂર્તિપૂજાની પ્રથા વિરુદ્ધ એક જિહાદ પણ છે કારણ કે તેમની કુરબાનીઓ મૂર્તિઓના નામ ઉપર થતી હતી, તેથી કુર્આને કરીમની એક બીજી આયતમાં પણ નમાઝની સાથે કુરબાનીનું વર્ણન કર્યું છે, اِنَّ صَلَاتِىْ وَنُسُكِىْ وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِىْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ આ આયતમાં "વનહર"નો અર્થ કુરબાની હોવું હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.), આતાઅ્, મુજાહિદ (રહ.) અને હસન બસરી (રહ.) વગેરેની સનદી રિવાયતોથી સાબિત છે. અમુક લોકોએ વનહરનો અર્થ નમાઝમાં છાતી ઉપર હાથ બાંધવાનો અમુક તફસીરના ઈમામો તરફ સંબંધ દર્શાવ્યો છે તેના વિશે ઈબ્ને કષીરે કહ્યું કે આ રિવાયત મુન્કીર

(ભરોસો ન કરવાપાત્ર) છે.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ માં શબ્દ شَانِئَ નો અર્થ કપટ રાખનાર અને ઐબ લગાવનારનો થાય છે. આ આયત તે કાફિરો વિશે નાઝિલ થઈ છે જે રસૂલે કરીમ ﷺને "અબતર" એટલે કે વંશ કે પેઢી વિનાના હોવાનું મ્હેણું અને કટાક્ષ કરતા હતા. ઘણી રિવાયતોમાં આસ બિન વાઈલ અને અમુકમાં ઉકબા અને અમુકમાં કા'બ બિન અશરફ તેની પૃષ્ઠભૂમિમાં છે. હક્ક તઆલાએ રસૂલે કરીમ ﷺને કવષર એટલે કે ઘણા મોટા પ્રમાણમાં ભલાઈ અર્પણ કરી જેમાં ઘણા મોટા પ્રમાણમાં અવલાદ પણ સામેલ છે. આપ ﷺ માટે અવલાદનું મોટું પ્રમાણ એ આધારે છે કે નસબી અવલાદ પણ આપ ﷺની માશાઅલ્લાહ કંઈ ઓછી નથી અને પયગમ્બર કારણ કે સમગ્ર ઉમ્મતના પિતા હોય છે અને પુરી ઉમ્મત તેમની આધ્યાત્મિક સંતાન હોય છે અને આપ ﷺની ઉમ્મત પાછલા બધા જ અંબિયા (અલૈ.)ની ઉમ્મતથી સંખ્યામાં વધારે હશે. એક બાજુ તો તે દુશ્મનોની વાતને ધૂળમાં મેળવી દીધી, બીજી બાજુ એ પણ કહી દીધું કે જે લોકો તમને અબતર હોવાનું મ્હેણું મારે છે વાસ્તવમાં તેઓ જ અબતર છે.

બોધપાઠ :

અહીંયાં વિચાર કરો કે રસૂલે મકબૂલ ﷺના વર્ણનને અલ્લાહ તઆલાએ કેટલી ઉચ્ચતા અને મહાનતા અર્પણ કરી કે આપ ﷺના સમયકાળથી આજદિન સુધી સમગ્ર દુનિયાના ખૂણે ખૂણા ઉપર આપ ﷺનું નામ મુબારક પાંચ વખતે અલ્લાહ તઆલાના નામની સાથે મીનારાઓ ઉપરથી પોકારવામાં આવે છે અને આખિરતમાં આપ ﷺને મહાન સિફારસકર્તાનું ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત થશે, તેનાથી વિપરીત દુનિયાના ઈતિહાસને પૂછો કે આસ બિન વાઈલ, ઉક્બા અને કા'બની અવલાદ ક્યાં ગઈ ? અને તેમના કુટુંબનું શું થયું ? પોતે તેમનું નામ પણ ઈસ્લામી રિવાયતોથી આયતની તફસીર હેઠળ સુરક્ષિત રહી ગયું નહિતર દુનિયામાં આજે તેમનું નામ લેનારું પણ કોણ બાકી છે ! فَاعْتَبِرُوْا يَاأُوْلِى الْاَبْصَارِ

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ કવષર પૂર્ણ થઈ.

તારીખ : ૦૮ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૬ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

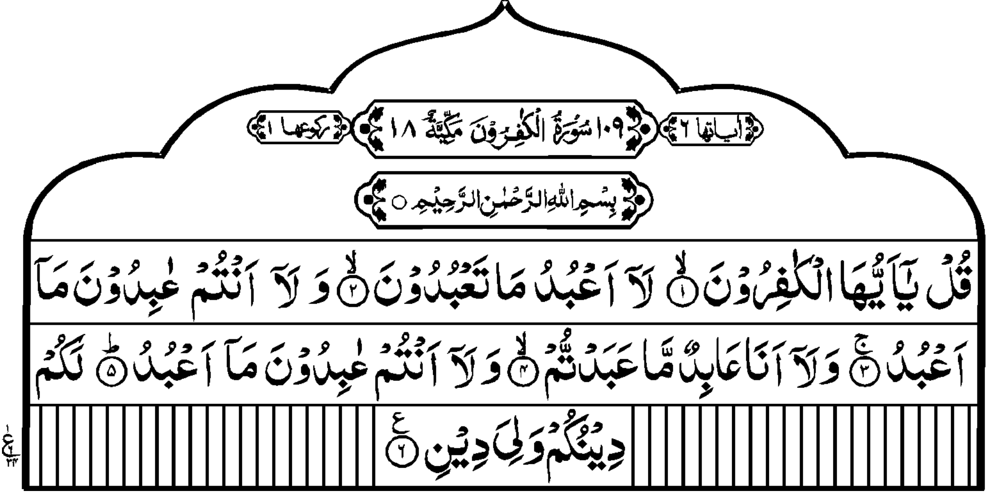
નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૧૦૯)

સૂરએ કાફિરૂન

સુરએ કાફિરૂન મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની છ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ કાફિરૂન : આયત નં. ૧ થી ૬)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

(હે મુહમ્મદ સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે હે કાફિરો ! (૧) જે (મૂર્તિઓ)ને તમે પૂજો છો તેને હું નથી પૂજતો (૨) અને ન તમે તે (અલ્લાહ)ને પૂજો છો જેને હું પૂજું છું. (૩) અને ન મારે તે (મૂર્તિઓ)ને પૂજવી છે જેની તમે પૂજા કરો છો (૪) અને ન તમે તે (અલ્લાહ)ને પૂજશો જેને હું પૂજું છું. (૫) તમારા માટે તમારો માર્ગ અને મારા માટે મારો માર્ગ છે. (૬)

વિસ્તૃત વિવરણ :

સૂરતની વિશિષ્ટતા :

હઝરત આયશા સિદીકા (રદિ.) કહે છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું છે કે ફજરની સુન્નતોમાં પઢવા માટે બે સૂરતો ઉત્તમ છે. સૂરએ કાફિરૂન અને સૂરએ ઈખ્લાસ. (રવાહુ ઈબ્ને હિશામ –મઝહરી) અને તફસીર ઈબ્ને કષીરમાં ઘણા સહાબા (રદિ.)થી નકલ થયું છે કે તેમણે રસૂલે કરીમ ﷺને સવારની સુન્નતોમાં

અને અમુક મગરિબની સુન્નતોમાં મોટા પ્રમાણમાં આ બે સૂરતો પઢતા સાંભળ્યા છે. અમુક સહાબએ કિરામ (રદિ.)એ રસૂલે કરીમ ﷺને વિનંતી કરી કે અમને કોઈ દુઆ બતાવી આપો કે અમે સૂતા પહેલાં પઢ્યા કરીએ. આપ ﷺએ "કુલ યા અય્યુહલ કાફિરૂન" પઢવાની પ્રેરણા આપી અને કહ્યું કે આ શિર્કથી છુટકારો છે. (રવાહુ તિરમિઝી, અબૂ દાવુદ) અને હઝરત ઝુબૈર બિન મુત્ઈમ (રદિ.) કહે છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ તેમને કહ્યું કે શું તમે એવું ઈચ્છો છો કે જ્યારે મુસાફરીમાં જાઓ તો ત્યાં તમે તમારા બધા સાથીઓથી વધારે ખુશહાલ અને સફળ રહો અને તમારો સામાન વધારે થઈ જાય. તેમણે વિનંતી કરી કે યા રસૂલુલ્લાહ ﷺ ! નિઃશંક હું એવું ઈચ્છું છું. આપ ﷺએ કહ્યું કે કુર્આનની અંતિમ પાંચ સૂરતો સૂરએ કાફિરૂન, સૂરએ નસ્ર, સૂરએ ઈખ્લાસ, સૂરએ ફલક અને સૂરએ નાસ પઢ્યા કરો અને દરેક સૂરતને બિસ્મિલ્લાહથી શરૂ કરો અને બિસ્મિલ્લાહ ઉપર જ સમાપ્ત કરો. હઝરત ઝુબૈર (રદિ.) કહે છે કે તે વખતે મારી હાલત એ હતી કે મુસાફરીમાં પોતાના બીજા મિત્રો કરતાં આર્થિક રીતે ખૂબ નબળો અને તંગદસ્ત હતો જ્યારે રસૂલે કરીમ ﷺની તા'લીમ ઉપર અમલ કર્યો તો સૌથી સારી હાલતમાં રહેવા લાગ્યો. (મઝહરી અબૂ યઅ્લાના હવાલાથી) અને હઝરત અલી (રદિ.)થી રિવાયત છે કે એક વખતે નબીએ કરીમ ﷺને વીંછીએ કરડી લીધું તો આપ ﷺએ પાણી અને મીઠું મંગાવ્યું અને આ પાણી ડંખની જગ્યાએ લગાવતા જતા હતા અને કુલ યા અય્યુહલ કાફિરૂન, કુલ અઊઝુબિ રબ્બિલ ફલક અને કુલ અઊઝુબિ રબ્બિન્નાસ પઢતા જતા હતા.

(મઝહરી)

આયતો ઊતરવાની પૂર્વભૂમિકા :

ઈબ્ને ઈસ્હાકની રિવાયત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી એ છે કે વલીદ બિન મુગયરા અને આસ બિન વાઈલ તથા અસ્વદ બિન અબ્દુલ મુત્તલીબ અને ઉમય્યા બિન ખલફ રસૂલે કરીમ ﷺની પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે આવો ! આપણે પરસ્પર એ બાબત ઉપર સુલેહ કરી લઈએ કે એક વર્ષ તમે અમારી મૂર્તિઓની પૂજા કર્યા કરો અને એક વર્ષ અમે તમારા મઅ્બૂદોની ઈબાદત કરીએ. (કુર્તુબી) અને તબરાનીની રિવાયત હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી આ છે કે મક્કાના કાફિરોએ પ્રથમ તો પરસ્પર સુલેહ માટે રસૂલે કરીમ ﷺ સામે એવો મુસદો રજુ

કર્યો કે અમે તમને એટલો માલ આપીએ છીએ કે તમે સમગ્ર મક્કામાં સૌથી વધારે માલદાર થઈ જાઓ અને જે સ્ત્રી સાથે તમે ઈચ્છો તમારા નિકાહ કરી આપીએ, તમે માત્ર એટલું કરો કે અમારા મઅ્બૂદોને બુરું ન કહ્યા કરો અને જો તમે એ પણ નથી માનતા તો એવું કરીએ કે એક વર્ષ અમે તમારા મઅ્બૂદોની ઈબાદત કરીએ અને એક વર્ષ તમે અમારા મઅ્બૂદોની પૂજા કર્યા કરો.

(મઝહરી)

અબૂ સાલેહની રિવાયત હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી આ છે કે મક્કાના કાફિરોએ પરસ્પર સુલેહ માટે આ મુસદ્દો રજુ કર્યો હતો કે તમે અમારી મૂર્તિઓમાંથી અમુકને માત્ર હાથ લગાવી દો તો અમે તમારું સમર્થન કરવા લાગીશું તેના ઉપર જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) સૂરએ કાફિરૂન લઈને ઊતર્યા જેમાં કાફિરોના અમલોથી કોઈ લેવાદેવા ન હોવાનો તથા માત્ર અલ્લાહ તઆલાની જ ઈબાદતનો હુકમ છે. આ આયતો ઊતરવાની પૂર્વભૂમિકામાં જે વિવિધ ઘટનાઓ વર્ણન થઈ છે તેમાં કોઈ વિરોધાભાસ નથી, બની શકે છે કે આ બધી જ ઘટનાઓ બની હોય અને તે સૌના જવાબમાં આ સૂરત નાઝિલ થઈ હોય જેનો ખુલાસો આવી સુલેહથી અટકાવવાનો છે.

...لَآ اَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُوۡنَ આ સૂરતમાં આ અમુક વાક્યો પુનરાવર્તિત સ્વરૂપે આવે છે, આ પુનરાવર્તનને દૂર કરવા માટે એક તફસીર તો એ છે કે જેને બુખારીએ ઘણા તફસીરકારોથી નકલ કરી છે કે બે વાક્યો એક વખતે વર્તમાનકાળ માટે અને બીજી વખતે ભવિષ્યકાળ વિશે આવ્યા છે એટલે કે કોઈ પુનરાવર્તન નથી. ભાવાર્થ એ છે કે ન તો પ્રવૃત્તિ સ્વરૂપે એવું થઈ રહ્યું છે કે હું તમારા મઅ્બૂદોની પૂજા કરું અને તમે મારા મઅબૂદોની ઈબાદત કરો અને ન જ ભવિષ્યમાં એવું થઈ શકે છે કે હું મારી તવહીદ ઉપર અને તમે તમારા પોતાના શિર્ક ઉપર કાયમ રહેવા છતાં એકબીજાના મઅ્બૂદોની ઈબાદત કરીએ. આ જ તફસીરને હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત (રહ.)એ બયાનુલ કુર્આનમાં અપનાવી છે પરંતુ બુખારીની તફસીરમાં لَكُمۡ دِيۡنُكُمۡ وَلِىَ دِيۡنِ નું વિવરણ "દીન" ઈસ્લામ ધર્મ અને કુફ્રના અર્થમાં છે અને ભાવાર્થ એ ઠરાવ્યો છે કે સુલેહનો મુસદ્દો સ્વીકાર્ય નથી, હું તો મારા દીન ઉપર કાયમ છું જ, તમે પણ જો તમારા દીન એટલે કે ધર્મ ઉપર કાયમ હોવ તો તમે જાણો, તેનું પરિણામ તમારે ભોગવવાનું છે અને

બયાનુલ કુર્આનમાં "દીન"નો અર્થ "બદલો" ઠરાવવામાં આવ્યો છે.

બીજી તફસીર એ છે જેને ઈબ્ને કષીરે અપનાવી છે કે શબ્દ مَا અરબી શબ્દકોષમાં જેમ ઈસ્મે મોસૂલ "અલ્લઝી"ના અર્થમાં આવે છે એવું જ ક્યારેક ક્રિયાપદના અર્થમાં ઉપયોગ થાય છે કે તે જે પ્રવૃત્તિ ઉપર લાગુ પડતું હોય તેને ક્રિયાપદના અર્થમાં કરી દે છે. આ સૂરતમાં પ્રથમ સ્થળે તો શબ્દ مَا ઈસ્મે મોસૂલ "અલ્લઝી"ના અર્થમાં છે અને બીજા સ્થળે مَا ક્રિયાપદ છે. તેનો ખુલાસો એ છે કે પ્રથમ વાક્ય لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ નો અર્થ એ થયો કે જે મઅ્બૂદોની તમે પૂજા કરો છો હું તેની પૂજા કરતો નથી અને જે મઅ્બૂદોની ઈબાદત કરું છું તેની તમે નથી કરતા અને બીજું વાક્ય وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ માં શબ્દ مَا ક્રિયાપદનો છે અને અર્થ આ છે, لَا اَنَا عَابِدٌ عِبَادَتَكُمْ وَلَا اَنْتُمْ عَابِدُوْنَ عِبَادَتِىْ એટલે કે અમારી અને તમારી ઈબાદતની પદ્ધતિ જ અલગ અલગ છે, હું તમારી પદ્ધતિથી ઈબાદત નથી કરી શકતો અને તમે જ્યાં સુધી ઈમાન ન લાવો તો તમે મારી પદ્ધતિ પ્રમાણે ઈબાદત નથી કરી શકતા. આ રીતે પ્રથમ વાક્યમાં મઅ્બૂદોનો તફાવત બતાવ્યો અને બીજા વાક્યમાં ઈબાદતની પદ્ધતિનો તફાવત જાહેર કર્યો. ખુલાસો એ થયો કે ન તો તમારા અને અમારા મઅ્બૂદોમાં સમાનતા છે અને ન જ ઈબાદતની પદ્ધતિમાં આ રીતે આ પુનરાવર્તન દૂર થયું અને ઈબાદતની પદ્ધતિ રસૂલે કરીમ ﷺ અને મુસલમાનોની તે છે જે આપ ﷺને અલ્લાહ તઆલા તરફથી વહી દ્વારા બતાવવામાં આવી અને તે કાફિરોની પદ્ધતિ તો પોતે ઉપજાવી કાઢેલી છે.

ઈબ્ને કષીર (રહ.)એ આ તફસીરને યોગ્ય હોવાનું ઠરાવીને કહ્યું કે કલિમએ ઈસ્લામ "લા ઈલાહા ઈલ્લલ્લાહ મુહમ્મદુર્રસૂલુલ્લાહ"નો આ જ ભાવાર્થ નીકળે છે કે અલ્લાહ તઆલા સિવાય કોઈ મઅ્બૂદ નથી અને ઈબાદતની પદ્ધતિ તે જ ભરોસાપાત્ર છે જે મુહમ્મદુર્રસૂલુલ્લાહ ﷺના વાસ્તાથી અમારા સુધી પહોંચી છે અને لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِىَ دِيْنِ ની તફસીરમાં ઈબ્ને કષીર (રહ.)એ કહ્યું કે આ વાક્ય એવું જ છે જેમકે બીજા સ્થળે કુર્આને કરીમનો ઈરશાદ છે فَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّىْ عَمَلِىْ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ અને અન્ય એક સ્થળે لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ તેનો ખુલાસો એ છે શબ્દ દીનને ઈબ્ને કષીરે પણ દીનના અમલોના

અર્થમાં લીધો છે અને પછી તેનો હેતુ એ જ થશે જે બયાનુલ કુર્આનમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યો કે દરેકને પોતપોતાના અમલોનો બદલો અને સજા પોતે ભોગવવી પડશે.

અને અમુક તફસીરકારોએ એક બીજી તફસીર એ અપનાવી કે માત્ર مَا બંને સ્થળે મોસૂલા જ છે અને વર્તમાનકાળ તથા ભવિષ્યકાળમાં પણ ફરક નથી બલકે આ બંને વાક્યો સ્થળ આધારે પુનરાવર્તિત લાવવામાં આવ્યા છે પરંતુ દરેક પુનરાવર્તન ખરાબ નથી હોતું ઘણી જગ્યાએ પુનરાવર્તન વર્ણનશૈલીની ઉચ્ચતા માટે હોય છે જેમકે اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا માં છે. અત્રે આ પુનરાવર્તનનો હેતુ વિષયની તાકીદનો પણ છે અને એ પણ કે કાફિરો તરફથી આવી સુલેહની તજવીજ અસંખ્ય વખતે આવી હતી તો અનેક વાક્યોથી તેને રદ કરવામાં આવી.

(ઈબ્ને જરીર, ઈબ્ને કષીર)

કાફિરો સાથે સુલેહ કરાર અમુક સ્વરૂપોમાં જાઈઝ છે અને અમુકમાં નાજાઇઝ :

સૂરએ કાફિરૂનમાં કાફિરો તરફથી સુલેહની દરખાસ્તના અમુક સ્વરૂપોને બિલકુલ રદ કરીને એનાથી અળગા હોવાની જાહેરાત કરવામાં આવી પરંતુ પોતે કુર્આને કરીમમાં આ ફરમાન પણ મોજૂદ છે فَاِنْ جَنَحُوْا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا એટલે કે જો કાફિરો સુલેહ તરફ ઝૂકે તો તમે પણ ઝૂકી જાઓ (એટલે કે સુલેહ કરાર કરી લો) અને મદીના તય્યિબહ જ્યારે આપ ﷺ હિજરત કરીને પધાર્યા તો મક્કાના યહૂદીઓ સાથે આપ ﷺનો સુલેહ કરાર કરવું ઘણું પ્રખ્યાત છે તેથી અમુક તફસીરકારોએ સૂરએ કાફિરૂનને મન્સૂખ કહી દીધી, મન્સૂખ કહેવાનું મોટું કારણ لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِىَ دِيْنِ આયતને ઠરાવી દીધું છે, કારણ કે દેખીતું આ જિહાદના હુકમોથી વિપરીત છે પરંતુ સાચું એ છે કે અહીંયાં તેનો એ અર્થ નથી કે કાફિરોને કુફ્રની પરવાનગી અથવા કુફ્ર ઉપર સ્થાયી રાખવાની જામિનગીરી આપવામાં આવી છે બલકે તેનો ખુલાસો તે જ છે જે لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ નો છે, જેનો અર્થ એ છે કે જેવું કરશો તેવું ભોગવશો, એટલે કે યોગ્ય અને સાચું જમહૂર સમીપ એ છે કે આ સૂરત મન્સૂખ નથી, જે પ્રકારની સુલેહ સૂરએ કાફિરૂનના

ઊતરવાનું કારણ બની તે જેવું તે વખતે હરામ હતું આજે પણ એવું જ હરામ છે અને જે સ્વરૂપની પરવાનગી પ્રસ્તુત આયતમાં આવી છે અને રસૂલે કરીમ ﷺના યહૂદીઓ સાથેના કરારથી અમલી રીતે જાહેર થઈ તે જેવું તે વખતે જાઈઝ હતું આજે પણ જાઈઝ છે. વાત માત્ર પરિસ્થિતિ અને મોકાને સમજવાની તથા સુલેહની શરતોને જોવાની છે જેનો ફેંસલો પોતે રસૂલે કરીમ ﷺએ એક હદીષમાં કરી દીધો છે જેમાં કાફિરો સાથે કરારને જાઈઝ ઠરાવવાની સાથે એક અપવાદનો ઈરશાદ છે, તે આ છે اِلَّا صُلْحًا اَحَلَّ حَرَامًا اَوْحَرَّمَ حَلَالًا એટલે કે દરેક સુલેહ જાઈઝ છે માત્ર તે સુલેહ જેની રૂએ અલ્લાહની હરામ કરેલ કોઈ વસ્તુને હલાલ અથવા હલાલ કરેલ કોઈ વસ્તુને હરામ ઠરાવવામાં આવી હોય. હવે વિચાર કરો કે મક્કાના કાફિરોએ સુલેહના જે સ્વરૂપો રજુ કર્યા હતા તે સૌમાં ઓછામાં ઓછું કુફ્ર અને ઈસ્લામની હદોમાં ભેળસેળ નક્કી છે અને અમુક સ્વરૂપોમાં તો ઈસ્લામના સિદ્ધાંતો વિરુદ્ધ શિર્ક લાગુ પડે છે. આવી સુલેહથી સૂરએ કાફિરૂને અળગા રહેવાની જાહેરાત કરી દીધી અને બીજા સ્થળે જે સુલેહને જાઈઝ ઠરાવી અને યહૂદીઓ સાથેના કરાર દ્વારા તે અમલી રીતે જાણ થઈ તેમાં કોઈ વસ્તુ એવી નથી જેમાં ઈસ્લામના સિદ્ધાંતો વિરુદ્ધ કરવામાં આવ્યું હોય અથવા કુફ્ર અને ઈસ્લામની હદો પરસ્પર ભેળસેળ થતી હોય. ઈસ્લામથી વધારે કોઈ ધર્મ સહિષ્ણુ, સદ્‌વ્યવહાર, સુલેહ અને સ્થાયિત્વનો આમંત્રક નથી પરંતુ સુલેહ પોતાના માનવ અધિકારોમાં હોય છે, અલ્લાહના કાયદાઓ અને દીનના સિદ્ધાંતોમાં કોઈ સુલેહ કે શાંતિકરારની કોઈ ગુંજાઈશ નથી. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ કાફિરૂન પૂર્ણ થઈ.

તારીખ : ૦૮ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૬ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

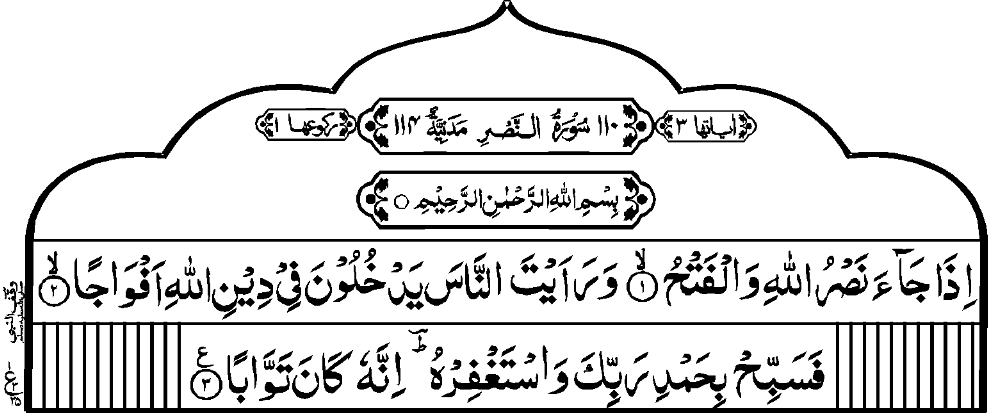
નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૧૧૦)

સૂરએ નસ્ર

સૂરએ નસ્ર મદીનામાં નાઝિલ થઈ અને તેની ત્રણ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ નસ્ર : આયત નં. ૧ થી ૩)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

(હે નબી ﷺ !) જ્યારે અલ્લાહની મદદ અને (મક્કાની) ફતેહ આવી પહોંચી (૧) અને આપે લોકોને જોઈ લીધા કે અલ્લાહના દીન (ઈસ્લામ)માં ટોળે ટોળાં દાખલ થઈ રહ્યા છે (૨) ત્યારે આપ પોતાના પરવરદિગારની ખૂબીઓ સાથે પવિત્રતાનું વર્ણન કરો અને તેનાથી બખ્શિશ માંગો. બેશક, તે બહુ જ માફી આપનાર છે. (૩)

વિસ્તૃત વિવરણ :

આ સૂરત સર્વસહમતીએ મદની છે અને તેનું નામ "સૂરતુત્તવદીઅ્" પણ છે. "તવદીઅ્"નો અર્થ કોઈને વળાવવાનો થાય છે. આ સૂરતમાં કારણ કે રસૂલે કરીમ ﷺની વફાત નિકટ હોવા તરફ ઈશારો છે તેથી તેને સૂરએ તવદીઅ્ પણ કહેવામાં આવે છે.

કુર્આને કરીમની અંતિમ સૂરત અને અંતિમ આયતો :

સહીહ મુસ્લિમમાં હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી નકલ થયું છે કે

સૂરએ નસ્ર કુર્આનની અંતિમ સૂરત છે. (કુર્તુબી) ભાવાર્થ એ છે કે તેના પછી કોઈ સંપૂર્ણ સૂરત નાઝિલ થઈ નથી એટલે કે અમુક આયતોનું આ સૂરત પછી નાઝિલ થવાનો નકાર નથી, જેમકે સૂરએ ફાતિહાને કુર્આન મજીદની સૌથી પહેલી સૂરત આ જ અર્થમાં કહેવામાં આવે છે કે સંપૂર્ણ સૂરત સૌ પ્રથમ સૂરએ ફાતિહા નાઝિલ થઈ છે. સૂરએ ઈકરા અને સૂરએ મુદ્દષ્ષિર વગેરેની અમુક આયતોનું એનાથી પહેલાં નાઝિલ થવાનો તેનાથી ઈન્કાર નથી.

હઝરત ઈબ્ને ઉમર (રદિ.)એ કહ્યું કે આ સૂરત હજ્જતુલ વદાઅ્માં નાઝિલ થઈ, ત્યારબાદ આયત اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ નાઝિલ થઈ. તે બંને પછી રસૂલે કરીમ ﷺ આ દુનિયામાં માત્ર એંસી દિવસ છે (એટલે કે એંસી દિવસ પછી તેમની વફાત થઈ ગઈ). આ બંને પછી આયતે કલાલહ નાઝિલ થઈ, ત્યારબાદ રસૂલે કરીમ ﷺની ઉમર શરીફના કુલ પચાસ દિવસ રહી ગયા હતા ત્યારબાદ આયત ...لَقَدْ جَآءَ كُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ નાઝિલ થઈ, તેના પછી ઉંમરના કુલ માત્ર ૩૫ દિવસો બાકી હતા, ત્યાર પછી આયત اِتَّقُوْا يَوْمًا تُرْجَعُوْنَ فِيْهِ اِلَى اللّٰهِ નાઝિલ થઈ, એના પછી માત્ર ૨૧ દિવસ અને મકાતિલની રિવાયતમાં માત્ર સાત દિવસ પછી ઈન્તેકાલ થઈ ગયો.

(કુર્તુબી)

એ બાબત ઉપર સૌની સહમતી છે કે આયત اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ માં "ફત્હ"થી ભાવાર્થ ફત્હે મક્કા એટલે કે મક્કાનો વિજય છે અને તેમાં મતભેદ છે કે આ સૂરત ફત્હે મક્કાથી પહેલાં નાઝિલ થઈ છે અથવા પછી. શબ્દ اِذَا جَآءَ થી દેખીતું ફત્હે મક્કા પહેલાં નાઝિલ થવાની જાણ થાય છે અને રૂહુલ મઆનીમાં બહરે મુહીતથી એક રિવાયત પણ આ પ્રમાણેની નકલ થઈ છે જેમાં આ સૂરતનું ઊતરવું ગઝ્વએ ખયબરથી પાછા વળવાના સમયે વર્ણન કરવામાં આવ્યું અને ખયબરનો વિજય મક્કા વિજય પહેલાં હોવાનું પ્રખ્યાત છે અને રૂહુલ મઆનીમાં અબ્દ ઈબ્ને હુમય્દની સનદથી હઝરત કતાદહનું આ નિવેદન નકલ થયું છે કે રસૂલે કરીમ ﷺ આ સૂરતના નાઝિલ થયા પછી બે વર્ષ જીવીત રહ્યા.... અને જે રિવાયતોમાં તેનું નાઝિલ થવું ફત્હે મક્કા અથવા હજ્જતુલ વદાઅ્માં હોવાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેનો ભાવાર્થ એ હોઈ શકે છે કે આ મોકા ઉપર રસૂલે કરીમ ﷺએ આ સૂરત પઢી હશે જેથી લોકોને એવો વિચાર થયો હોય કે આ

હમણા નાઝિલ થઈ છે. વધારે સંશોધન બયાનુલ કુર્આનમાં કરવામાં આવેલ છે.

ઘણી હદીષો અને સહાબા (રદિ.)ના નિવેદનોમાં છે કે આ સૂરતમાં રસૂલે કરીમ ﷺની વફાતનો સમય નજીક આવી જવા તરફ ઈશારો છે કે હવે આપ ﷺનું આગમન અને દુનિયામાં રહેવાનું કામ સંપૂર્ણ થઈ ચૂક્યું, હવે તસ્બીહ અને ઈસ્તેગફારમાં લાગી જાઓ. મકાતિલની રિવાયતમાં છે કે જ્યારે આ સૂરત નાઝિલ થઈ તો આપ ﷺએ સહાબએ કિરામ (રદિ.)ના સમૂહ સામે તેની તિલાવત કરી જેમાં હઝરત અબૂબક્ર, હઝરત ઉમર અને સઅદ બિન વક્કાસ (રદિ.) વગેરે ઉપસ્થિત હતા. સૌ તેને સાંભળીને ખુશ થયા કે તેમાં મક્કાના વિજયની ખુશખબરી છે પરંતુ હઝરત અબ્બાસ (રદિ.) રડવા લાગ્યા. રસૂલે કરીમ ﷺએ પૂછ્યું કે રડવાનું શું કારણ છે ? હઝરત અબ્બાસ (રદિ.)એ વિનંતી કરી કે તેમાં તો તમારી વફાતની ખબર છુપાયેલી છે ! રસૂલે કરીમ ﷺએ તેનું સમર્થન કર્યું. સહીહ બુખારીમાં હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી આ જ વિષય વર્ણન થયો છે અને તેમાં એ પણ છે કે જ્યારે તેને હઝરત ઉમર (રદિ.)એ સાંભળ્યું તો કહ્યું કે આ સૂરતનો ભાવાર્થ હું પણ એવો જ સમજું છું.

(રવાહુ તિરમિઝી હસન સહીહ હદીષ, કુર્તુબી)

وَرَاَيْتَ النَّاسَ ફત્હે મક્કાથી પહેલાં ઘણી બધી સંખ્યા એવા લોકોની પણ હતી જેમને રસૂલે કરીમ ﷺની રિસાલત અને ઈસ્લામની સચ્ચાઈ ઉપર લગભગ વિશ્વાસ થઈ ચૂક્યો હતો પરંતુ ઈસ્લામમાં દાખલ થવાથી હજુ સુધી કુરૈશના વિરોધના ભયે અથવા કોઈ અસમંજસના કારણે અટકેલા હતા, મક્કા વિજયે તે અડચણ દૂર કરી નાંખી તો ટોળેટોળાં થઈને આ લોકો ઈસ્લામમાં દાખલ થવા લાગ્યા, યમનથી ૭૦૦ વ્યક્તિ મુસલમાન થઈને આવ્યા જેઓ માર્ગમાં અઝાનો આપતા અને કુર્આન પઢતા આવ્યા, આ જ રીતે સામાન્ય અરબ જનતા ટોળેટોળાં થઈને ઈસ્લામમાં દાખલ થયા.

જ્યારે મૃત્યુ નજીક હોવાનું અનુભવાય તો તસ્બીહ અને ઇસ્તેગફાર વધારે પ્રમાણમાં કરવા જોઈએ :

فَسَبِّحْ بِحَمْدِرَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ હઝરત આયશા સિદીકા (રદિ.) કહે છે કે આ સૂરત નાઝિલ થયા પછી રસૂલે કરીમ ﷺ જ્યારે કદી નમાઝ પઢતા હતા તો

આ દુઆ કરતા હતા, سبحانک ربّنا وبحمدک اللّٰھمّ اغفرلی *(રવાહુ બુખારી)*

હઝરત ઉમ્મે સલમા (રદિ.) ફરમાવે છે કે આ સૂરત નાઝિલ થયા પછી ઉઠતાં, બેસતાં અને જતા આવતા દરેક સમયે રસૂલે કરીમ ﷺ આ દુઆ પઢતા હતા سُبۡحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمۡدِهٖ اَسۡتَغۡفِرُ اللّٰهَ وَاَتُوۡبُ اِلَيۡهِ અને કહેતા હતા કે મને એનો હુકમ થયો છે અને દલીલમાં اِذَاجَآءَ نَصۡرُ اللّٰهِ ની તિલાવત કરતા હતા.

હઝરત અબૂ હુરયરહ (રદિ.) કહે છે કે આ સૂરત નાઝિલ થયા પછી રસૂલે કરીમ ﷺ ઈબાદતમાં ખૂબ મહેનત કરતા, એટલે સુધી કે આપ ﷺના પગો ઉપર સોજા ચઢી જતા.

(કુર્તુબી)

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ નસ્ર પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૧૧ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૧૯ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

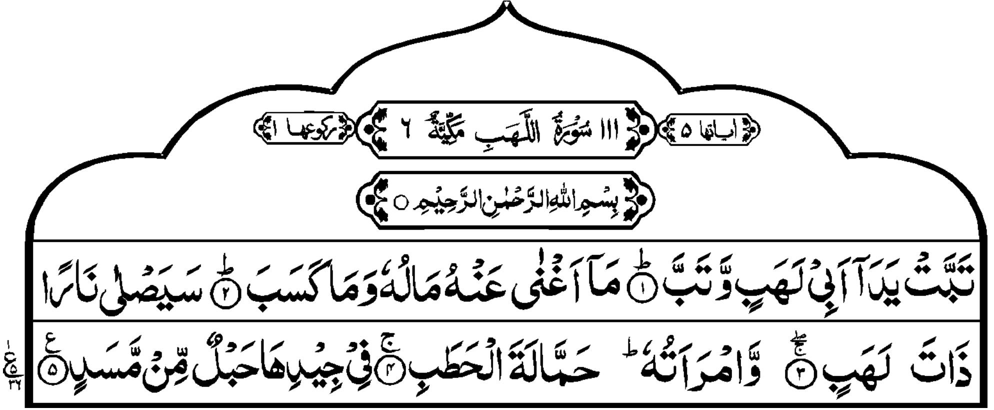
નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૧૧૧)

સૂરએ લહબ

સૂરએ લહબ મક્કામાં નાઝિલ થઈ તેની પાંચ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ લહબ : આયત નં. ૧ થી ૫)

તરજુમો :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

અબૂલહબના હાથ તૂટી ગયા અને તે પોતે તૂટી ગયો. (૧) તેને તેનો માલ કામ ન લાગ્યો અને ન જ (કામ લાગ્યું) જે તે કમાયો. (૨) હવે લપકારા મારતી આગમાં પડશે. (૩) અને તેની પત્ની (પણ); જે માથા ઉપર ઈંધણ લઈને ફરે છે. (૪) તેના તેના ગળામાં ખૂબ વણેલું દોરડું હશે. (૫)

તફસીર :

અબૂલહબના હાથ તૂટી જાય અને તે બરબાદ થઈ જાય, ન તો તેનો માલ તેના કામ આવ્યો અને ન જ તેની કમાણી (માલનો ભાવાર્થ મૂળ મુદ્દલ અને કમાણીથી ભાવાર્થ તેનો નફો છે. મતલબ એ છે કે કોઈપણ સામાન તેને સર્વનાશથી બચાવી શકશે નહીં. આ હાલત તો તેની દુનિયામાં થઈ અને આખિરતમાં) નિકટમાં જ (એટલે કે મરતી વખતે) એક લપકારા મારતી આગમાં દાખલ થશે, તે પણ અને તેની પત્ની પણ જે લાકડીઓ લાદીને ફરે છે (કાંટાવાળી

લાકડીઓ છે જેને તે રસૂલે કરીમ ﷺના માર્ગમાં બિછાવતી હતી જેથી તેમને તકલીફ પહોંચે; અને દોઝખમાં પહોંચીને) તેના ગળામાં (દોઝખની સાંકળો અને તોક તેના ગળામાં હશે, જાણે કે તે એક) ખૂબ વણેલું દોરડું હશે (આ તે દોરડાની કઠોરતા અને તેની મજબૂતીનું દષ્ટાંત છે).

વિસ્તૃત વિવરણ :

અબૂલહબનું મૂળ નામ અબ્દુલઉઝ્ઝા હતું, તે અબ્દુલ મુત્તલીબની અવલાદમાંથી છે, લાલ રંગનો હોવાના કારણે તેનું ઉપનામ અબૂલહબ પ્રખ્યાત હતું. કુર્આને કરીમે તેનું મૂળ નામ એટલા માટે છોડી દીધું છે કે તે નામ પણ શિર્કયુક્ત હતું અને અબૂ લહબ ઉપનામમાં લહબ સાથે જહન્નમની એક સમાનતા પણ હતી. આ વ્યક્તિ રસૂલે કરીમ ﷺનો બેહદ દુશ્મન હતો અને ઈસ્લામનો સખત વિરોધ કરનારો તથા રસૂલે કરીમ ﷺને ખૂબ પીડા અને ત્રાસ આપનારો હતો. જ્યારે રસૂલે કરીમ ﷺ લોકોને ઈમાનનું આમંત્રણ આપતા તો આ સાથે લાગી જતો અને રસૂલે કરીમ ﷺને જૂઠાડવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો.

(ઈબ્ને કષીર)

આયતો ઊતરવાની પૂર્વભૂમિકા :

સહીહૈનમાં છે કે જયારે રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર આયત وَاَنْذِرْعَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ ઉતરી તો આપ ﷺએ સફા પર્વત ઉપર ચઢીને પોતાના કબીલા કુરૈશના લોકોને પોકાર્યા. અમુક રિવાયતોમાં છે કે يَا صَبَاحَاهُ કહીને યા બની અબ્દુલ મુનાફ અને યા બની અબ્દુલ મુત્તલીબ વગેરે નામો સાથે પોકાર કર્યો (આ રીતે અવાજ આપવો અરબોમાં ભયની નિશાની સમજવામાં આવતી હતી). જયારે બધા કુરૈશ ભેગા થઈ ગયા તો રસૂલે કરીમ ﷺએ ફરમાવ્યું, જો હું તમને એવી ખબર આપું કે દુશ્મન (તમારા ઉપર ચઢી આવ્યો છે અને) સવાર સાંજમાં તમારા ઉપર તૂટી પડવાનો છે તો શું તમે લોકો મને સાચો માનશો ? સૌએ એકી અવાજે કહ્યું કે હા ! અવશ્ય સાચું માનીશું. પછી આપ ﷺએ ફરમાવ્યું કે હું તમને એક કઠોર અઝાબથી ડરાવું છું (જે શિર્ક અને કુફ્ર ઉપર અલ્લાહે નક્કી કર્યો છે) આ સાંભળીને અબૂ લહબે કહ્યું تَبًّا لَكَ اَلِهٰذَا جَمَعْتَنَا તારો નાશ થાય, શું તેં અમને આટલા માટે ભેગા કર્યા હતા ? અને તેણે રસૂલે

કરીમ ﷺને મારવા માટે એક પથ્થર ઉઠાવી લીધો. આ ઘટના ઉપર આ સૂરત નાઝિલ થઈ.

تَبَّتْ يَدَآ اَبِىْ لَهَبٍ وَّتَبَّ માં يَدُ (યદ)નો મૂળ અર્થ "હાથ" છે અને માનવીના બધા કામોમાં સૌથી મોટી દખલગીરી હાથોની છે એટલા માટે કોઈ વ્યક્તિને જાત અને તેને પોતાને "યદ"થી પણ ઓળખવામાં આવે છે, જેમકે કુર્આનમાં છે بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ અને બયહકીએ ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી રિવાયત કરી છે કે અબૂલહબે એક દિવસે લોકોને કહ્યું કે મુહમ્મદ (ﷺ) લોકોને કહે છે કે મર્યા પછી ફલાણું ફલાણું કામ થશે, પછી પોતાના હાથો તરફ ઈશારો કરીને કહેવા લાગ્યો કે આ હાથોમાં તે વસ્તુઓમાંથી કંઈ પણ આવ્યું નહીં, પછી પોતાના હાથોને સંબોધન કરીને કહેવા લાગ્યો تَبًّا لَكُمَا مَا اَرٰى فِيْكُمَا شَيْئًا مِّمَّا قَالَ مُحَمَّدٌ એટલે કે તમે બરબાદ થઈ જાઓ, તમારા અંદર તે વસ્તુમાંથી કંઈ પણ નથી જોતો જેના થવાની ખબર મુહમ્મદ (ﷺ) આપે છે, તેના સંદર્ભમાં કુર્આને કરીમે તેના સર્વનાશનો હાથો તરફ સંબંધ જોડ્યો.

تَبَّ (તબ્બ) એ تَبَابٌ (તબાબ)થી બને છે જેનો અર્થ "બરબાદ થઈ જવું, નાશ પામવું" થાય છે. આ આયતનું પ્રથમ વાક્ય تَبَّتْ يَدَآ اَبِىْ لَهَبٍ બદ્દુઆ સ્વરૂપે છે, એટલે કે અબૂલહબ હલાક થઈ જાય અને બીજું વાક્ય એટલે કે وَتَبَّ (વતબ્બ) એ ખબર આપતું વાક્ય છે જાણે બદ્દુઆની સાથે તેનો પ્રભાવ પણ બતાવવામાં આવ્યો કે તે હલાક થઈ ગયો અને બદ્દુઆનું આ વાક્ય મુસલમાનોના ગુસ્સાના ઉપચાર સ્વરૂપે કહેવામાં આવ્યું, કારણ કે જે સમયે અબૂલહબે રસૂલે કરીમ ﷺની શા'નમાં تَبًّا (તબ્બન) કહ્યું તો મુસલમાનોના દિલમાં એવી ઈચ્છા હતી કે તેઓ તેના માટે બદ્દુઆ કરે. અલ્લાહ તઆલાએ જાણે તેમના દિલની વાત પોતે ફરમાવી અને સાથે જ એવી ખબર પણ આપી દીધી કે આ બદ્દુઆ તેને લાગી ગઈ અને તે હલાક થઈ ગયો. કુર્આને તેની હલાકત અને બરબાદીની ખબર જે પહેલેથી જ આપી દીધી હતી તેની અસર એવી થઈ કે બદ્રની ઘટના પછી સાત દિવસ પછી તેને પ્લેગની ગાંઠ નીકળી જેને عَدَسَةٌ (અદસહ) કહે છે, તે બીમારી બીજાઓને લાગી જવાના ભયથી બધા ઘરવાળાઓએ તેને એકલો અલગ નાંખી દીધો, એટલે સુધી કે તે જ નિરાધારીની

હાલતમાં મૃત્યું પામ્યો અને ત્રણ દિવસ સુધી તેની લાશ એમ જ પડી રહી, જ્યારે તેની લાશ સડવાથી દુર્ગંધ ફેલાઈ તો મજૂરો પાસે તેને ઉઠાવીને દફનાવી દેવામાં આવી. તેમણે એક ખાડો ખોડ્યો અને એક લાઠીથી તેની લાશને ખાડામાં નાંખી દીધી અને તેના ઉપર પથ્થર ભરી દીધા.

(બયાનુલ કુર્આન, રૂહના હવાલાથી)

مَا اَغْنٰی عَنْهُ مَا لُهٗ وَمَا كَسَبَ માં مَا كَسَبَ નો અર્થ "જે કંઈ તેણે કમાયું" થાય છે, તેનો ભાવાર્થ તે નફો છે જે વેપાર વગેરેથી પણ થઈ શકે છે જે મૂડી દ્વારા પ્રાપ્ત કરવામાં આવી શકે છે જેમકે તફસીરના ખુલાસામાં પણ વર્ણન થઈ ચૂક્યું છે અને તેનો ભાવાર્થ અવલાદ પણ હોઈ શકે છે કારણ કે તેને પણ માણસની કમાણી કહેવામાં આવે છે. હઝરત આયશા (રદિ.) ફરમાવે છે કે રસૂલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું, اِنَّ اَطْيَبَ مَا اَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهٖ وَاِنَّ وَلَدَهٗ مِنْ كَسْبِهٖ, એટલે કે માણસ જે ભોજન આરોગે છે તેમાં સૌથી વધારે હલાલ અને પવિત્ર તે વસ્તુ છે જે વ્યક્તિ પોતાની કમાણીથી પ્રાપ્ત કરે અને માણસના સંતાનો પણ તેના كَسْبُ માં સામેલ છે, એટલે કે અવલાદની કમાણી ખાવી પણ પોતાની જ કમાણીમાંથી ખાવા સમાન છે. (કુર્તુબી) તેથી હઝરત આયશા (રદિ.), મુજાહિદ (રહ.), અતાઅ્ (રહ.), ઈબ્ને સીરીન વગેરેએ આ સ્થળે مَا كَسَبَ (મા કસબ)ની તફસીર "સંતાનો" કરી છે.

અબૂલહબને અલ્લાહ તઆલાએ માલ પણ ખૂબ આપ્યો હતો અને અવલાદ પણ, તેની નાશુક્રીના કારણે આ જ બંને વસ્તુઓ તેના ગર્વ, અભિમાન અને સર્વનાશનું કારણ બની. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)એ ફરમાવ્યું કે જે સમયે રસૂલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ પોતાની કોમને અલ્લાહના અઝાબથી ડરાવી તો અબૂલહબે એવું પણ કહ્યું હતું કે જે કંઈ આ મારો ભત્રીજો કહી રહ્યો છે જો તે સાચું જ થયું તો મારી પાસે માલ અને અવલાદ મોટા પ્રમાણમાં છે હું તેને આપીને પોતાનો જીવ બચાવી લઈશ; તેના ઉપર આ આયત નાઝિલ થઈ, مَا اَغْنٰی عَنْهُ مَا لُهٗ وَمَا كَسَبَ એટલે કે જ્યારે તેને અલ્લાહ તઆલાના અઝાબે પકડ્યો તો ન તો તેનો માલ કામ આવ્યો અને ન જ અવલાદ, આ તો તેની દુનિયામાં હાલત થઈ આગળ આખિરતનું વર્ણન છે.

سَيَصْلٰى نَارًاذَاتَ لَهَبٍ એટલે કે કયામત પછી અથવા મૃત્યુ પછી તરત કબ્રમાં જ તે એક લપકારા મારતી આગમાં પ્રવેશ પામશે, તેનું નામ આગ સાથેની સમાનતા ذَاتَ لَهَبٌ ના લક્ષણમાં ખાસ વિશિષ્ટતા ધરાવે છે.

وَامْرَاَتُهٗ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ જે રીતે અબૂલહબને રસૂલે કરીમ (સ.અ.વ.) ઉપર સખત ક્રોધ અને દુશ્મનાવટ હતી તેની પત્ની પણ આ દુશ્મનાવટ અને રસૂલે કરીમ (સ.અ.વ.)ને ત્રાસ પહોંચાડવામાં તેની મદદ કરતી હતી, તે અબૂસુફિયાનની બહેન બિન્તે હરબ બિન ઉમય્યા છે તેનું ઉપનામ "ઉમ્મે જમીલ" છે. કુર્આને કરીમની આ આયતે બતાવ્યું કે તે અભાગણ પણ પોતાના પતિની સાથે જહન્નમની આગમાં જશે તેની સાથે તેની હાલત આ પ્રમાણે બતાવી કે તે حَمَّالَةَ الْحَطَبِ છે જેનો શાબ્દિક અર્થ "ઈંધણ માટેના લાકડાં માથા ઉપર ઉઠાવનારી" થાય છે, એટલે કે "આગ લગાડનારી". અરબના રૂઢિપ્રયોગોમાં ચુગલખોરી કરનારને حَمَّالُ الْحَطَبُ (હમ્માલુલ્ હતબ) કહેવામાં આવતું હતું જેમકે કોઈ સુક્કા લાકડાં એકઠા કરીને આગ લગાવવાનો સામાન તૈયાર કરે છે, ચુગલખોરી કરનારનું કામ પણ એવું જ છે કે તે પોતાની ચુગલી દ્વારા વ્યક્તિ અને કુટુંબોમાં આગ ભડકાવી દે છે. આ સ્ત્રી રસૂલે કરીમ (સ.અ.વ.) અને સહાબએ કિરામ (રદિ.)ને ત્રાસ આપવા માટે ચુગલખોરીનું કામ પણ કરતી હતી. આ આયતમાં અબૂલહબની પત્નીને حَمَّالَةَ الْحَطَبُ કહેવાની તફસીર હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.), મુજાહિદ, ઈકરિમા વગેરે વિવરણકારોના એક જૂથે કરી છે. આ સ્ત્રી ચુગલખોરી કરનારી હતી અને ઈબ્ને ઝૈદ, જહ્હાક (રહ.) વગેરે તફસીરકારોએ તેને પોતાના વાસ્તવિક અર્થમાં લીધું છે જેનું કારણ એ બતાવવામાં આવ્યું છે કે આ સ્ત્રી જંગલમાંથી કાંટાવાળા લાકડાં એકઠા કરીને લાવતી અને રસૂલે કરીમ (સ.અ.વ.)ના માર્ગમાં પાથરી દેતી હતી જેથી રસૂલે કરીમ (સ.અ.વ.)ને તકલીફ પહોંચે અને તેની આ નીંદનીય તથા નીચ કક્ષાની પ્રવૃત્તિને કુર્આને حَمَّالَةَ الْحَطَبُ (હમ્માલુલ હતબ)થી ઓળખાવ્યું છે. (કુર્તુબી, ઈબ્ને કષીર) અને અમુક લોકોએ કહ્યું છે કે જહન્નમમાં તેની એવી હાલત થશે કે પોતાના પતિ ઉપર જહન્નમના ઝાડ ઝક્કુમ વગેરેના લાકડાંઓ લાવીને નાંખશે જેથી તેની આગ ભડકી જાય, જે રીતે દુનિયામાં તે તેના કુફ્ર અને જુલમને વધારતી હતી એ જ રીતે આખિરતમાં તેના અઝાબને વધારશે. *(ઈબ્ને કષીર)*

ચુગલખોરી જઘન્ય અપરાધ છે :

સહીહ હદીષમાં છે કે રસૂલે કરીમ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે જન્નતમાં ચુગલખોર દાખલ થશે નહીં અને હઝરત ફુઝૈલ બિન અયાઝ (રહ.)એ ફરમાવ્યું કે ત્રણ કાર્યો એવા છે જે માણસના બધા જ નેક અમલોને બરબાદ કરી નાંખે છે, રોઝદારના રોઝા અને વુઝૂવાળાનું વુઝૂ ખરાબ કરી નાંખે છે એટલે કે ગીબત, ચુગલખોરી અને જૂઠ. અતાઅ્ બિન સાઈબ (રહ.) ફરમાવે છે કે મેં હઝરત શુઅ્બી (રહ.)થી રસૂલે કરીમ (સ.અ.વ.)ની આ હદીષનું વર્ણન કર્યું જેમાં આપ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું છે કે لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَافِكُ دَمٍ وَلَا مَشَّاءٌ بِنَمِيْمَةٍ وَلَا تَاجِرٌ يُرْبِىْ એટલે કે ત્રણ પ્રકારના વ્યક્તિ જન્નતમાં દાખલ થશે નહીં, એક નાહક ખૂન વહાવનાર (હત્યારો), બીજો ચુગલી કરનારો અને ત્રીજો તે વેપારી જે વ્યાજનો કારોબાર કરે. અતાઅ્ (રહ.) કહે છે કે મેં આ હદીષનું વર્ણન કરીને શુઅ્બી (રહ.)ને તાજ્જુબથી પૂછ્યું કે હદીષમાં ચુગલખોરને હત્યારા અને વ્યાજખોર સમાન વર્ણન કરેલ છે. તેમણે કહ્યું, હા ! ચુગલખોરી તો એવી વસ્તુ છે કે જેના કારણે નાહક ખૂન અને ખોટી રીતે માલને હડપ કરવાની નોબત પણ આવે છે. *(કુર્તુબી)*

فِىْ جِيْدِهَا حَبْلٌ مِّنْ مَّسَدٍ માં مَسْدُ (بِسُكُوْنِ السِّيْنُ)નો અર્થ દોરડું અથવા દોર અથવા તેના વળ ઉપર વળ ચઢાવીને મજબૂત કરવાનો થાય છે અને مَسَدُ (بِفَتْحِ مِيْمُ وَسِيْنُ)નો અર્થ તે દોરડા અથવા દોરને કહેવામાં આવે છે જે ખૂબ મજબૂત બનાવવામાં આવેલ હોય, ભલે તે કોઈપણ વસ્તુનું હોય, ખજૂર અથવા નાળિયેર વગેરેની કાથીનું બનાવેલું હોય અથવા લોખંડના તારનું બનાવેલું હોય. દરેક પ્રકારનું મજબૂત દોરડું તેના અર્થમાં સામેલ છે. (કામૂસ) અમુક લોકોએ જે ખાસ ખજૂરનું દોરડું હોવાનો તરજુમો કર્યો છે તે અરબના ખાસ રિવાજ પ્રમાણે કર્યો છે. અસલ ભાવાર્થ સર્વસામાન્ય છે એટલે કે દરેક પ્રકારનું મજબૂત દોરડું; આ જ જાહેર અર્થના આધારે હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.), ઉર્વહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) વગેરેએ ફરમાવ્યું છે કે અહીંયાં حَبْلٌ مِّنْ مَّسَدُ નો ભાવાર્થ લોખંડના તારમાંથી બનાવેલ દોર છે અને જહન્નમમાં તેની એવી હાલત થશે કે લોખંડના તારોથી મજબૂત બનેલી બેડી તેના ગળામાં હશે. હઝરત મુજાહિદ (રહ.)એ પણ તેની તફસીરમાં ફરમાવ્યું છે مِنْ مَّسَدٍ اَىْ مِنْ حَدِيْدٍ *(મઝહરી)*

શુઅ્બી અને મકાતિલ વગેરે તફસીરકારોએ તેને પણ દુનિયાની હાલત ઠરાવીને حَبۡـلٌ مِّنۡ مَّسَدٍ નો ભાવાર્થ ખજૂરનું દોરડું હોવાનો લીધો છે અને ફરમાવ્યું કે જો કે અબૂલહબ અને તેની પત્ની માલદાર, સંપન્ન અને પોતાની કોમના સરદાર ગણાતા હતા પરંતુ તેની પત્ની પોતાના ઝીણા જીવ અને કંજૂસીના કારણે જંગલમાંથી સુક્કા લાકડાં એકઠા કરીને લાવતી હતી અને તેના દોરડાને પોતાના ગળામાં નાંખી લેતી હતી જેથી તે લાકડાંનો ભારો માથા ઉપરથી પડી ન જાય અને આ જ બાબત એક દિવસે તેના મોતનું કારણ બન્યું કે લાકડીઓનો ભારો માથા ઉપર અને દોરડું ગળામાં હતું, થાકીને ક્યાંક બેસી ગઈ અને પછી પડી ગઈ જેના કારણે તેના ગળે ફાંસો આવી ગયો અને શ્વાસ રૂંધાવાથી તે મૃત્યુ પામી અને બીજી તફસીરની રૂએ તેની આ હાલત તેનું ખરાબ પરિણામ વર્ણન કરવા માટે છે. (મઝહરી) પરંતુ કારણ કે અબૂલહબના કુટુંબમાં ખાસ કરીને પત્ની પાસે આવું કરાવવું અસંભવ હતું એટલા માટે ઘણા તફસીરકારોએ પ્રથમ તફસીરને જ અપનાવેલ છે. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الَّهَبِ بِحَمْدِ اللّٰهِ تَعَالٰى

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ લહબ પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

ગુજરાતી અનુવાદક : ઇલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

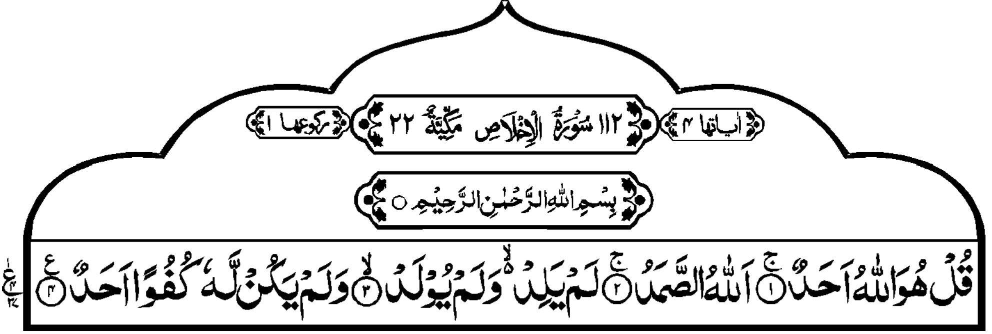
નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

પ્રકરણ (૧૧૨)

સૂરએ ઇખ્લાસ

સૂરએ ઈખ્લાસ મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ચાર આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ ઇખ્લાસ : આયત નં. ૧ થી ૪)

તરજુમો :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરુ છું જે મહાકૃપાળુ અને મહાદયાળુ છે.

તમે કહો, તે અલ્લાહ એક છે. (૧) અલ્લાહ બેનિયાઝ છે. (૨) ન તો તેને કોઈ અવલાદ છે અને ન જ તે કોઈની અવલાદ છે. (૩) અને તેના સમકક્ષ બીજું કોઈ નથી. (૪)

તફસીર :

(આ સૂરતનો સબબે નુઝૂલ એટલે કે આ સૂરત ઊતરવાની પૂર્વભૂમિકા એ છે કે એક વખતે મુશ્રિકોએ રસૂલે કરીમ ﷺને કહ્યું કે પોતાના પરવરદિગારની સિફતો અને વંશ વર્ણન કરો, તેના ઉપર આ સૂરત નાઝિલ થઈ. –દૂર્રે મન્સૂર) તમે (તે લોકોને) કહી આપો કે તે અલ્લાહ તઆલા (પોતાના લક્ષણો અને સિફતોમાં) એકમાત્ર છે (તેની જાતનું વિશિષ્ટ લક્ષણ એ છે કે જે હંમેશા મોજૂદ છે, એટલે કે હંમેશાથી છે અને હંમેશા રહેશે અને તેની સિફતોની વિશિષ્ટતા એ છે કે જ્ઞાન, શક્તિ વગેરે તેની હંમેશાથી અને સર્વત્ર છવાયેલ સિફતો છે અને) અલ્લાહ બેનિયાઝ છે (એટલે કે તે કોઈનો મોહતાજ નથી અને બધા જ તેના મોહતાજ છે) તેને અવલાદ નથી અને તે કોઈની અવલાદ નથી અને કોઈ તેનો સમોવડિયો નથી.

વિસ્તૃત વિવરણ :

સૂરત ઊતરવાની પૂર્વભૂમિકા :

તિરમિઝી, હાકિમ વગેરેની રિવાયતમાં છે કે મક્કાના મુશ્રિકોએ રસૂલે કરીમ ﷺને અલ્લાહ તઆલાના વંશના સંદર્ભમાં પૂછ્યું હતું, તેના જવાબમાં આ સૂરત નાઝિલ થઈ. અમુક બીજી રિવાયતોમાં આ સવાલ મદીનાના યહૂદીઓ સાથે સંબંધિત છે. એટલા માટે આ સૂરત મક્કી અથવા મદની હોવામાં મતભેદ છે. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઊદ, હસન બસરી, અતાઅ્, ઈકરીમા, જાબિર (રદિ.) તેને મક્કી કહે છે અને હઝરત કતાદહ, ઝહ્હાક (રદિ.) વગેરે મદની કહે છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)ના બે નિવેદનો નકલ થયા છે.

(કુર્તુબી)

અમુક રિવાયતોમાં છે કે મુશ્રિકોએ સવાલમાં એવું પણ પૂછ્યું હતું કે અલ્લાહ તઆલા કઈ વસ્તુનો બનેલો છે ? સોનાનો ? ચાંદીનો ? અથવા બીજી કોઈ વસ્તુનો ? તેના જવાબમાં આ સૂરત નાઝિલ થઈ.

સૂરતની વિશિષ્ટતા :

ઈમામ અહમદ (રહ.)એ હઝરત અનસ (રદિ.)ની રિવાયત વર્ણન કરી છે કે એક વ્યક્તિ રસૂલે કરીમ ﷺની સેવામાં હાજર થયો અને વિનંતી કરી કે મને આ સૂરત (એટલે કે સૂરએ ઈખ્લાસ) સાથે ઘણી મહોબ્બત છે, રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે તેની મહોબ્બતે તમને જન્નતમાં દાખલ કરી દીધા.

(ઈબ્ને કષીર)

તિરમિઝીએ હઝરત અબૂહુરયરહ (રદિ.)થી રિવાયત કરી છે કે એક વખતે રસૂલે કરીમ ﷺએ લોકોને કહ્યું કે બધા એકઠા થઈ જાઓ, હું તમને ત્રીજા ભાગનું કુર્આન સંભળાવીશ. જેઓ ભેગા થઈ શકતા હતા તે થઈ ગયા, ત્યાર પછી આપ ﷺ ઉપસ્થિત થયા અને આ સૂરતની કિરાઅત કરી અને કહ્યું કે આ સૂરત ત્રીજા ભાગના કુર્આન સમાન છે.

(રવાહુ મુસ્લિમ)

અબૂદાવુદ, તિરમિઝી, નસાઈએ એક લાંબી હદીષમાં રિવાયત કરી છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ ફરમાવ્યું કે જે વ્યક્તિ સવાર અને સાંજ આ સૂરત અને

"મઅવ્વઝતયૂન" (સૂરએ ફલક અને સૂરએ નાસ) પઢયા કરે તો તે તેના માટે પૂરતું છે અને એક રિવાયતમાં છે કે તે તેને દરેક આફતથી બચાવવા માટે પૂરતી છે.

(ઈબ્ને કષીર)

ઈમામ અહમદે હઝરત ઉકબા બિન આમિર (રદિ.)થી રિવાયત કરી છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ ફરમાવ્યું, હું તમને એવી ત્રણ સૂરતો બતાવું છું જે તવરાત, ઈન્જીલ, ઝબૂર અને કુર્આન સૌમાં નાઝિલ થઈ છે અને કહ્યું કે રાત્રે ત્યાં સુધી ન સૂવો જ્યાં સુધી આ ત્રણે (એટલે કે સૂરએ ફલક, સૂરએ નાસ અને આ સૂરત સૂરએ ઈખ્લાસ)ને ન પઢી લો. હઝરત ઉકબા (રદિ.) કહે છે, ત્યાર પછી મેં ક્યારેય તેને છોડી નથી.

(ઈબ્ને કષીર)

قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ ના શબ્દ قُلْ "કુલ"માં રસૂલે કરીમ ﷺની નુબુવ્વત અને રિસાલત તરફ ઈશારો છે કે તેમને અલ્લાહ તઆલા તરફથી લોકોને માર્ગદર્શન આપવાનો હુકમ થઈ રહ્યો છે અને શબ્દ اَللّٰهُ અલ્લાહ તેની જાતનું નામ છે જે હંમેશા મોજૂદ છે અને તમામ વિશિષ્ટ લક્ષણોનું કેન્દ્ર છે અને બધી જ ઊણપોથી પવિત્ર છે. اَحَدٌ "અહદ" અને وَاحِدٌ "વાહિદ"નો તરજુમો આમ તો એકસમાન છે પરંતુ ભાવાર્થના આધારે اَحَدٌ "અહદ" શબ્દના અર્થમાં એ પણ સામેલ છે કે તે ક્રમ અને સંખ્યા અથવા એવી કોઈ વસ્તુની સમાનતા તથા સ્વરૂપથી તદ્દન પવિત્ર છે. એટલે કે તે કોઈ એક અથવા અનેક કે વિવિધ વસ્તુઓનો બનેલ નથી, ન જ તેમાં સંખ્યાની કોઈ સંભાવના છે અને ન જ કોઈ સમાનતાની. આ તે લોકોનો જવાબ થઈ ગયો જેઓ અલ્લાહ તઆલા વિશે પૂછતા હતા કે તે સોનાનો બનેલ છે કે ચાંદીનો અથવા કોઈ હીરા મોતીનો ? આ એક ટૂંકા વાક્યમાં તેની જાત અને સિફતો વિશેની દલીલ થઈ ગઈ અને قُلْ "કુલ" શબ્દમાં નુબુવ્વત અને રિસાલતનો મસ્અલો આવી ગયો, તેમાં વિચાર કરો તો આ એક ટૂંકું વાક્ય તે મોટી મોટી ચર્ચાઓ ઉપર છવાઈ ગયું છે જે મોટા મોટા ગ્રંથોમાં લખવામાં આવે છે.

اَللّٰهُ الصَّمَدُ માં صَمَدُ "સમદ"ના ઘણા અર્થ થઈ શકે છે તેથી તફસીરકારોના તેમાં અનેકવિધ નિવેદનો થયેલ છે. હદીષના ઈમામ તબરાનીએ

"કિતાબુસ્સુન્નહ"માં તે બધા જ નિવેદનો એકઠા કર્યા પછી લખ્યું છે કે આ બધા જ સાચા છે અને તેમાં જે સિફતો વર્ણન કરવામાં આવી છે તે બધી આપણા પરવરદિગારની સિફતો છે પરંતુ "સમદ" શબ્દનો મૂળ અર્થ એ છે કે લોકો પોતાની જરૂરિયાતો અને હાજતો માટે તેના શરણે જાય અને જે મહાનતા અને સરદારીમાં એવો છે કે તેનાથી કોઈ મોટો નથી. ખુલાસો એ છે કે બધા જ તેના મોહતાજ હોય પરંતુ તે કોઈનો મોહતાજ ન હોય.

(ઈબ્ને કષીર)

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ આ તે લોકોને જવાબ છે જેઓ અલ્લાહ તઆલાના વંશ અને પેઢી વિશે સવાલ કરતા હતા કે તેને મખ્લૂક (અલ્લાહ તઆલાના સર્જન) ઉપર અનુમાનિત કરી શકાતો નથી જે નસલ અને વંશના દ્વારા જ અસ્તિત્વમાં આવે છે પરંતુ અલ્લાહ તઆલા ન તો કોઈની અવલાદ છે અને ન જ કોઈ તેની અવલાદ છે.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ માં كُفُوً "કુફૂ"નો શાબ્દિક અર્થ ઉદાહરણ અથવા દષ્ટાંતનો થાય છે, તેનો ભાવાર્થ એ છે કે ન તો કોઈ તેના જેવો છે એટલે કે તેનો સમોવડિયો છે અને ન જ કોઈ તેનું સ્વરૂપ કે સમાનતા ધરાવે છે.

સૂરએ ઇખ્લાસમાં સંપૂર્ણ તવહીદ છે અને દરેક પ્રકારના શિર્કનો નકાર છે :

અલ્લાહ તઆલાની સાથે કોઈને ભાગીદાર સમજનાર તવહીદના ઈન્કારીઓ દુનિયામાં અનેક પ્રકારના થયા છે. સૂરએ ઈખ્લાસે દરેક પ્રકારની શિર્કિય્યહ માન્યતાઓનો નકાર કરીને સંપૂર્ણ તવહીદનો પાઠ આપ્યો છે, કારણ કે તવહીદના ઈન્કારીઓમાં એક જૂથ તો પોતે અલ્લાહના અસ્તિત્વનો જ ઈન્કાર કરે છે અને બીજા અમુક તેના અસ્તિત્વને તો માને છે પરંતુ તેને હંમેશા મોજૂદ નથી માનતા, અમુક એ બાબતને પણ માને છે પરંતુ તેના વિશિષ્ટ લક્ષણો અને સિફતોના ઈન્કારી છે, અમુક આ બધું જ માને છે પરંતુ પછી ઈબાદતમાં ગયરૂલ્લાહને ભાગીદાર ઠરાવે છે. આ બધી ખોટી માન્યતાઓનો રદિયો اَللّٰهُ اَحَدٌ "અલ્લાહુ અહદ"માં થઈ ગયો. અમુક લોકો ઈબાદતમાં પણ કોઈને ભાગીદાર નથી કરતા પરંતુ અલ્લાહ તઆલા સિવાય બીજાને દરેક જરૂરિયાતો પૂરી કરનાર

અને કાર્યસાધક સમજે છે, તેમની ખોટી માન્યતાનો રદિયો صَمَدُ "સમદ"માં થઈ ગયો. અમુક લોકો અલ્લાહ તઆલાની અવલાદ હોવાની માન્યતા ધરાવે છે لَمْ يَلِدْ "લમ યલિદ"માં તેનો રદિયો થઈ ગયો. وَاللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى اَعْلَمُ

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ ઈખ્લાસ પૂર્ણ થઈ.

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

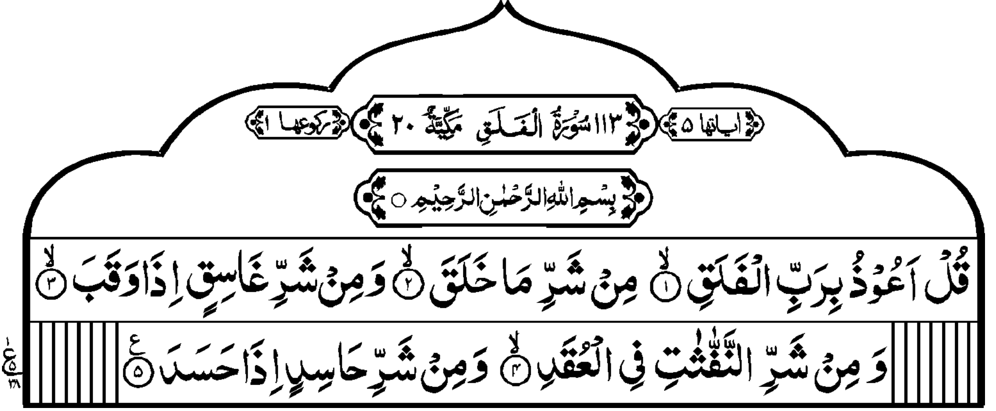

પ્રકરણ (૧૧૩)

સૂરએ ફલક

સૂરએ ફલક મદીનામાં નાઝિલ થઈ તેની પાંચ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ ફલક : આયત નં. ૧ થી ૫)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરુ છું જે મહાકૃપાળુ અને મહાદયાળુ છે.

(હે નબી ﷺ !) આપ ફરમાવી દો કે પ્રભાતના માલિકનો આશરો લઉં છું, (૧) દરેક વસ્તુની બુરાઈથી જે તેણે બનાવી છે (૨) અને અંધારી રાતની બુરાઈથી, જ્યારે કે તે આવી જાય (૩) અને (પઢી પઢીને દોરાની) ગાંઠો પર (જાદૂની) ફૂંક મારનારીઓની બુરાઈથી (૪) અને ઈર્ષા કરનારની બુરાઈથી (આસરો લઉં છું) જ્યારે કે તે અદેખાઈ કરે. (૫)

વિસ્તૃત વિવરણ :

આ સૂરત સૂરએ ફલક અને ત્યાર પછીની સૂરત સૂરએ નાસ બંને સૂરતો એક જ ઘટનામાં નાઝિલ થઈ છે. હાફિઝ ઈબ્ને કય્યિમ (રહ.)એ આ બંનેની તફસીર એક સાથે લખી છે તેમાં કહ્યું છે કે આ બંને સૂરતોના લાભ અને બરકતો અને સૌ લોકોને તેની જરૂરિયાત એવી છે કે કોઈ માનવી તેનાથી બાકાત નથી હોઈ શકતો, આ બંને સૂરતોમાં જાદૂ અને ખરાબ નજર તથા બધી જ શારીરિક

અને આધ્યાત્મિક આફતો દૂર કરવાની મહાન તા'સીર છે અને હકીકતને સમજવામાં આવે તો માનવીને તેની આવશ્યકતા પોતાના શ્વાસ અને ખાવા પીવા તથા પોશાક બધી વસ્તુથી વધારે છે. તેની ઘટના મુસ્નદે અહમદમાં આ રીતે આવી છે કે નબીએ કરીમ ﷺ ઉપર એક યહૂદીએ જાદૂ કરી દીધો હતો જેની અસરથી આપ ﷺ બીમાર થઈ ગયા. હઝરત જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.)એ આવીને આપ ﷺને ખબર આપી કે તમારા ઉપર એક યહૂદીએ જાદૂ કર્યો છે અને જાદૂનો અમલ જે વસ્તુમાં કર્યો છે તે ફલાણા કૂવાની અંદર છે. રસૂલે કરીમ ﷺએ ત્યાં માણસ મોકલ્યા, તે આ જાદૂની વસ્તુ કૂવામાંથી કાઢી લાવ્યા, તેમાં ગાંઠો વાળેલી હતી. રસૂલે કરીમ ﷺએ તે ગાંઠોને ખુલી નાંખી તે જ સમયે આપ ﷺ બિલકુલ તંદુરસ્ત થઈને ઊભા થઈ ગયા. (જો કે જિબ્રઈલ અમીન અલૈ.એ આપ ﷺને આ યહૂદીનું નામ બતાવી દીધું હતું અને આપ ﷺ તેને જાણતા હતા પરંતુ પોતાની વ્યક્તિગત બાબતમાં કોઈની પાસેથી બદલો લેવો આપ ﷺની ટેવ ન હતી તેથી) આખી જિંદગી તે યહૂદીને કંઈ જ કહ્યું નહીં અને ન જ ક્યારેય તેની ઉપસ્થિતિમાં આપ ﷺના ચહેરા મુબારક ઉપર શિકાયત કે ફરિયાદના ચિહ્નો જોવા મળ્યા. (તે મુનાફિક હોવાના કારણે હંમેશા હાજર રહેતો હતો) અને સહીહ બુખારીની રિવાયત હઝરત આયશા (રદિ.)થી એ છે કે રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર એક યહૂદીએ જાદૂ કર્યો તો તેની અસર તેમના ઉપર એ હતી કે અમુક સમયે આપ ﷺ એવું મહેસૂસ કરતા હતા કે ફલાણું કામ કરી લીધું છે પરંતુ તે કર્યું ન હતું. પછી એક દિવસ રસૂલે કરીમ ﷺએ હઝરત આયશા (રદિ.)ને કહ્યું કે મને અલ્લાહ તઆલાએ બતાવી દીધું છે કે મારી બીમારી શું છે અને કહ્યું કે (સ્વપ્નમાં) બે માણસો આવ્યા, એક મારા શરાણે બેસી ગયો અને એક પગ તરફ; શરાણે બેસેલા વ્યક્તિએ બીજાને કહ્યું કે તેમને શું તકલીફ છે ? બીજાએ કહ્યું કે તેમના ઉપર જાદૂ થયું છે, તેણે પૂછ્યું કે આ જાદૂ તેમના ઉપર કોણે કર્યું છે ? તો તેણે જવાબ આપ્યો કે લુબય્દ બિન અઅ્સમે. તે યહૂદીઓનો મિત્ર મુનાફિક છે. તેણે પૂછ્યું કે કઈ વસ્તુમાં જાદૂ કર્યું છે ? પેલાએ બતાવ્યું કે એક કાંસકો અને તેના દાંતાઓમાં, પછી તેણે પૂછ્યું કે તે ક્યાં છે ? તો પેલાએ બતાવ્યો કે ખજૂરના તે ખોખામાં જેમાં ખજૂરનું ફળ પેદા થાય છે, બીરે ઝરવાન (એક કૂવાનું નામ છે)માં એક પથ્થર નીચે દફન કરેલ છે. રસૂલે કરીમ ﷺ તે કૂવા ઉપર ગયા અને તેને

કાઢી લીધું અને કહ્યું કે મને સ્વપ્નમાં આ જ કૂવો બતાવવામાં આવ્યો હતો. હઝરત આયશા (રદિ.)એ કહ્યું કે તમે તેની જાહેરાત કેમ ન કરી ? (કે ફલાણા વ્યક્તિએ આ કૃત્ય કર્યું છે !) રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે મને અલ્લાહે શિફા આપી દીધી અને મને એ પસંદ નથી કે હું કોઈ વ્યક્તિ માટે કોઈ તકલીફનું કારણ બનું (ભાવાર્થ એ હતો કે તેની જાહેરાત થઈ હોત તો લોકો તેની હત્યા કરી નાંખત અથવા તેને તકલીફ પહોંચાડત) અને મુસ્નદે અહમદની એક રિવાયતમાં છે કે આપ ﷺને આ બીમારી છ મહિના સુધી રહી અને અમુક રિવાયતોમાં છે કે જે સહાબીને ખબર થઈ ગઈ હતી કે આ કામ લુબય્દ બિન અઅ્સમે કર્યું છે તેણે રસૂલે કરીમ ﷺને વિનંતી કરી કે અમે એ નાપાકને કેમ કતલ ન કરી નાંખીએ !? આપ ﷺએ એ જ જવાબ આપ્યો જે હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.)ને આપ્યો હતો અને ઈમામ ષુઅ્લબીની રિવાયતમાં છે કે એક છોકરો રસૂલે કરીમ ﷺની સેવા કરતો હતો તે મુનાફિક યહૂદીએ તેને પટાવી ફોસલાવીને રસૂલે કરીમ ﷺનો કાંસકો અને તેના અમુક દાંતા તેની પાસેથી પ્રાપ્ત કરી લીધા અને તેને એક ટાટના તારમાં અગિયાર ગાંઠો લગાવી અને દરેક ગાંઠમાં એક સોય પરોવી અને કાંસકા સાથે તેને ખજૂરના ફળના ગિલાફમાં મૂકીને એક કૂવામાં પથ્થર નીચે દબાવી દીધું. અલ્લાહ તઆલાએ આ બંને સૂરતો નાઝિલ કરી જેમાં અગિયાર આયતો છે. રસૂલે કરીમ ﷺ દરેક ગાંઠ ઉપર એક એક આયત પઢીને એક એક કરીને ગાંઠો ખોલતા રહ્યા એટલે સુધી કે બધી જ ગાંઠો ખુલી ગઈ અને આપ ﷺને જાણે અચાનક એક ભાર ઊતરી ગયો (એવું લાગ્યું).

(આ બધી રિવાયતો ઈબ્ને કષીરમાંથી લેવામાં આવી છે)

જાદૂની અસરથી પ્રભાવિત થવું નુબુવ્વત અને રિસાલતના નકારનું કારણ નથી :

જે લોકો જાદૂની વાસ્તવિકતાથી નાવાકેફ છે તેમને આશ્ચર્ય થાય છે કે રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર જાદૂની અસર કઈ રીતે થઈ શકે છે ? જાદૂની હકીકત અને તેના પ્રકારો તથા હુકમોની સંપૂર્ણ વિગત સૂરએ બકરહની તફસીરમાં મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીની પ્રથમ જિલ્દમાં વર્ણન થઈ છે તેમાં જોઈ લેવામાં આવે. તેનો ખુલાસો જેનું જાણવું અત્રે જરૂરી છે એટલો છે કે જાદૂની અસરથી પણ

માનવીની શારીરિક અને માનસિક ક્રિયાઓ ઉપર પ્રભાવ પડે છે જેમકે આગથી સળગવું અથવા ગરમ થવું, પાણીથી ઠંડુ થવું વગેરે. જે રીતે અમુક શારીરિક કે તબીબી કારણોના લીધે તાવ આવી જવો અથવા વિવિધ પ્રકારના દુઃખાવો અથવા બીમારીઓ પેદા થઈ જવી એક સ્વાભાવિક બાબત છે જેમાં અંબિયા, પયગમ્બર (અલૈ.) કોઈ બાકાત નથી એ જ રીતે જાદૂની અસર પણ આ જ પ્રકારની છે. તેનાથી કોઈ બાકાત નથી.

મુઅવ્વઝતયૂન (સૂરએ ફલક અને સૂરએ નાસ) દરેક પ્રકારની દુનિયવી અને દીની આફતોથી સુરક્ષાનો કિલ્લો છે અને તેની ફઝીલતો :

આ તો દરેક મો'મિનનો અકીદો છે કે દુનિયા અને આખિરતનો દરેક લાભ અને નુકસાન અલ્લાહ તઆલાના હાથમાં છે, તેની ઇચ્છા વિના કોઈ કોઈને એક રજકણ માત્ર લાભ કે નુકસાન નથી પહોંચાડી શકતું તો દુનિયા અને આખિરતની બધી જ આફતોથી સુરક્ષિત રહેવાનો મુખ્ય આધાર માત્ર એક જ છે કે માનવી પોતાની જાતને અલ્લાહ તઆલાની શરણમાં સોંપી દે, આ જ અસલ વસ્તુ છે અને પોતાના અમલથી તેની શરણમાં આવવા લાયક બનવાની કોશીશ કરે. આ બંને સૂરતોમાં પ્રથમ એટલે કે સૂરએ ફલકમાં તો દુનિયવી આફતોથી અલ્લાહ તઆલાની પનાહ માંગવામાં આવી છે. સહીહ હદીષોમાં આ બંને સૂરતોની ઘણી ફઝીલતો અને બરકતો નકલ થઈ છે. સહીહ મુસ્લિમમાં હઝરત ઉકબા બિન આમિર (રદિ.)ની હદીષ છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ કહ્યું કે તમને કંઈ ખબર છે કે આજની રાત અલ્લાહ તઆલાએ મારા ઉપર એવી આયતો નાઝિલ કરી છે કે તેનું ઉદાહરણ જોવા નથી મળતું એટલે કે قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ અને قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ અને એક રિવાયતમાં છે કે તવરાત, ઇન્જીલ અને ઝબૂર તથા કુર્આન શરીફમાં પણ તેનું ઉદાહરણ કોઈ બીજી સૂરત નથી. એક બીજી રિવાયત આ જ હઝરત ઉકબા (રદિ.)થી છે કે એક સફરમાં રસૂલે કરીમ ﷺએ તેમને મુઅવ્વઝતયૂન પઢાવી અને પછી મગરિબની નમાઝમાં આ જ બે સૂરતોની તિલાવત કરી અને પછી કહ્યું કે આ સૂરતોને સૂવાના સમયે પણ પઢ્યા કરો અને પછી ઉઠવાના સમયે પણ. (રવાહુ નસાઈ) અને એક રિવાયતમાં છે કે આપ

ﷺએ આ બંને સૂરતોને દરેક નમાઝ પછી પઢવાની સલાહ આપી (તાકીદ કરી). *(રવાહુ અબૂ દાવુદ અને નસાઈ)*

હઝરત આયશા સિદીકા (રદિ.) કહે છે કે રસૂલે કરીમ ﷺને જ્યારે કોઈ બીમારી થતી તો આ બંને સૂરતોને પોતાના હાથો ઉપર ફૂંક મારી આખા શરીર ઉપર ફેરવી લેતા હતા, પછી જ્યારે મરણશય્યામાં આપની તકલીફ વધી ગઈ તો હું આ સૂરતો પઢીને આપ ﷺના હાથો ઉપર ફૂંક મારી દેતી હતી અને આપ ﷺ પોતાના આખા શરીર ઉપર તેને ફેરવી લેતા હતા. હું આ કામ એટલા માટે કરતી હતી કે તેમના મુબારક હાથોનો બદલો મારા હાથ બની શકતા ન હતા.

(રવાહુ ઈમામ માલિક)

(આ બધી રિવાયતો તફસીરે ઈબ્ને કષીરમાંથી નકલ કરવામાં આવી છે)

હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને હબીબથી રિવાયત છે કે એક રાતે વરસાદ અને સખત અંધારું હતું, અમે રસૂલે કરીમ ﷺને શોધવા માટે નીકળ્યા, જ્યારે આપ ﷺને જોયા તો આપ ﷺએ કહ્યું કે કહો ! મેં વિનંતી કરી કે શું કહું ? આપ ﷺએ કહ્યું, કુલહુવલ્લાહુ અહદ અને મુઅવ્વઝતયૂન પઢો જ્યારે સવાર થાય અને જ્યારે સાંજ થાય ત્રણ વખતે આ પઢવું તમારા માટે દરેક તકલીફથી સલામતી હશે. *(રવાહુ તિરમિઝી, અબૂ દાવુદ, નસાઈ)*

ખુલાસો એ છે કે બધી જ આફતોથી સુરક્ષિત રહેવા માટે આ બે સૂરતો રસૂલે કરીમ ﷺ અને સહાબા (રદિ.)નો નિત્યક્રમ હતો. આગળ સૂરતના શબ્દો સાથે તફસીર જુઓ.

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ માં શબ્દ "ફલક"નો શાબ્દિક અર્થ "ફાટવા"નો થાય છે, તેનો ભાવાર્થ રાત્રિનો પ્હો ફાટવો અને સવારનું જાહેર થવું થાય છે, જેમકે એક બીજી આયતમાં અલ્લાહ તઆલાની સિફત "ફાલિકુલ અસ્બાહ" આવી છે. આ વાક્યમાં અલ્લાહ તઆલાની બધી જ સિફતોમાંથી તેને અપનાવવાની હિકમત એ પણ હોઈ શકે છે કે રાતનું અંધારું મોટે ભાગે બુરાઈ અને આફતોનું કારણ બને છે અને સવારનું અજવાળું તેને દૂર કરી દે છે. અલ્લાહ તઆલાની આ સિફતમાં એ ઈશારો છે કે જે તેનું શરણ માંગશે અલ્લાહ તઆલા તેની તમામ આફતોને દૂર કરી દેશે. *(મઝહરી)*

શબ્દ شر (શર)નો અર્થ અલ્લામહ ઇબ્ને કય્યિમ દ્વારા :

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ અલ્લામહ ઈબ્ને કય્યિમે લખ્યું છે કે شَرّ (શર) શબ્દ બે વસ્તુઓ માટે સામાન્ય અને સામેલ છે. એક આફતો અને મુસીબતો જેનાથી સીધે સીધી માણસને તકલીફ અને રંજ ગમ પહોંચે. બીજી તે વસ્તુ જે મુસીબત અને આફતના કારણ અને સબબ સ્વરૂપે હોય. આ બીજા પ્રકારમાં કુફ્ર, શિર્ક અને બધા જ ગુનાહો પણ શર શબ્દના ભાવાર્થમાં સામેલ છે. કુર્આન અને હદીષમાં જે વસ્તુઓથી શરનું વર્ણન આવ્યું છે તે આ બંને પ્રકારોમાંથી કોઈ એકમાં સામેલ થાય છે કે યા તો તે કોઈ આફત અથવા મુસીબત હોય છે અથવા તેના માટે મુસીબતનું કારણ હોય છે. નમાઝમાં અંતે જે દુઆ અને ઈસ્ગિતફાર સુન્નત તરીકો છે તેમાં ચાર વસ્તુઓ ઉપસ્થિત છે. કબ્રનો અઝાબ, દોઝખનો અઝાબ, જિંદગીનો ફિત્નો અને મોતનો ફિત્નો. તેમાં પ્રથમ બે વસ્તુઓ પોતે મુસીબત અને અઝાબ છે અને બીજી બે વસ્તુઓ મુસીબત અને અઝાબના કારણો છે.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ માં શબ્દ "શર" બધી જ મખ્લૂકનું શર છે તેથી આ વાક્ય બધી જ મુસીબતો અને આફતોથી શરણ માંગવા માટે પૂરતું હતું પરંતુ આ જગ્યાએ ત્રણ વસ્તુઓને વિશેષરૂપે બતાવી તેમના શર એટલે કે બુરાઈથી શરણ માંગવાનું અલગથી વર્ણન કરવામાં આવ્યું જે મોટે ભાગે આફતો અને મુસીબતોનું કારણ બને છે. પ્રથમ કહ્યું مِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ તેમાં શબ્દ غَاسِقُ એ غسق થી બને છે જેનો અર્થ "અંધારું ફેલાઈ જવું અને છવાઈ જવું" છે તેથી ગાસિકનો અર્થ હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.) અને હસન તથા મુજાહિદે રાત માટે કર્યો છે અને وقب એ وقوب થી બને છે જેનો અર્થ અંધારું પૂરી રીતે સમગ્રતઃ વધી જવું થાય છે. ભાવાર્થ એ છે કે હું અલ્લાહ તઆલાની પનાહ અને શરણ માંગું છું રાતથી જ્યારે કે તેનું અંધારું સંપૂર્ણ થઈ જાય. રાતના વિશિષ્ટ વર્ણનનું કારણ એ છે કે આ જ સમય જિન્નત અને શયતાનો તથા તકલીફ આપનાર પ્રાણીઓ અને પૃથ્વી ઉપરના ફિત્નાઓ, ચોર, ડાકૂઓ વગેરે ફેલાઈ જવાનો તથા દુશ્મનોના આક્રમણ કરવાનો સમય હોય છે અને જાદૂની અસર પણ રાત્રે જ વધારે થાય છે. સવાર થતાં જ આ વસ્તુઓનું જોર સમાપ્ત થઈ જાય છે. (ઈબ્ને કય્યિમ) બીજી વસ્તુ એ કહી કે وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِى الْعُقَدِ તેમાં نَفَّاثَاتُ એ نَفْثُ થી બને છે જેનો અર્થ ફૂંક

મારવાનો થાય છે અને عُقَدُ એ عُقْدَةٌ નું બહુવચન છે જેનો અર્થ ગાંઠ છે. જાદૂ કરનાર દોરા ધાગા વગેરેમાં ગાંઠો મારીને તેના ઉપર જાદૂના વાક્યો પઢીને ફૂંક મારે છે. نَفّٰثٰتِ فِى الْعُقَدِ નો અર્થ ગાંઠો ઉપર ફૂંક મારનારીઓ થાય છે જેનો ભાવાર્થ જાદૂ કરનારીઓ થાય છે અને શબ્દ نَفّٰثٰتُ નો કર્તા نفوس (જીવો) પણ હોઈ શકે છે જેમાં પુરુષ અને સ્ત્રી બંને સામેલ છે. આ પરિસ્થિતિમાં "જાદૂ કરનારીઓ"થી ભાવાર્થ જાદૂ કરનારા જીવ હોઈ શકે છે અને દેખીતું છે કે તેનો કર્તા સ્ત્રીઓ ખાસ રીતે કદાચ એટલા માટે વર્ણન થયું કે જાદૂનું કામ મોટે ભાગે સ્ત્રીઓ જ કરતી હોય છે અને અમુક સ્ત્રીઓના સ્વભાવનો તેની સાથે વધારે મેળ બેસતો હોય છે અથવા તો એટલા માટે કે રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર જે જાદૂ કરવાની ઘટના જે આ સૂરતો ઊતરવાનું કારણ બન્યું તેમાં જાદૂ કરનારી વલીદ બિન અઅ્સમની છોકરીઓ હતી જેમણે પિતાના કહેવાથી આ કામ કર્યું હતું. તેથી આ જાદૂનો સંબંધ તેમની સાથે જોડવામાં આવ્યો અને જાદૂ કરનારાઓથી પનાહ માંગવાનું ખાસ વર્ણન કરવાનું કારણ એ પણ હોઈ શકે છે કે આ આયતો ઊતરવાની પૂર્વભૂમિકા આ જ જાદૂ કરવાની ઘટના છે અને એ પણ કે તેની બુરાઈ અને નુકસાન એટલા માટે વધારે છે કે માનવીને તેની ખબર પણ નથી હોતી અને તે અજાણ હોવાના કારણે તેને દૂર કરવા તરફ ધ્યાન નથી આપતો, તે બીમારી સમજીને દવાદારૂમાં લાગેલો રહે છે અને તકલીફ વધતી જાય છે.

ત્રીજી વસ્તુ જે વિશેષરૂપે વર્ણન કરવામાં આવી તે "હાસિદ (ઈર્ષ્યાળુ) અને હસદ (ઈર્ષ્યા)" છે, તેનું ખાસ વર્ણન કરવાના બંને કારણો હોઈ શકે છે કારણ કે આપ ﷺ ઉપર જાદૂ કરવાનું કામ આ જ ઈર્ષ્યાના કારણે થયું. યહૂદીઓ અને મુનાફિકો રસૂલે કરીમ ﷺની અને મુસલમાનોની પ્રગતિને જોઈને ઈર્ષ્યાની આગમાં બળતા હતા અને જાહેર યુદ્ધ કે લડાઈ કરીને રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર વર્ચસ્વ સ્થાપિત કરવાની શક્તિ ન હતી તો જાદૂ દ્વારા પોતાની ઈર્ષ્યાની આગ ઠંડી કરવા ઈચ્છી અને રસૂલે કરીમ ﷺના ઈર્ષ્યાળુ તો દુનિયામાં અસંખ્ય હતા એટલા માટે પણ ખાસ તેનાથી પનાહ માંગવામાં આવી. વળી ઈર્ષ્યાળુની ઈર્ષ્યા તેને ચેનથી નથી બેસવા દેતી તે દરેક સમયે તેને નુકસાન પહોંચાડવા માટે તત્પર રહે છે તેથી એ નુકસાન તો ખૂબ ભારે હોય છે.

ઈર્ષ્યા એને કહે છે જે કોઈની નેઅ્મત અથવા રાહતને જોઈને મનમાં બળે

અને એવું ઈચ્છે કે આ નેઅ્મત તેની પાસેથી ચાલી જાય ભલે તે ઈર્ષ્યાળુને પોતે પ્રાપ્ત ન થાય. આ ઈર્ષ્યા હરામ અને ગુનાહે કબીરહ છે. આ ગુનોહ સૌ પ્રથમ ગુનોહ છે જે આસમાનમાં કરવામાં આવ્યો અને સૌથી પહેલો ગુનોહ છે જે જમીન ઉપર કરવામાં આવ્યો. કારણ કે આસમાનમાં ઈબ્લીસે હઝરત આદમ (અલૈ.)ની ઈર્ષ્યા અને અદેખાઈ કરી અને જમીનમાં હઝરત આદમ (અલૈ.)ના પુત્ર કાબીલે પોતાના ભાઈ હાબિલની અદેખાઈ અને ઈર્ષ્યા કરી.

(કુર્તુબી)

હસદ એટલે કે ઈર્ષ્યાથી મળતી આવતી પરંતુ તેનાથી વિપરીત બાબત غِبطه છે જેનો અર્થ એ છે કે કોઈની નેઅ્મતને જોઈને એવી ઈચ્છા કરવી કે આ નેઅ્મત મને પણ પ્રાપ્ત થઈ જાય, આ બાબત જાઈઝ છે બલકે સારી વાત છે.

અત્રે ત્રણ વસ્તુઓથી ખાસ શરણ માંગવાનું વર્ણન છે પરંતુ પ્રથમ અને ત્રીજી બાબતમાં તો એક એક શરતનું વર્ણન થયું. પ્રથમ غاسق ની સાથે اِذَا وَقَبَ કહ્યું અને ત્રીજામાં حَاسِدٌ ની સાથે اِذَا حَسَدَ કહ્યું. આ વચ્ચેની વસ્તુ એટલે કે જાદૂ કરનારીઓમાં કોઈ શરત વર્ણન નથી કરી. એનું કારણ એ છે કે જાદૂનું નુકસાન જગજાહેર છે અને રાતના નુકસાન તે જ સમયે થાય છે જ્યારે અંધારું સંપૂર્ણ રીતે છવાઈ જાય. આ રીતે હાસિદનો હસદ જ્યાં સુધી તે પોતાના હસદના કારણે કોઈને પીડા કે ત્રાસ પહોંચાડવાનું પગલું ન ભરે તો તેનું નુકસાન તેની પોતાની જાતને પહોંચે છે કે બીજાની નેઅ્મતોને જોઈને બળે અને મનમાંને મનમાં જલે છે અલબત્ત જેની તે ઈર્ષ્યા કરી રહ્યો છે તેને તે સમયે નુકસાન પહોંચે છે જ્યારે તે ઈર્ષ્યાળુ પોતાના ઈર્ષ્યાની બીનાએ એવો કોઈ નુકસાન પહોંચાડવાનો પ્રયત્ન કરે તેથી પ્રથમ અને ત્રીજી વસ્તુમાં આ શરતો લગાવવામાં આવી.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ ફલક પૂર્ણ થઈ.

તારીખ : ૧૭ માર્ચ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૨૫ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

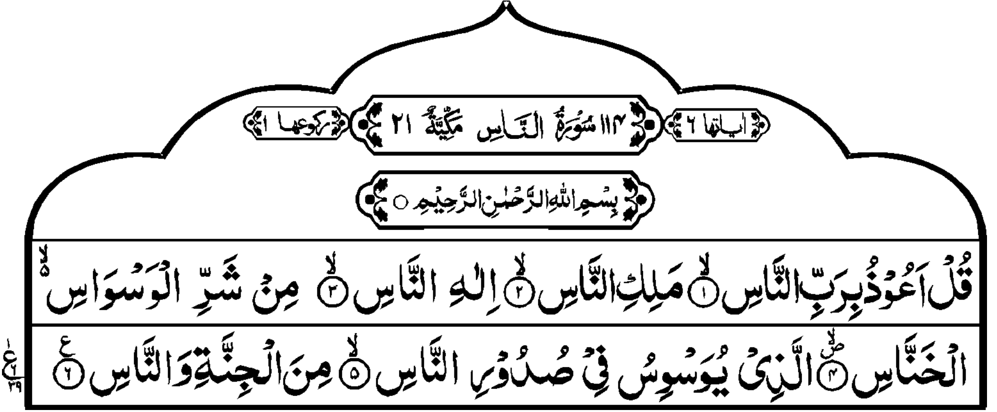

પ્રકરણ (૧૧૪)

સૂરએ નાસ

સૂરએ નાસ મદીનામાં નાઝિલ થઈ, તેની છ આયતો છે.

આયતો (સૂરએ નાસ : આયત નં. ૧ થી ૬)

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરુ છું જે મહાકૃપાળુ અને મહાદયાળુ છે.

(હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે હું લોકોના પરવરદિગાર (૧) લોકોના બાદશાહ, (૨) લોકોના મઅ્બૂદનો આસરો લઉં છું. (૩) વસવસા નાખનાર, સંતાઈ જનાર (શયતાન)ની બુરાઈથી, (૪) જે લોકોના દિલોમાં વસવસા નાખે છે. (૫) (પછી તે વસવસો નાખનાર) જિન્નાતમાંથી હોય કે મનુષ્યોમાંથી. (૬)

વિસ્તૃત વિવરણ :

સૂરએ ફલકમાં દુનિયવી આફતો અને મુસીબતોથી શરણ માંગવાની તા'લીમ છે અને આ સૂરતમાં આખિરતની આફતોથી પનાહ માંગવાની તાકીદ છે અને જેમકે શબ્દ "શર" (બુરાઈ)નો ભાવાર્થ સૂરએ ફલકમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યો છે કે તે મુસીબતો અને આફતોના કારણ બંનેને પોતાના અર્થમાં સામેલ કરે છે. આ સૂરતમાં પણ તે "શર" એટલે કે બુરાઈથી પનાહ માંગવામાં આવી છે

જે બધા જ ગુનાહોનું કારણ છે, એટલે કે શયતાની વસવસાઓ અને તેનો પ્રભાવ. આખિરતના નુકસાનો ઘણા સખત છે તેથી આ તાકીદ ઉપર કુર્આન પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું.

કુર્આને કરીમની શરૂઆત અને અંતમાં સંવાદિતા અને યોગ્ય સંદર્ભ :

કુર્આને કરીમને અલ્લાહ તઆલાએ સૂરએ ફાતિહાથી શરૂ કર્યું છે જેનો ખુલાસો અલ્લાહ તઆલાના વખાણ કર્યા પછી તેની મદદ પ્રાપ્ત કરવી અને તેની પાસેથી સિરાતે મુસ્તકીમ એટલે કે સીધા માર્ગની તવફીક માંગવી છે અને અલ્લાહ તઆલાની મદદ તથા સિરાતે મુસ્તકીમ આ જ બે વસ્તુઓ છે જેમાં માનવીની દુનિયા અને દીનના બધા હેતુઓ અને મકસદોની સફળતા આધારિત છે પરંતુ આ બે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિનો અને તેને પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેના ઉપયોગમાં ડગલેને પગલે શયતાનના ષડયંત્રો, ધોકાબાજી તથા તેના ભ્રમની જાળ રહે છે તેથી આ જાળને તોડી નાંખવાની પ્રભાવશાળી યુક્તિ આ અલ્લાહના શરણ અને પનાહ ઉપર કુર્આનને પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું.

تَمَّ بِحَمْدِ اللّٰهِ وَفَضْلِهٖ وَكَرَمِهٖ وَعَوْنِهٖ تَفْسِيْرُ الْقُرْآنِ الْكَرِيْمِ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ اَوَّلَهٗ وَاٰخِرَهٗ وَظَاهِرَهٗ وَبَاطِنَهٗ فَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ اِلَيْهِ لَوْلَا اَنْ هَدٰنَا اللّٰهُ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ وَصَفْوَةِ رُسُلِهٖ وَاِمَامِ اَنْبِيَائِهٖ مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّيْنَ وَسَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ صَلَوَاتُ اللّٰهِ وَسَلَامُهٗ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ وَذٰلِكَ فِى الْحَادِىْ وَالْعُشْرِيْنَ مِنْ شَعْبَانَ ١٣٩٢ھ ضَحْوَةَ يَوْمِ السَّبْتِ وَمِنْ غَرِيْبِ الْاِتِّفَاقِ اَنَّ هٰذَ الْيَوْمَ هُوَالْيَوْمُ الَّذِىْ وُلِدْتُّ فِيْهِ فَفِىْ هٰذَاالْيَوْمِ تَمَّتْ مِنْ عُمْرِ هٰذَا لْعَبْدِ الضَّعِيْفِ الْجَانِىْ عَلٰى نَفْسِهٖ سَبْعَةٌ وَسَبْعُوْنَ سَنَةً وَاَخَذْتُ فِى لثَّامِنِ وَالسَّبْعِيْنَ وَاللّٰهَ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى اَدْعُوْ وَاَرْجُوْ اَنْ يَّجْعَلَ خَيْرَ عُمْرِىْ اٰخِرَهٗ وَخَيْرَ عَمَلِىْ خَوَاتِيْمَهٗ وَخَيْرَ اَيَّامِىْ يَوْمَ الْقَاهُ فِيْهِ بِبَرَكَةِ كِتَابِهِ الْمُبِيْنِ وَنَبِيِّهِ الْاَمِيْنِ وَاَنْ يَّتَقَبَّلَ مِنِّىْ جُهْدَالْمُقِلِّ الَّذِىْ اَتْعَبْتُ فِيْهِ نَفْسِىْ فِىْ اَمْرَاضٍ وَهُمُوْمٍ وَّضُعْفِ الْقُوٰى

وَمَا هُوَاِلَّا بِتَوْفِيْقِهٖ وَعَوْنِهٖ وَاَنْ يَّغْفِرَلِىْ خَطِيْئَآتِىْ وَتَقْصِيْرَاتِىْ فِىْ حُقُوْقِ كِتَابِهٖ الْكَرِيْمِ وَاَنْ يَّنْفَعَ بِهٖ الْمُسْلِمِيْنَ اِلٰى اَمَدٍ بَعِيْدٍ وَّاَنْ يَّجْعَلَهٗ ذُخْرًا لِّيَوْمٍ لَّابَيْعٌ فِيْهِ وَلَا خِلَالٌ وَلَا يُجْدِىْ فِيْهِ مَالٌ وَّلَا اٰلٌ فَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيْمِ

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ સૂરએ નાસ પૂર્ણ થઈ.

તારીખ : ૧૧ એપ્રિલ ૨૦૧૫ મુતાબિક ૨૧ જમાદિઊલ અવ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી